

*Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року*

Українська мова

(за підручником О. В. Заболотного, В. В. Заболотного)

II семестр

5

клас

*Харків
Видавнича група «Основа»
2013*

УДК 37.016+811.161.2

ББК 74.26+81.2УКР

У74

Автори:

Марецька Л. П., завідувач науково-методичної лабораторії української мови та літератури Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Окуневич Т. Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства Херсонського державного університету;
Чаловська М. В., учитель української мови та літератури вищої категорії, учитель-методист Херсонської багатoproфільної гімназії № 20 імені Б. Лавренюва Херсонської міської ради.

Рецензенти:

Плиско К. М., доктор педагогічних наук, професор;
Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент.

Українська мова. 5 клас. II семестр (за підручником У74 О. В. Заболотного, В. В. Заболотного) / Л. П. Марецька, К. Ю. Голобородько, Т. Г. Окуневич, М. В. Чаловська / за ред. Є. П. Голобородько. — Х. : Вид. група «Основа», 2013. — 132, [4] с. — (Серія «Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-1869-4.

У посібнику репрезентовано всі уроки української мови для II семестру 5 класу за новою програмою 11-річної школи (за підручником О. В. Заболотного, В. В. Заболотного; К.: Генеза, 2013).

Метою створення цього посібника є бажання полегшити підготовку вчителя до уроку, вивільнити час для творчої складової. Конспекти складено за чіткою структурою, містять основні етапи уроку, але можуть бути творчо доопрацьовані. Зручний формат перфорації дає можливість виокремити конспект кожного уроку.

Для вчителів української мови й літератури загальноосвітніх шкіл, керівників методичних об'єднань, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР

ISBN 978-617-00-1869-4

© Марецька Л. П., Голобородько К. Ю.,
Окуневич Т. Г., Чаловська М. В., 2013
© Голобородько Є. П., заг. ред., 2013
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2013

Зміст

Урок № 57.	Ненаголошені голосні [е], [и], [о] в коренях слів. Орфограма (практично)	5
Урок № 58.	Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом	7
Урок № 59.	Основні правила переносу	9
Урок № 60.	Позначення на письмі ненаголошених [е], [и] та [о] перед складом з наголошеним [у] в коренях слів	11
Урок № 61–62.	Орфографічний словник. Орфографічна помилка, її умовне позначення	13
Урок № 63.	Тренувальні вправи з теми «Орфографія»	15
Урок № 64.	Розвиток зв'язного мовлення № 14. Твір-опис окремих предметів у художньому стилі	17
Урок № 65.	Контрольний диктант	19
Урок № 66.	Уподібнення приголосних звуків	21
Урок № 67.	Спрощення в групах приголосних	23
Урок № 68.	Розвиток зв'язного мовлення № 15. Твір-розповідь на основі власного досвіду в художньому стилі	25
Урок № 69.	Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків. Чергування [о] — [а], [е] — [і], [е] — [и], [о], [е] з [і] (практично)	27
Урок № 70.	Чергування [о] — [е] після шиплячих та [г], [к], [х] в коренях слів. Чергування приголосних [г], [к], [х] — [ж], [ч], [ш] — [з], [ц], [с]	29
Урок № 71.	Основні випадки чергування <i>у-в, і-й</i>	31
Урок № 72.	Розвиток зв'язного мовлення № 16. Усний твір-оповідання про випадок із життя. Відгук про висловлювання товариша	33
Урок № 73.	Фонетична транскрипція. Вимова префіксів <i>з- (зі-, с-), роз-, без-</i>	35
Урок № 74.	Позначення м'якості приголосних на письмі буквами <i>ь, і, я, ю, є</i> . Сполучення <i>йо, во</i>	37
Урок № 75.	Правила вживання знака м'якшення	39
Урок № 76.	Розвиток зв'язного мовлення № 17. Усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму	41
Урок № 77.	Правила вживання апострофа	43
Урок № 78.	Подвоєння букв на позначення подовження м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків	45
Урок № 79.	Написання слів іншомовного походження. Словник іншомовних слів	47
Урок № 80.	Букви <i>и, і</i> . Правопис знака м'якшення та апострофа в словах іншомовного походження	49
Урок № 81.	Подвоєння букв у загальних та власних назвах. Виразне читання вголос	51
Урок № 82.	Тренувальні вправи з теми «Фонетика. Орфоепія. Орфографія»	53
Урок № 83.	Контрольна робота № 5 з теми «Фонетика. Орфоепія. Орфографія»	55
Урок № 84.	Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова. Культура мовлення. Використання слів відповідно до їхнього значення	57
Урок № 85.	Використання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях. Культура мовлення. Доцільність використання слів із переносним значенням. Лексична помилка (практично)	59
Урок № 86.	Загальноновживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова. Ознайомлення з тлумачним і перекладним словниками. Культура мовлення. Доцільність використання стилістично забарвлених слів	61
Урок № 87.	Групи слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми). Ознайомлення зі словниками синонімів, антонімів. Словникові статті в словниках різних типів	63
Урок № 88.	Контрольний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму	65

Урок № 89.	Контрольний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму	67
Урок № 90.	Тренувальні вправи з теми «Групи слів за значенням». Культура мовлення. Доцільність використання синонімів для уникнення невиправданих повторів слів	69
Урок № 91.	Розвиток зв'язного мовлення № 20. Відповідь на уроках української мови в науковому стилі	71
Урок № 92.	Походження (етимологія) слова. Етимологічний словник української мови	73
Урок № 93.	Тренувальні вправи з теми «Лексикологія». Слухання — розуміння текстів різних стилів і типів мовлення	75
Урок № 94.	Розвиток зв'язного мовлення № 21. Ділові папери. Лист рідним, друзям. Адреса	77
Урок № 95.	Контрольна робота № 6 з теми «Лексикологія» (тестові завдання). Контрольна перевірка навичок аудіювання (тестові завдання)	79
Урок № 96.	Основа слова і закінчення — значущі частини слова. Орфоепія. Вимова префіксів <i>пре-, при-, при-</i>	81
Урок № 97.	Спільнокореневі слова й форми слова	83
Урок № 98.	Незмінні й змінні слова	85
Урок № 99.	Значущі частини слова. Правопис, написання префіксів <i>пре-, при-, при-</i>	87
Урок № 100.	Розвиток зв'язного мовлення № 22. Замітка в газету (зі шкільного життя) інформаційного характеру	89
Урок 101.	Розбір слова за будовою. Граматика. Особливості будови вивчених частин мови	91
Урок № 102.	Значущі частини слова. Текст. Удосконалення вмінь знаходити інформацію до обраної теми, аналізувати її, добирати ключові слова для висловлювання	93
Урок № 103.	Розбір слова за будовою. Правопис. Вивчені орфограми в значущих частинах слова	95
Урок № 104–105.	Розвиток зв'язного мовлення № 23–24. Контрольний твір-оповідання про випадок із життя	97
Урок № 106.	Тренувальні вправи з теми «Будова слова. Орфографія». Культура мовлення. Використання в мовленні слів із префіксами та суфіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності	99
Урок № 107.	Контрольна робота № 7 з теми «Будова слова. Орфографія» (тестові завдання)	101
Урок № 108.	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Синтаксис. Пунктуація. Просте речення»	103
Урок № 109.	Повторення й узагальнення вивченого з теми «Синтаксис. Пунктуація». Складне речення	105
Урок № 110.	Синтаксичний розбір речення	107
Урок № 111.	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Лексикологія»	109
Урок № 112.	Лексикологія. Робота зі словником	111
Урок № 113.	Лексикологія. Тренувальні вправи	113
Урок № 114.	Річна контрольна робота за текстом адміністрації	115
Урок № 115.	Аналіз диктанту. Вивчені орфограми в значущих частинах слова	117
Урок № 116.	Тренувальні вправи з орфографії	119
Урок № 117.	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Будова слова. Орфографія». Значущі частини слова	121
Урок № 118.	Спільнокореневі слова й форми слова	123
Урок № 119.	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія»	125
Урок № 120.	Фонетичний розбір слова	127
Урок № 121.	Контрольна робота № 8 з теми «Повторення»	131
Урок № 122.	Аналіз контрольної роботи	133

Урок № 57. **НЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ [Е], [И], [О]** **В КОРЕНЯХ СЛІВ. ОРФОГРАМА (ПРАКТИЧНО)**

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити й систематизувати знання учнів про правила вимови наголошених і ненаголошених голосних і позначення їх на письмі; формувати вміння й навички правильної вимови й написання ненаголошених [е], [и], [о] в коренях слів; удосконалювати вміння записувати слова фонетичною транскрипцією, обґрунтовувати особливості вимови голосних та їхнього графічного зображення; розвивати фонематичний слух, увагу, пам'ять.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Лінгвістична хвилинка (бесіда)

- ♦ Який склад називаємо наголошеним?
- ♦ Чи чітко вимовляємо голосні звуки, що стоять у слові під наголосом?
- ♦ Як перевірити написання ненаголошеного голосного у слові?
- ♦ Для чого необхідно вміти користуватися орфоепічним та орфографічним словниками?

Самостійна робота

- ▶ Запишіть речення, правильно поставивши знак наголосу в кожному слові. Знайдіть слово, у якому можливий подвійний наголос.

Спілкування з природою дає нам радість. Чому? Мабуть, тому, що природа — це невичерпне джерело краси, яка не може залишити байдужою навіть найчерствішу людину.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Експрес-бесіда

- ♦ Скільки голосних звуків в українській мові? Назвіть їх.
- ♦ Як вимовляємо в українській мові голосні звуки в наголошених складах?
- ♦ Як вимовляємо в українській мові голосні звуки в ненаголошених складах?
- ♦ Які голосні звуки вимовляємо чітко в наголошених і ненаголошених складах?

Лінгвістичне дослідження

- ▶ Прочитайте слова, вказавши в них місце наголосу, і з'ясуйте: як вимовляються в слові ненаголошені голосні [е] та [и]? Як вимовляється звук [о] перед наголошеним складом з [у]?

Берега, берег, чекати, будень, неділя, летить, зелений, вітер, небеса; хитати, бриніти, висот, синіти, наливатися, тихенький, свитина; борсук, монастир, козак, зозуля, голубка, союз, кожух.

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом (за підручником)

Створення проблемної ситуації. Петрик, готуючись до уроку з української мови, не міг пояснити, які звуки позначають букви Е, И, О в ненаголошеній

позиції. Він звернувся по допомогу до Оксанки. Дівчинка запропонувала скласти алгоритмічну таблицю, яка допоможе вирішити це питання.

Допоможіть Петрикові скласти таку таблицю й проілюструвати її прикладами.

Наголошений голосний [о]:

I. Голосний [е] у слові наголошений

Так ↓ вимовляємо [е]	Ні ↓ вимовляємо [еі]
----------------------------	----------------------------

II. Голосний [и] у слові наголошений

Так ↓ вимовляємо [и]	Ні ↓ вимовляємо [ие]
----------------------------	----------------------------

Ненаголошений голосний [о]:

1. Голосний [о] у слові наголошений

Так ↓ вимовляємо [о]	Ні ↓ Див. 2.
----------------------------	--------------------

2. Голосний [о] у слові ненаголошений у позиції перед наголошеним [у] або [і]

Так ↓ вимовляємо [оу]	Ні ↓ Див. 1.
-----------------------------	--------------------

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Орфоепічний практикум

- ▶ Прочитайте текст, правильно вимовляючи голосні звуки. Дайте йому назву. Простежте, які голосні вимовляємо чітко, а які — нечіткою.

Краплини ранкової роси можуть сяяти прекрасніше, ніж дорогоцінне каміння. А саме каміння вважається дорогоцінним хіба ж не тому, що воно своєю красою може зачарувати людину?

Травинка, що вперто пробивається крізь сірий асфальт, безодня нічного зоряного неба, ласкаве чи сердите море, громаддя гір, ширяння орла або політ бджоли, нічні співи солов'я або вигин лебединої шиї — усе це несе в собі невичерпний заряд краси.

Творча робота

- ▶ Запишіть слова. Запам'ятайте їхній правопис. З'ясуйте їхнє лексичне значення, скориставшись тлумачним словником. Складіть із трьох слів вибір речення. Запишіть їх. Поясніть орфограму «Ненаголошені голосні». Кишеня, леміш, директор, метушня, минулий, цибуля, плекати, лиман, пшениця, серпанок, тремтіти, чепурний диплом.

Робота в парах (розподільний диктант)

- ▶ Вказані слова запишіть у три стовпчики: 1) з голосним [е]; 2) з голосним [и]; 3) з голосним [о]. Звірте свої записи з правилами.
В..сокий, в..да, в..л..тенський, ч..тання, в..л..ся, укр..вати, д..фіс, стр..міти, в..р..г, літоп..с, січ..нь, д..р..га, н..нав..діти, од..надцять, здал..ка, п..р..н..сти, сімд..сят, ..зерце, дзв..нити, ож..л..дь, кол..со, абр..кос, ел..мент, д..ханья, р..ш..то, к..жух, уроч..стий, з..л..то.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Закінчте речення»

На уроці я навчив (ла)ся... (Використовуйте інтерактивний метод «Мікрофон».)

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 220, с. 105.
- ▶ Підготувати усну розповідь про звукове значення літер *е, и, о*.

Урок № 58. НЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ, ЩО НЕ ПЕРЕВІРЯЮТЬСЯ НАГОЛОСОМ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про наголошені й ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом; обґрунтовувати написання слів із ненаголошеними голосними, що не перевіряються наголосом; формувати вміння й навички правильної вимови ненаголошених голосних, записувати слова фонетичною транскрипцією, знаходити в словах орфограму «сумнівний ненаголошений голосний»; розвивати вміння правильно інтонувати власні висловлювання, враховуючи вимоги логічного наголосу в потоці мовлення; удосконалювати вміння користуватись орфографічним словником; розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення; виховувати любов і пошану до рідного слова.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Робота біля дошки (пояснювальний диктант)

- ▶ Запишіть речення. Слова із сумнівними голосними підкресліть. Запишіть їх фонетичною транскрипцією.

Вже середина січня. Сьогодні ясний зимовий день. Сонце світить сліпуче яскраво. Навколо все біле-біле. М'який пухнастий сніг рівним шаром покрив землю. Сніг всюди: на лавках, на дахах будинків, на деревах. Дереву стоять у снігу, немов яблуні в цвіту. Білі-білі. І тільки де-не-де видніються червоні кетяги горобини.

Самостійна робота

- ▶ Запишіть слова, поставте в них наголос. Змініть у слові наголос, з'ясуйте, чи змінилось лексичне значення слова.
Замок, приклад, обід, терен, колос, орган, сім'я, тріска.
- ▶ Складіть усне повідомлення «Про роль наголосу в слові».

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Експрес-бесіда

- ◆ Що ми називаємо наголосом?
- ◆ Чи всі слова мають наголос?
- ◆ Дайте визначення понять «наголошений голосний» і «ненаголошений голосний».
- ◆ Як вимовляємо голосні звуки в наголошених складах?
- ◆ Як вимовляємо ненаголошені [e], [и], [o]?
- ◆ Як вимовляємо ненаголошені [a], [y], [i]?

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом узагальнювальної таблиці «Норми української літературної вимови» (за підручником)

Робота з теоретичним матеріалом задля зіставлення нових знань із базовими (аналіз таблиць, спроектованих на екран мультимедійної дошки)

В українській літературній вимові голосні під наголосом вимовляємо завжди чітко: *зелень, щечече, пуги*. В інших випадках їх сплутують:

ненаголошений [е] з [и], [и] з [е] (*великий, бо велич*); [о] з [у] сплутують лише перед складом з наголошеним [у] або [і] (*розумний, бо розум*).

- ▶ Проаналізуйте таблицю.

Ненаголошені [е], [и] та [о], що перевіряються наголосом

У складах з ненаголошеним голосним пишемо ту саму букву, що й під наголосом	<i>голубка, бо голуб; непримиренний, бо мир</i>
---	---

Ненаголошені [е], [и] та [о], що не перевіряються наголосом

Пишемо е , якщо при змінюванні слова неясний звук випадає або чергується з і в закритому складі	<i>Вітер — вітру, каменя — камінь</i>
Пишемо е в кореневих буквосполученнях <i>ере-, -еле-</i>	<i>Берег, стерегти, пелена, пелехатий</i>
Пишемо и в кількох дієслівних коренях, коли звук випадає при зміні слова	<i>Згинати — зігну, починати — почну, проривати — прорву</i>
Пишемо и в кореневих буквосполученнях <i>-ри-, -ли-</i>	<i>Бриніти, гриміти, дрижати, кривавий, криниця</i>
Пишемо о , якщо при змінюванні в наступному складі немає наголошеного у чи і	<i>Поріг — порога, кожух — кожушина</i>

У деяких словах (переважно іншомовних) написання ненаголошеного голосного не перевіряється: *левада, бензин, бетон, кишень, пиріг*. У таких випадках краще користуватися орфографічним словником.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Проблемна ситуація. Робота з теоретичним матеріалом

Петрик, виконуючи завдання з теми «Ненаголошені голосні звуки», не зміг правильно вставити пропущені літери. Допоможіть хлопчику впоратися із завданням. Що треба зробити, щоб правильно виконати вправу?

Вправа «Заповни дірки»

- ▶ Запишіть вказані слова, уставляючи замість крапок пропущені голосні букви. Розставте наголос. Свій вибір аргументуйте вивченими правилами. Записані слова введіть у речення.

С..ло, сп..нитися, б..р..г, б..р..гти, тр..вога, кр..ниця, в..л..чезні, к..жух, г..р..бці, в..дмідь, в..с..лий.

Робота в парах. Словниковий диктант

- ▶ Прочитайте слова. Знайдіть слова, у яких уживання голосних звуків не перевіряється наголосом, підкресліть їх. До якого словника слід звернутися, щоб перевірити написання цих слів? Поясніть орфограму «Ненаголошені голосні». Вечірній, легенький, ведмідь, керівник, пшениця, леміш, високий, календар, шинеля, республіка, звичайно, блискавиця, кишень, степовий, легенда, вербовий, система, температура, сидіти, кресати, химерний.

- ▶ Випишіть ці слова. Запам'ятайте їхній правопис. Яке значення мають перелічені слова? Скористайтеся тлумачним словником.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 224, с. 106.
- ▶ Виписати з підручника «Українська література» (з останнього твору) два речення.

Мета: поглибити знання учнів про правила переносу слів з рядка в рядок, правила наголошування слів; удосконалювати вміння ділити слова на склади, визначити склади відкриті й закриті, наголошені й ненаголошені, формувати орфоепічні навички; розвивати увагу, мовлення, логічне мислення учнів; виховувати повагу до народних звичаїв, усної народної творчості.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Пояснювальний диктант

▶ Запишіть речення. Підкресліть у словах вивчені орфограми. Виразно прочитайте записані речення, виділяючи слова голосом, що несуть смислове навантаження. До сьогодні гончарна справа не втратила своєї популярності, існує і розвивається. З обпаленої глини виготовляють будівельні матеріали, предмети домашнього вжитку, гарні сувеніри та прикраси. Її не змогли замінити сучасні полімерні матеріали. Продукція з глини має постійний попит і велику популярність як в Україні, так і за її межами.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Експрес-бесіда

- ◆ Що називаємо складом?
- ◆ Від чого залежить кількість складів у слові?
- ◆ Який склад називаємо закритим, а який відкритим?
- ◆ Пригадайте відомості про склад і наголос.
- ◆ Яку роль вони відіграють у нашому мовленні?
- ◆ Який склад називаємо наголошеним?

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом задля зіставлення нових знань із базовими

- ▶ Уважно розгляньте таблицю. Зробіть необхідні висновки щодо правил переносу слів з рядка в рядок (*див. додаток*).

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Коллективна робота

- ▶ Прочитайте текст. Що нового ви дізналися? Випишіть слова з 2, 3, 6 речень, погрупувавши їх за кількістю складів. Зробіть висновок.

1. Вироби гончарів з с. Валок потребують особливої уваги. Чому так? 2. Зроблені ним кухлі, глечики, інше начиння — це справжній витвір мистецтва. 3. Роботи українських гончарів цінують навіть за кордоном, охоче купують туристи у Канаді. 4. А ось казковий персонаж, фігурки наших пращурів. 5. А там його чумак, що їде на гарбі, і спряжений волами, ніби справжнісінький. 6. Там кожна деталь воза передана з любов'ю, достовірно. 7. А сам їзовий у солом'яному капелюсі ніби взяв та й прийшов з минулих століть до сучасних Валок.

Вибірково-пошукова робота

- ▶ Поділіть слова на склади і знайдіть «зайве» слово в кожному рядку.

1. Гуска, курка, півень, гусеня, качка, зяблик. 2. Ромашка, волошка, троянда, лілея, мак. 3. Коза, кінь, свиня, кицька, вівця. 4. Березень, квітень, травень, червень, липень.

Творча робота

- ▶ Виразно прочитайте текст. Виділені слова випишіть, поділивши їх для переносу. Перевірте себе за таблицею-опорою. Які з цих слів не можна перенести? Чому?

Глина — один з *найпрадавніших* матеріалів, який людина навчилася обробляти. Гончарна справа з'явилася за часів *палеоліту*, а винахід *випалення* глини в давні часи *дозволив* створювати більш зручні та міцні предмети побуту. Гончарні вироби виготовляли народи Східної Азії ще за 2000 років до нашої *ери*.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 216, с. 102.
- ▶ Виписати з підручника «Українська література» по два прислів'я. Позначити усі можливі способи переносу кожного із слів.

ДОДАТОК

Правила переносу слів

В українській мові при переносі слів дотримують таких правил:	
з рядка в рядок слова переносяться тільки цілими складами	<i>бать-ко, за-хис-ник</i>
подвоєні приголосні розриваються	<i>цін-ний, імен-ник, корін-ний</i>
у деяких словах допускається подвійний перенос	<i>жи-ття (жит-тя), ко-лос-ся (ко-ло-сся), зна-ння (зна-ння)</i>
Не можна при переносі:	
залишати і переносити одну букву	<i>озе-ро (а не о-зеро), на-дія (а не наді-я)</i>
переносити такі слова, що мають два склади, але одного зі складів входить лише одна буква	<i>аїр, озер, осінь, упав, юність, ясень</i>
розривати сполучення <i>йо,ьо</i> :	<i>кур-йоз, сльо-за</i>
розривати буквосполучення <i>дз,дж</i> , якщо вони позначають один звук	<i>за-дзвонити, хо-джу (а не зад-звонити, ход-жу); але під-жарити, від-знака</i>
відокремлювати м'який знак і апостроф від попередньої букви	<i>паль-ці, бур'-ян (а не па-льці, бур'-ян)</i>
у складних словах відривати початкову букву другої основи	<i>паро-плав, праце-здатний (а не пароп-лав, працез-датний)</i>
відривати ініціали або інші скорочення від прізвища	<i>І.Я. Франко, проф. Шевчук</i>
розривати абрєвіатури і скорочення від слів, яких вони стосуються	<i>ООН, ДАІ, ТУ-154, 20 кг, 3 км, 1994 р.</i>
розривати умовні скорочення, що пишуться через дефіс або складаються з кількох слів:	<i>вид-во, л-ра, р-н</i>
В інших випадках можна довільно переносити слова за складами	

Урок № 60. ПОЗНАЧЕННЯ НА ПИСЬМІ НЕНАГОЛОШЕНИХ [Е], [И] ТА [О] ПЕРЕД СКЛАДОМ З НАГОЛОШЕНИМ [У] У КОРЕНЯХ СЛІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про вимову й написання ненаголошених голосних у коренях слів; удосконалювати вміння й навички правильної вимови та наголошування слів, формувати орфоепічні навички; розвивати увагу, логічне мислення, комунікативні вміння й навички учнів; виховувати повагу до народних звичаїв, майстрів своєї справи.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок-практикум.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Експрес-бесіда

- ♦ Як вимовляємо наголошені голосні в коренях слів?
- ♦ Що вам відомо про правопис слів із ненаголошеними голосними?
- ♦ Як вимовляємо ненаголошені голосні [е], [и]? Розкажіть про це.
- ♦ Як вимовляємо голосний [о] у корені слів перед складом із наголошеним [у]?
- ♦ Що треба зробити, щоб ненаголошений голосний став наголошеним?

VI. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ ЗАДЛЯ ЗІСТАВЛЕННЯ НОВИХ ЗНАТЬ ІЗ БАЗОВИМИ. АНАЛІЗ ТАБЛИЦІ-ОПОРИ

Написання ненаголошених [е], [и], [о]

У коренях слів з ненаголошеним [е] пишемо букву е:	
У буквосполученнях <i>-ере-, -еле-</i>	<i>берегиня, лелека, пелена</i>
Якщо при зміні слова <i>е</i> змінюється на <i>і</i>	<i>осені — осінь, на печі — піч</i>
З. Якщо при зміні слова [е] випадає	<i>палець — пальця, вітер — вітру</i>
У коренях слів з ненаголошеним [и] пишемо букву и:	
У буквосполученнях <i>-ри-, -ли-</i>	<i>бриніти, гриміти, глитати</i>
У коренях <i>-бир-, -дир-, -мир-, -пир-, -етил-</i> , якщо далі є наголошений [а]	<i>перебираю, задираю, завмираю, запираю, застилаю</i>
У коренях слів з ненаголошеним [о] пишемо букву о:	
У буквосполученнях <i>-оро-, -оло-</i>	<i>боротьба, волос</i>
Запам'ятайте! Літеру <i>о</i> пишуть у таких словах: <i>богатыр</i> (у значенні герой, силач), <i>козак, поганий, солдат, монастир, лопата, гончар, товар</i>	

Коментар учителя. Сумнівний голосний у коренях слів можна перевірити наголосом, тобто так змінити слово, щоб [е], [и] звучали чітко.

Наприклад: *далечина — далеко, реготати — регіт, кривий — криво, випилати — випилую.*

Щоб знати, яку літеру треба писати в ненаголошеному складі з [е] або [и], треба поставити слово в такій формі, щоб сумнівний голосний стояв під

наголосом (з [и]ма — зими, м [е^н]не — до мене) або ж дібрати спільнокореневе слово, у якому сумнівний голосний є наголошеним (н [е^н]бесний — небо, т [и^е]хенько — тиша, г [о^у]лубка — голуб).

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Колективна робота (пояснювальний диктант)

- ▶ Запишіть речення, вставляючи пропущені букви. Прочитайте, правильно інтонуючи речення. Якщо виникнуть труднощі, до якого словника необхідно вам звернутися?

Гончарство — виготовлення з опаленої гончарної глини різноманітних виробів: посуду, кахлів, іграшок тощо. Це досить стародавнє ремесло.

В Україні передається від батька до сина, від одного роду до іншого уміння працювати за гончарним кругом. А якщо ви зайдете до хати тітки Мотрі Ковальської у селі Валки, ви напевно застигнете у захваті. Її кімнати нагадують зали музею гончарного мистецтва. Тітка Мотря багато охоче зразки гончарних виробів своїх земляків від сивої давнини до наших днів. Зараз гончарство у Валках набирає нової сили, ніби дістало друге дихання. Тут відкрито гончарний цех. Поряд із дорослими майстрами можна побачити, як діти овладають гончарним мистецтвом. Вони із захопленням ліплять казку: Івана-дурня, Бабу Ягу, гоголівських персонажів, оволодівають мистецтвом виготовлення різного посуду тощо.

- ▶ Які ще народні промисли ви знаєте? Запишіть ці слова. Поставте в них наголос. Прокоментуйте орфограму «Літери е, и, в коренях слів».

Проблемна ситуація

Уявіть, що ви працюєте головним редактором усеукраїнського журналу, присвяченого культурі спілкування. Уважно прочитайте текст. Знайдіть у ньому слова, у яких допущені помилки. Виправте їх, обґрунтувавши необхідним правилом.

Кажуть, не святі гуршки ліплять. Можливо, що й так. Проте не проста ця справа — виліпити навіть звичайнісінький глечик. Для цього потрібні роки сидіння із гончарним кругом, щоб його відцентрова сила не розрвала зігріту долонями глину. Проте тирпіння з гончарним кругом замало — потрібен ще й талант.

Вибірково-пошукова робота

- ▶ Прочитайте вголос скоромовки, правильно вимовляючи голосні звуки. Які голосні в ненаголошених складах вимовляються чітко? Які — нечітко? Випишіть слова з ненаголошеним голосним [о]. Поясніть, чи є різниця у вимові й написанні цих слів.

Чорно-білий черногуз У болото чорне вгруз.	Тигрєнятко з тигром-татом Тренувалися стрибати.	Горох у городі виріс небувалий, Горобці город пограбували.
Пирогі перепечені Перцем переперчені	Ніс Гриць горіх через поріг. Став на горіх, упав на поріг	

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 225, с. 107.
- ▶ Скласти невелике оповідання з теми «Що я вкладаю в поняття прекрасне?»

Урок № 61–62. ОРФОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК. ОРФОГРАФІЧНА ПОМИЛКА, ЇЇ УМОВНЕ ПОЗНАЧЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про орфографічні правила, сприяти засвоєнню учнями поняття «орфограма»; формувати вміння визначати орфограми в словах, пояснювати правопис слів відповідними орфографічними правилами, добирати слова з певними орфограмами; розвивати логічне мислення, вміння виділяти головне, аргументувати свою думку, ілюструвати її прикладами, розвивати увагу, пам'ять, культуру писемного мовлення; виховувати пошану до традицій предків.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Пояснювальний диктант

- ▶ Запишіть речення. Знайдіть у них слова з орфограмами. Назвіть їх.

Наш народ має багату культуру, величезний скарб якої складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них — світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

- ▶ Доведіть, що підкреслені слова мають орфограми.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Експрес-бесіда

- ◆ Що ми називаємо орфограмою?
- ◆ Назвіть відомі вам орфограми.
- ◆ Чи існує різниця між поняттями орфограма та орфографічне правило?
- ◆ Чому необхідно дотримувати правил написання слів?
- ◆ Чи можна дізнатися, як правильно написати слово, що містить орфограму?
- ◆ Що називається орфографією?

VI. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Коментар учителя (за опорною таблицею)

Орфограма — це певне написання слова, засноване на правилах української мови.	
Розрізняють орфограми:	Буквені, небуквені (кома, крапка, тире, двокрапка та ін.
Будь-яка орфограма складається з двох частин:	<i>перша</i> — варіант правильного написання букви чи словосполучення; <i>друга</i> — ситуація, що характеризує орфограму (Лев (<i>і</i> м'я) — лев (<i>з</i> вір))
Найбільш небезпечними місцями у слові є такі:	ненаголошені голосні в коренях, суфіксах, префіксах і закінченнях; м'який знак; апостроф; подвоєні, подовжені приголосні; правопис частки <i>не</i> з різними частинами мови та ін.
Для того щоб правильно написати слово, потрібно: змінити форму або дібрати спілнокореневе слово, щоб буква виявилася в сильній позиції; звернутися до правила орфографії; звернутися до орфографічного словника	

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Коментоване письмо

- ▶ Запишіть текст. Визначте орфограми у виділених словах. Написання підкресленого слова перевірте за орфографічним словником. Яка помилка називається орфографічною?

Кожна нація, кожен народ має свої *звичаї*, що *виробилися* протягом *багатьох* століть і освячені віками. У народі існує *повідір'я*, що той, хто забув звичаї своїх *батьків*, карається людьми і Богом. Максим Рильський любив повторювати: «Той, хто не знає свого минулого, не вартий майбутнього».

Колективна робота

- ▶ Прочитайте текст. Що нового ви дізналися? Підкресліть слова з орфограмами, дайте їм характеристику.

Дохристиянські звичаї гармонійно переплелися з релігійними, утворивши обряди, які ми маємо на сьогодні. Колись Різдво припадало на свято зимового повороту сонця, вісника врожаю та щастя. Про це й співається в колядках. У них переплелися мотиви хліборобські, військові, казково-фантастичні, весільні та біблійно-релігійні.

Проблемна ситуація. Петрик, виконуючи вправу, допустив помилки в написанні слів з орфограмою «Ненаголошені голосні». Як виправити хлопчикові орфографічні помилки? До чого йому необхідно звернутися?

Робота біля дошки

- ▶ У кожному зі слів визначте орфограму. Обґрунтуйте написання слів. Запишіть тільки слова з небуквеними орфограмами.

Шипшина, калинонька, пів'яблука, невисокий, білосніжний, сніжно-білий, Валер'ян, польський, книгозбірня, блідо-рожевий, В'ячеслав, літопис, кішка, незграбний, щілина, деревце, кущичок, багато, хазяїн, сім'я, зорепад, Мар'яна, здоровенний.

Робота в парах. «Відремонтуй вірш»

- ▶ Запишіть скоромовки, вставивши пропущені слова з довідки. У кожному слові із цих визначте орфограму. Доберіть і запишіть по 2–3 слова з тими самими орфограмами. Орфограми підкресліть.

Зразок: Осінь — день, мідь...

Лиска лащить ...,
А лосина — ...
Лев ласкаво лапою
...поляпує.

На печі, на ...
Смачні та гарячі
...калачі.
Хочеш їсти калачі —
Не ... на печі.

Довідка: лисеня, лосеня, левеня, печі, пшеничні, лежи

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК.

- ▶ Продовжте визначення:
Орфограма — це ...
Орфографічне правило — це...
Правильність написання слова можна перевірити за ... словником.

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати вправу 213, с. 100.
- ▶ Дібрати з підручника історії по два приклади на всі вивчені вами правила написання ненаголошених голосних. Підкреслити в усіх словах орфограми.

Мета: повторити, узагальнити і закріпити знання учнів, здобуті під час вивчення тем з розділу «Орфографія»; удосконалювати правописні навички школярів, закріплювати тісний зв'язок теоретичних знань з практичними вміннями і навичками; добирати необхідні форми перевірки орфографічної грамотності; розвивати творче і логічне мислення, зв'язне мовлення; виховувати любов і пошану до рідного слова.

Тип уроку: повторення, узагальнення й систематизації знань, умінь і навичок учнів.

Вид уроку: урок-практикум.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо закріплення, узагальнення й систематизації вивченого з теми. Ознайомлення учнів зі структурою уроку.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Лінгвістичний двобій

- ♦ Що вивчає орфографія?
- ♦ Чи є відмінність у вимові наголошених і ненаголошених голосних?
- ♦ Які труднощі виникають у переданні ненаголошених голосних на письмі?
- ♦ Якими правилами необхідно скористатися, щоб перевірити написання ненаголошених голосних?
- ♦ До якого словника необхідно звернутися, щоб перевірити правильність написання ненаголошених голосних? Доведіть на прикладах.

Орфографічний практикум

- ▶ Прочитайте речення (спроєктоване на мультимедійну дошку), запишіть, уставивши пропущені літери. Назвіть орфограми. Перевірте правильність написання цих слів за орфографічним словником.

Словом можна вбити і ож..вити, поранити і вилікувати, посіяти тр..вогу й безнадію, ро..сіяти сумнів і засмутити, викл..кати посмішку і сл..озу, над..хнути на працю (*В. Сухомлинський*).

- ▶ Поясніть, як ви розумієте зміст висловлювання.

IV. ВИКОНАННЯ СИСТЕМИ ВПРАВ, СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Словниковий диктант

- ▶ Прочитайте слова, правильно вимовляючи звуки. Вставте пропущені букви. Доберіть до слів з довідки пояснення і запишіть.

..ирлига, ..услі, ..ава, ..андбол, ..азда, ..аздування, ..анити, ..ніт, ..ніт, ..рати, ..антель, ..расувати, ..оробина, ..аньба.

Довідка: господар; гра з м'ячем; переплетіння металевих прутів; важкий предмет для тиснення; старовинний струнний інструмент; ворона, роззява; господарювання; сварити; гімнастичний прилад; шнур для горіння; витоптувати, розчищати доріжки; довга палиця, дерево; сором; тягар.

- ▶ Назвіть орфограму.

Вибіркове письмо з коментарем

- ▶ Прочитайте текст, доберіть до нього назву. З'ясуйте тип і стиль мовлення.

Тарас Шевченко першим наголосив на тому, що слово є охоронцем народу. Пригадайте: «Возвеличу малих отих рабів німих, Я на сторожі коло них

поставлю слово!?» Тільки слово рідної мови може оберігати людину й народ: «Ну що б здавалося слова... Слова та голос — більш нічого! А серце рветься — ожива, як їх почує...!» Це багато разів підтверджували люди на чужині, в яких серце починало калатати, а очі шукати людину, яка заговорила рідною мовою.

Великий Кобзар залишив неперевершений заповіт рідному народові. Його думки звучать як наказ берегти Україну та її Слово, її Мову.

- ▶ Випишіть у дві колонки слова: 1) у яких голосний вимовляється чітко; 2) слова з ненаголошеними голосними.
- ▶ Згрупуйте слова за вивченими орфограмами. Дайте їм пояснення.
- ▶ Запишіть перше речення, поділивши кожне слово на склади, урахувавши ви-моги до перенесення слів з рядка на рядок.
- ▶ Розкрийте зміст останнього речення.

Граматичний тренінг

- ▶ Перекладіть слова українською мовою, зіставте орфограми, поясніть спільні та відмінні ознаки.
Вокзал, каса, станція, билет, зал очікування, поїзд, отправляються, прибувають, маршрут, пасажир, чемодан, музей, екскурсовод, інтерес, путешествование.
- ▶ Складіть розповідь про свою подорож до музею Т. Г. Шевченка, використовуючи слова-переклади.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Робота в парах. «Інформаційне ґроно»

- ▶ Прочитайте слова, поставте в них наголос. Доберіть до слів із ненаголошеними голосними такі, щоб ненаголошений звук став наголошеним.
Доглядач, байкар, муляр, бавовна, живописний, заголовок, акація, користь, музика, віконечко, близький, веселка, волошки, далечина, гаряче, помилка.
- ▶ Поміркуйте, який тип наголосу властивий словам українській мові.
 - а) Динамічний, сталий, рухомий;
 - б) музикальний, вільний, рухомий;
 - в) музикальний, сталий, постійний;
 - г) динамічний, сталий, постійний.

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

- ◆ Що було найцікавішим для вас на уроці?
- ◆ Що було найважчим?

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 214, с. 100.

Урок № 64. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 14.

ТВІР-ОПИС ОКРЕМИХ ПРЕДМЕТІВ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

Дата _____

Клас _____

Мета: дати школярам уявлення про особливості будови опису предмета; ознайомити учнів із вимогами до написання творів-описів; підготувати учнів до самостійного написання твору; формувати вміння відрізнити опис предмета від інших типів мовлення; вчити створювати опис предмета; розвивати образне мислення; удосконалювати комунікативні вміння і навички створювати усні повідомлення на задану тему; характеризувати зміст і структуру твору-опису, підвищувати мовну й мовленнєву культуру школярів; виховувати повагу до навколишнього середовища.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення.

Вид уроку: формування комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо формування практичних умінь і навичок учнів з вивченої теми. Ознайомлення учнів зі структурою уроку. Відновлення в пам'яті учнів основних правил, понять і термінів.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Які типи мовлення ви знаєте?
- ♦ Що таке опис? Назвіть його характерні ознаки.
- ♦ Що ми можемо описувати?
- ♦ Навіщо нам потрібно вміти описувати предмети?
- ♦ Де ми зустрічаємо описи в повсякденному житті? Наведіть приклади.
- ♦ З якою метою використовуються описи в художній, науковій літературі?

Коментар учителя. Твір-опис — це висловлювання, у якому розкриваються головні (суттєві) ознаки предмета. Опис предмета може бути складений у науковому та художньому стилях. В описах наукового стилю ознаки предмета розкриваються точно, логічно, послідовно. Художні описи відрізняються тим, що передають враження від предмета. Опис у художньому стилі передає настрій того, хто його складає. Засобами художнього опису можна опоетизувати навіть просту буденну річ, тому, готуючи художній опис, підбирай такі слова, які могли б викликати певні почуття.

- ▶ Прочитайте текст. Визначте стиль уривку та тип мовлення. Доведіть свою думку, враховуючи особливості стилю та типу мовлення.

На моєму письмовому столі лежать ручка, олівець, пенал та лінійка. Ручка невелика, світло-зеленого кольору зі скляним ковпачком. Такого ж кольору і дерев'яний олівець. З одного боку у нього є гумка. Мені подобаються саме такі олівці, тому що вони практичні і зручні у використанні. Мій пенал компактний та зручний. Він зроблений зі шкіри коричневого кольору. У ньому багато різних відділень, куди я можу складати всі мої речі. Крім ручки й олівця у моєму пеналі є невелика лінійка з пласмаси золотавого кольору та чорними цифрами.

Коментар учителя. Опис — це висловлювання, в якому йдеться про ознаки всього предмета або його частин. Мета опису — дати точне уявлення про предмет або явище. До опису можна поставити такі запитання: *який? яка? яке? які?* В описі спочатку пропонують загальні відомості про предмет, враження про нього, потім розкривають найхарактерніші його ознаки. Закінчують опис оцінкою

предмета. Об'єктом описів можуть бути особи, тварини, рослини, предмети, дії, поняття, процеси. Запам'ятайте, те, що описано за допомогою слів, завжди можна зобразити за допомогою інших засобів: олівців, фарб, фломастерів або за допомогою фотоапарата. Речення в тексті-описі зазвичай мають таку будову: «Відомим» (В) у реченнях опису є назва предмета або його частин. «Новим» (Н) є ознака.

Наприклад:

В Н Н Н
Троянда рожева, ароматна, надзвичайно гарна.
В Н Н Н
Будиночок дерев'яний, старенький, увесь перехняблений.
В Н Н Н Н
Ранець був якийсь здоровенний, добряче поношений, увесь потертий і наче воронами подзьобаний.

Прийом «Поміркуй»

- ▶ Перепишіть речення. Поясніть, чи можна вважати їх реченнями описового характеру, чи можна з подібних речень скласти опис предмета? У кожному з речень позначте «відоме» і «нове». Виділіть усно ознаки предметів.

ОЛІВЕЦЬ

Олівець — це предмет першої необхідності. Він призначений для писання, малювання, креслення. Складається олівець з графітного стержня, вміщеного в дерев'яну оправу. Олівець легенький, тоненький, зручний для користування. Оправа зроблена з м'якого дерева, вона має форму циліндра діаметром до семи міліметрів. Оправа забарвлена в рожевий колір. Олівець з одного кінця гостро заструганий, а з іншого має невелику гумку. Згори вибитий позолочений напис «Промінь. 2 М». Ця назва виробничого об'єднання, яке виготовило олівець, і твердість графіту.

Я дуже люблю малювати різноколірними олівцями.

Прийом «Дослідження»

- ▶ Доберіть мовний матеріал для опису цих предметів. Складіть усний твір-опис предмета. Які слова вам найбільше допомогли зробити цей опис? Комп'ютер, зошит, підручник, шкільна дошка.

Творче конструювання

- ▶ Прослухайте текст. Визначте його стиль. Складіть простий план опису предмета та за ним усно опишіть предмет.

ПОДАРУНОК ДО ШКОЛИ

Цього року моя сестричка Оксанка вперше піде до школи. Ця подія дуже хвилювала її та всю нашу сім'ю. А підготовка до школи приносила багато незабутніх хвилин. Пам'ятаю, як уперше Оксанка побачила свій ранець. Він був овальної форми, коричневого кольору з різними яскравими аплікаціями. Ранець мав три відділи: для книжок, зошитів і шкільного приладдя. Металеві застібки блищали, а маленька зручна ручка ніби запрошувала, щоб Оксанка взяла ранець до рук. На ранці були чорні неширокі лямки, щоб можна було його носити за плечима.

Щодня сестричка роздивлялася ранець, приміряла його, і з нетерпінням чекала дня, коли піде до школи.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ

- ◆ Що було найцікавішим для вас на уроці?
- ◆ Що було найважчим?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти твір-опис предмета, яким ви найчастіше користуєтесь і який вам необхідний для навчання.

Мета: оцінити рівень орфографічної й пунктуаційної грамотності школярів: правильно писати слова на вивчені орфографічні правила та слова, визначені для запам'ятовування; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; перевірити якість оформлення роботи (охайність, акуратність, каліграфія, дотримання червоного рядка, відсутність виправлень); удосконалити вміння виокремлювати в тексті слова з вивченими орфограмами, обґрунтовувати правильність їх написання.

Тип уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Вид уроку: написання контрольного текстового диктанту.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ознайомлення школярів із критеріями оцінювання контрольного диктанту і проведення інструктажу щодо його написання.

IV. НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ

Перше читання тексту контрольного диктанту вчителем

Ознайомлення зі змістом тексту

Школярі звертають увагу на вивчені орфограми і пунктограми, з'ясовують лексичне значення незрозумілих слів тощо.

Читання тексту диктанту вчителем удруге й написання його школярами окремими частинами

Вирушаймо в путь!

Як хороше мандрувати літом в Україні! Як приємно проїхати її шляхами, побачити, як розкриваються перед тобою все нові обрії!

Сонячне, колосисте безмежжя вабить і кличе до себе. Легкі тепловії лоскочуть покриті бронзовою смагою лице.

Безмежна голуба далечінь розгортає перед тобою дивну красу барв різних відтінків. То замерехтить жовтогаряча золотиста нива. То розстелиться синіми, червоними, рожевими килимами буйнота трав.

Вогнисто спалахував небокрай на сході. День зводить над Дніпром свої вітрила. Заграв вітерець на хвилях Каховського моря, рожева смуга пролягла на воді. То сонце розіслало червоні шовкові полотна.

Пливемо назустріч сонцю (*І. Цюпа*), (94 слова).

Читання тексту диктанту вчителем утретє й перевірка учнями написаного

V. ГРАМАТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

- ▶ Прочитайте перше речення, запишіть його, позначивши в кожному слові всі можливі варіанти для переносу.
- ▶ Запишіть слова фонетичної транскрипцією: *приємно* (1 варіант), *проїхати* (2 варіант).
- ▶ Визначте в кожному слові кількість букв і звуків.

VI. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ ДЛЯ ТЕМАТИЧНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

VI. ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

- Сьогодні на уроці я повторив...
- Сьогодні я навчився...
- Проведення контрольних уроків дає мені змогу зрозуміти...

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти словниковий диктант на правопис ненаголошених голосних.
- ▶ Написати твір-мініатюру з теми «Моя сім'я», використовуючи слова за вивченими орфограмами.

ДОДАТОК

Тексти для диктантів

Диктант № 1

Хортиця — свідок подій сивої давнини. На крутих берегах острова зупинялися воїни київських князів Олега, Ігоря, Святослава, Володимира. Пізніше тут таборилася Запорозька Січ, майоріли козацькі корогви. Під одним із дубів зухвалі козаки писали політичний вердикт — лист турецькому султану.

До наших днів дійшли козацькі назви окремих скель і яруг. «Найстійкіша» Чорна скеля. Навіть за найясніших днів не освітлюється сонцем цей похмурий стрімчак. Один із переказів свідчить, що на Чорній скелі у 972-му році загинув у невірному бою князь Святослав.

На Чорному бескеді в'юниться Зміїна печера, де, як вірили наші предки, витають духи й міфічні істоти. Печера являє собою природне урвище глибиною до чотирьох і шириною до одного метра. Переказують, що тут запорозькі козаки ховали військову казну (*За С. Гречаником; 118 сл.*).

Диктант № 2

Дніпро — національна гордість, слава України.

На українській землі є дуже багато різних природних об'єктів, відомих і шанованих усім українським народом. Наприклад, гора Говерла височить у Карпатах, а знають її по всій Україні, бо це найвища гора на українській землі. Острів Хортиця нині є фактично частиною міста Запоріжжя, але символ історії козацтва, славної Запорозької Січі дорогий серцю кожного українця символ історії козацтва, славної Запорозької Січі.

Символом України є калина, чорнобривці, тополя і верба, соняшник.

Надзвичайно багато про Україну промовляють такі слова-поняття: козак, чумак, хлібодар, кобзар. У них відображено найголовніші сторони буття українського народу (*За Н. Бібік; 87 сл.*).

Диктант № 3

Сьогодні під загрозою вимирання перебувають майже двадцять — тридцять тисяч видів рослин з тих двохсот п'ятдесяти — трьохсот тисяч, що є на Землі. Йдуть у небуття унікальні, неповторні створіння природи, порушуючи своїм зникненням тисячоліттями збалансовану рівновагу — обов'язкову умову подальшого існування всього живого на Землі.

Взяти хоча б орхідею. Найбільше представників цієї родини зустрічається в тропіках і субтропіках, де вони ростуть, як на землі, так і на деревах. Ці рослини мають винятково красиві квітки. Нерідко за формою схожі на комах, які їх запилюють. Звичайно ж, ці диво-квітки не могли не заворожити любителів екзотики (*За А. Давидовим; 91 сл.*).

Мета: поглибити знання учнів про приголосні звуки, їхню вимову й написання; ознайомити учнів із фонетичним явищем уподібнення приголосних звуків; формувати вміння і навички правильно вимовляти й записувати слова з уподібненими приголосними, звернути увагу учнів, що не завжди вимова слова може збігатися з його графічним зображенням; розвивати усне й писемне мовлення, фонетичний слух, логічне мислення учнів; виховувати наполегливість, навички самостійної роботи.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: мультимедійна презентація.

Вид уроку: урок усвідомлення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

Коментар учителя. Дзвінки приголосні звуки в українській мові завжди вимовляються дзвінко. Виняток із правила становить дзвінкий [ʒ], який у вимові перед глухим приголосним може уподібнюватись до парного глухого. В українській мові таких слів п'ять.

Дзвінкий + Глухий = Глухий

Орфоепічна хвилинка (слова запропоновано на мультимедійній дошці)

- ▶ Вимовте правильно слова відповідно до їхнього фонетичного запису. Зробіть висновок. Зверніться до підручника, перевірте, чи правильно ви зробили висновок.

Легко — [лехко], Вогко — [вохко]	Нігті — [н'іхт'і], Кігті — [к'іхт'і]
Дьогтю — [д'охт'у]	

Робота з підручником

- ▶ Про які ще уподібнення ви дізналися? Доповніть схему.

Дзвінкий + глухий = глухий

Глухий + дзвінкий = дзвінкий

Робота біля дошки і в зошитах

Для вчителя. Учні отримують картки з розірваними реченнями і виконують завдання.

- ▶ Допишіть прислів'я за початком, вставляючи пропущені букви. Слова, у яких відбувається уподібнення, запишіть фонетичною транскрипцією.

Важко у навчанні	ложка дьо..тю
Пташка мала, а	ле..ко в праці
На діжку меду —	кі..ті гострі

Лінгвістичне дослідження (робота в парах).

- ▶ Правильно вимовте слова із записаних речень: *важко, діжка, ложка*. Поміркуйте, чи відбувається в них уподібнення приголосних. Правильність вашого висновку перевірте за підручником.

Проблемне завдання

- ▶ Поміркуйте, чим відрізняються звуки [т] і [д].
- ▶ Як треба вимовити й записати слово: *боротьба* чи *бородьба*? Вимовте слово спочатку повільно, а потім швидше. Що ви помітили? Зробіть висновок.

Робота в малих групах

- ▶ Запишіть слова, з'ясуйте, які приголосні завжди уподібнюються. Чи можна перевірити правопис цих слів?

Моло**т**ьба — [моло**д**'ба], лі**ч**ба — [л'і**д**жба]. про**с**ьба — [про**з**'ба], Вели**к**-день — [ве**л**'и**д**'е**н**'].

Коментар учителя. Запам'ятайте, глухі приголосні ([т], [ч], [с], [к] (тече сік), перед наступним дзвінким уподібнюється до свого парного дзвінкого. Таких слів в українській мові небагато, тому їх треба запам'ятати. Оглушуються також [з] — [с] в префіксах *роз, без* перед глухими: *розказати, безкрайі*. Приголосні [г], [з] перед глухими вимовляємо глухо.

Робота з таблицею-опорою (спроєктована на мультимедійній дошці)

- ▶ Розгляньте уважно таблицю, складіть зв'язну розповідь про випадки уподібнення приголосних звуків.

Уподібнення приголосних

[г] — [х]	ТеЧе СіК
Легко — [лехко]	[т] — [д']: боротьба [д'], мо л отьба [д'], отже [д], футбол [д]
По л егкість — [поле л 'хк'іс'т']	[к] — [г']: а я кже [г], я кби [г], е к замен [г], во к зал [г], ане к дот [г], р ю кзак [г], пов с якденний [г], Вели к день [г]
Во г ко — [во х ко]	[с'] — [з'], [з]: про с ьба [з'], ось д е [з'], ай с берг [з]
Ні г ті — [н'і х т'і]	[ч] — [дж]: лі ч ба [дж]
Кі г ті — [к'і х т'і]	
Дь о гтю — [д'о х т'у]	

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота в парах

- ▶ Прочитайте вголос слова, зазначені у звуковому записі. Запишіть їх. [оз'де], [айа**г**же], [кі**х**т'і] [ане**л**'гдот], [фуд**б**ол], [про**з**'ба], [р'у**г**зак], [йа**г**би], [бород'ба], [во**г**зал], [ле**л**'хко], [д'о**х**т'у].
- ▶ Із трьома словами (на вибір) складіть речення.

Робота з «дірjавими словами»

- ▶ Прочитайте спільнокореневі слова, вставте пропущені букви. Підкресліть орфограми.
Боротися — боро..ьба, ходити — хо..ьба, молотити — моло..ьба, просити — про..ьба, ніготь — ні..ті, кіготь — кі..ті, легенько — ле..ко.

«Впіймай помилку»

- ▶ Прочитайте речення, знайдіть у словах помилки, виправте їх, підкресліть і поясніть орфограми.
Швитко наближався літній світанок. Здалеку повіяло вожжістю. Стешка звивалась у високій траві. Лехкий вітер доносить з луків запах свіжого сіна. Ми поспішали на во**г**зал. Завтра відбудеться фінальний фуд**б**ольний матч, і ми маємо прибути на нього вчасно.

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Приєм «Волейбольний м'яч»

Уподібнення приголосних звуків — це...

Уподібнення відбувається...

Щоб перевірити правопис слів із приголосними, які уподібнюються, треба...

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 234, с. 110.
- ▶ Зі словами з опорної таблиці скласти речення (4–5 слів) або скласти зв'язну розповідь із цими словами.

Мета: ознайомити учнів із причинами, що обумовлюють спрощення в групах приголосних; формувати вміння правильно вживати вимовляти й записувати слова, у яких відбулося спрощення; визначити орфограму «Спрощення в групах приголосних»; розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення; виховувати, любов і повагу до рідних і близьких людей.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок усвідомлення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Лінгвістичне дослідження

Українська мова є однією з наймилозвучніших мов світу. Милозвучність досягається різними засобами: чергуванням окремих голосних і приголосних, використанням паралельних форм слів. Окрім того, милозвучність досягається шляхом спрощення в групах приголосних (у вимові та на письмі).

Іноді при творенні або зміні слів виникає збіг трьох приголосних, що ускладнює вимову. Тоді один із звуків (переважно середній) випадає, тобто відбувається спрощення.

Спробуємо дослідити це явище.

Творче конструювання

- ▶ Від вказаних іменників утворіть прикметники. Простежте, чи відбуваються зміни у вимові іменників і прикметників. Які саме?

Тиждень, проїзд, радість, честь, щастя, ненависть, виїзд, піст, совість, доблесть, пристрасть.

VI. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ ЗА ПІДРУЧНИКОМ

Коментар учителя. Спрощення — це випадання середнього звука в групах приголосних. Але є слова-винятки, які не підлягають цьому правилу: *зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хворостняк, шістнадцять* літера *т* зберігається.

- ▶ Запишіть винятки з правил до зошита і запам'ятайте (*слова спроектовано на мультимедійній дошці*.)

Щоб краще запам'ятати слова-винятки, є ключ-символ «Рука»:

1. Лівою рукою обхопіть зап'ястя правої руки «зап'ястний».
2. Проведіть рукою від зап'ястя до згинів пальців руки — «пестливий».
3. Проведіть по фалангах пальців — «кістлявий».
4. Зігніть і розігніть кілька разів пальці правої руки — «шістнадцять».
5. Зробіть рух, ніби щось берете, збираєте — це означає «хворостняк».
6. Зробіть жест, що показує на себе, він асоціюється зі словом «хвастливий».

VII. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Лінгвістичний експеримент

- ▶ Випишіть слова у дві колонки: у першу — де відбувається спрощення, у другу — не відбувається.

Пристрас/ний, контраст/ний, хвас/нути, кількіс/ний, у доблес/ному, зап'яс/ний, знавіс/нілий. радіс/ний, у мас/ному.

Ключ. Підкресліть у кожному слові другу букву — прочитаєте словосполучення.

Колективна робота

- ▶ Прослухайте текст. Визначте тип і стиль мовлення.

МОЯ СІМ'Я — НАЙКРАЩІЙ СКАРБ

З радістю в душі й усмішкою я пишу цей твір. Сім'ю, в якій проживаю, — я називаю скарбом. Я найщасливіша людина в цілому світі. Я вважаю, що там, де в сім'ї панує мир, злагода, взаєморозуміння, любов батьків до дітей, а дітей до своїх батьків — це безцінний скарб в моєму серці.

Я пишаюся і горджуся своїми батьками, своєю бабусею, молодшим братом.

Від свого батька я успадкувала впевненість у своїх вчинках, чесність, справедливість і порядність. Я весь час відчувала його любов і пестливе ставлення до мене, до мого брата. Особливо я вдячна моїй дорогенькій, щирій і ніжній матері. Від неї я успадкувала всі ті риси характеру, які є у моєї мами.

Завдяки тому, що в нашій сім'ї панує завжди мир і спокій, взаєморозуміння, повага і шана до кожного, я зі своїм братом твердо стою на ногах і впевнена в завтрашньому дні.

- ▶ Запишіть слова з орфограмою «Спрощення в групах приголосних».

Робота в парах

- ▶ Утворіть прикметники від зазначених іменників.

Виїзд, проїзд, кістка, захист, бризк, перстень, серце, область, баласт, зап'ястя, пристрась, шістсот, честь, цілий, шелест.

Приєм заміни

- ▶ Замініть речення словосполученням.

1. Графік, що склали на тиждень. 2. Перемога, що принесла радість. 3. Робота, що дає користь. 4. Зустріч, що принесла щастя. 5. Людина, яка любить хвастатись.

Вправа «Знайди помилку»

- ▶ Прочитайте уважно слова, знайдіть можливі помилки, відредагуйте.

Совісний, доблестний, якісний, злістний, областний, жалісливий, улестливий, перехрестний, радісний, виїзна, тиждня, хрустнути, заздрісно, пестливий.

Приєм «Вірю не вірю»

- ▶ На місці крапок уставте, де потрібно, пропущені букви. Перевірте правильність написання слів за орфографічним словником.

1. Чес..ному усюди честь. 2. У дитини заболить пальчик, а в матері — сер..це. 3. Робити добре діло нікому й ніколи не піз..но.

Творча робота

- ▶ Напишіть привітання своїм рідним, використовуючи такі слова: щас..ливий, радіс..ний, чес..ний, добросовіс..ний.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ СУМОК УРОКУ

- ♦ Що було найцікавішим для вас на уроці?
- ♦ Що було найважчим?

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 241, с. 114.
- ▶ Скласти схему до теми «Спрощення в групах приголосних».
- ▶ Скласти усний твір-мініатюру про вашу сім'ю.

Урок № 68. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 15.
ТВІР-РОЗПОВІДЬ НА ОСНОВІ ВЛАСНОГО
ДОСВІДУ В ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити відомості про особливості розповіді як типу мовлення; навчити учнів створювати усні та письмові твори-розповіді в художньому стилі, пов'язані з життєвим досвідом; удосконалити творчі вміння аналізувати тексти-розповіді художнього стилю; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння п'ятикласників будувати тексти-розповіді в художньому стилі відповідно до комунікативного завдання; формувати вміння підпорядковувати висловлювання темі та основній думці, удосконалювати навички знаходити й виправляти недоліки та помилки в змісті, побудові й мовному оформленні власних висловлювань, спираючись на засвоєні знання; розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення, емоції, ерудицію.

Вид уроку: урок формування комунікативних умінь і навичок.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. ПІДГОТОВЧА РОБОТА ДО СКЛАДАННЯ ТВОРУ-РОЗПОВІДІ НА ОСНОВІ ВЛАСНОГО ДОСВІДУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

- ▶ Прослухайте текст. Визначте стиль і тип мовлення, свою думку доведіть. Виділіть у тексті складники розповіді (*початок дії, її розгортання і завершення*). Якими словами підкреслено в тексті послідовність дій?

Повернувшись увечері з роботи, батько спитав синів, як вони прожили день. Спочатку відповідає старший син:

— Я сьогодні посадив дерево.

Потім до батька звертається середульший:

— Я увесь день малював.

Насамкінець розповідає молодший:

— Я сьогодні... в м'яча грав... морозиво з'їв...

— Для тебе день втрачений, — говорить йому батько. — А брати твої добре день прожили (*За В. Сухомлинським*).

Бесіда

- ◆ Про які події розповідається в тексті?
- ◆ Які мовні засоби вказують на це?
- ◆ Висловіть свою думку щодо почутого.
- ◆ Як ви вважаєте, хто з братів провів день найбільш плідно?

Лінгвістичний діалог із класом

- ◆ Назвіть основні типи мовлення.
- ◆ Який тип мовлення називаємо розповіддю?
- ◆ З яких частин складається розповідь?
- ◆ Накресліть схему складових тексту-розповіді.
- ◆ Як ви розумієте значення слова *досвід*? (*Досвід — сукупність знань, навичок, здобутих у житті і засвоєних або випробуваних на практиці.*)

V. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Коментар учителя. Твір-розповідь — це зв'язний текст, усний чи письмовий, у якому послідовно повідомляється про якісь події. Зміст розповіді складається з трьох частин: початок дії — розвиток дії — закінчення.

Творче спостереження з елементами аналізу

- ▶ Прочитайте вір-розповідь учня про свій робочий день. Що виражає заголовок — тему чи основну думку? Знайдіть речення, що містять основну думку висловлювання. Як запропонована в тексті послідовність дій?

МІЙ РОБОЧИЙ ДЕНЬ

Мій робочий день починається о сьомій годині ранку. Я прокидаюся, роблю зарядку, вмиваюся, одягаюся, снідаю і о восьмій годині виходжу до школи. Перший урок починається о восьмій тридцять. У школі я вивчаю різні предмети: математику, українську мову, історію. На уроках я уважно слухаю вчителів, відповідаю на їхні запитання, виконую вправи та завдання. На перерві я відпочиваю, розмовляю з друзями, обідаю в їдальні. Тричі на тиждень я відвідую секцію з вільної боротьби.

Після школи я йду додому. Обідаю з бабуся, допомагаю їй по господарству і, трохи відпочивши, сідаю виконувати домашнє завдання. Закінчивши уроки, складаю портфель: збираю зошити та підручники на наступний день.

Тепер можна погуляти з друзями.

VI. ПІДГОТОВКА ДО НАПИСАННЯ ТВОРУ

VII. СКЛАДАННЯ ТВОРУ-РОЗПОВІДІ ВІДПОВІДНО ДО КОМУНІКАТИВНОГО ЗАВДАННЯ

Варіант 1

- ▶ Прочитайте уривок розповіді. Які з її частин (початок, розгортання дії, завершення) відсутні? Усно складіть власний варіант твору-розповіді.

Ми чесно пообіцяли батькам дотримуватися розпорядку дня. Пообіцяли, що будемо допомагати мамі у веденні господарства. Для цього ми склали список правил, які необхідно виконувати кожного дня. Швидко пообідавши, сіли виконувати домашнє завдання.

- ▶ Схарактеризуйте мовленнєву ситуацію (назвіть учасників, місце, час, умови процесу спілкування).

Варіант 2

- ▶ Поміркуйте, що і в якій послідовності ви могли б розповісти про вечір у своїй родині. Складіть план розповіді. Розповідаючи за планом, використовуйте слова *спочатку, потім, тоді, пізніше* та ін.

Зразок. Вечір моєї родини

План

1. Хто першим повертається з роботи (навчання)? У якій послідовності сходяться додому всі інші?
2. Хто готує вечерю? Хто допомагає?
3. Де збирається родина після вечері (біля столу, біля телевізора, на ганку та ін.)?
4. Як минає вечір у родинному колі (хто чим займається)?
5. Як закінчується день у вашій сім'ї?

VIII. САМОСТІЙНЕ СКЛАДАННЯ ТВОРУ-РОЗПОВІДІ НА ТЕМУ, ПОВ'ЯЗАНУ З ЖИТТЄВИМ ДОСВІДОМ УЧНІВ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ◆ Що було найцікавішим на уроці?
- ◆ Що було найважчим?
- ◆ Де ви зможете застосувати здобуті знання?

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Завершити роботу над твором, розпочату на уроці.
- ▶ Скласти усну розповідь з теми «Як я провів зимові канікули».

Урок № 69. **НАЙПОШИРЕНІШІ ВИПАДКИ
ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ І ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ.**
**ЧЕРГУВАННЯ [О] — [А], [Е] — [І],
[Е] — [И], [О], [Е] З [І] (ПРАКТИЧНО)**

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів з основними випадками чергування голосних; поглибити знання про чергування [о]— [а], [е]— [і], [е]— [и]; формувати вміння знаходити слова з запропонованою орфограмою в текстах; розвивати творчі вміння використання слів з чергуванням голосних у висловлюваннях; виховувати любов і повагу до членів родини, дбати про них.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Вид уроку: урок усвідомлення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Учитель. Ми самі того не помічаємо, що під час творення нових слів чи їхнього змінювання замість одного звука постійно з'являється інший. Така зміна звуків називається чергуванням. Чергування характерні як для голосних, так і для приголосних звуків.

- ▶ Уважно прослухайте вірш і визначте тему уроку.

В переливах слів ми раді
Відтінити тут одне;
Там де *i* в закритім складі,
У викритім — *o* та *e*.
У закритім складі *кінь*,
У відкритому — *коня*.
Поміркуй над цим, прикинь —
Не поїдем навманья
У закритім складі *гість*,

У відкритім — *гостя* жди.
У закритім складі *шість*.
У відкритому — *шести*.
На кінець тут приклад дам:
Лебідь — *лебеда*; *обід* — *обода*,
Невід — *невода*, *чобіт* — *чобота*...
А є й виняток: *хобот* — *хобота*.
А й ще сучасніший: *робот* — *робота*.
Д. Білоус

- ▶ Доберіть назву до вірша (*Як чергуються голосні*).

Робота над зв'язним висловлюванням

- ▶ Прочитайте текст. Визначте основну думку. Доберіть заголовок.

Найдорожче, що є у людини — це її сім'я, рідні та близькі. Здорова, міцна, дружна родина — це запорука успіху в усьому: у навчанні, в особистому житті. Тільки разом люди можуть здолати труднощі свого життя.

Моя сім'я дуже дружна: мама, тато, моя сестричка і я. Ми любимо один одного, і завжди готові прийти на допомогу у важку хвилину. У кожній сім'ї є свої традиції, дати, події та спогади, з якими пов'язані перші почуття, хвилювання, якими вона дуже дорожить. У нас традиція — збиратися на Великдень усією родиною і занурюватися у найтепліші спогади. Так приємно бачити радісні та такі ж милі обличчя моїх батьків, бабусі, дідуся, які сидять переді мною. Їхні очі сповнені любові, ласки, тепла до своїх найрідніших донечок і онучок. Мама каже, що для них з татом бачити нас такими дружними, радісними — це щастя! Я поки цього не розумію, але потім обов'язково збагну цю істину під назвою — сім'я!

- ▶ Випишіть із тексту виділені слова. Доберіть до них спільнокореневі. Яке явище ви спостерігаєте? Назвіть звуки, що чергуються.

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом

- ▶ Розгляньте найпоширеніші випадки чергування звуків і сформулюйте правила чергування голосних:
[o] — [a] перемогти — перемагати;
[e] — [i] мести — вимітати;
[e] — [и] здерти — здирати;
[o], [e] — [i] ночі — ніч;
[e] — [o] після [ж], [ч], [ш] шести — шостий.
- ▶ Доповніть кожний рядок двома власними прикладами.
- ▶ Складіть зв'язну розповідь про чергування звуків в українській мові.

Орфографічна хвилинка

- ▶ Прочитайте текст. Випишіть слова, у яких можливі чергування голосних. Прокоментуйте їх.

Найдорожчою людиною на землі для кожного з нас є Мати. Материна любов, ласка, її незабутні очі супроводжують нас усе життя. Тож даремно кожен із нас чується молодим і всесильним доти, поки жива мати.

У травні, коли повертаються до рідного гнізда птахи, замаюється травами, листям і квітами природа, теплий весняний вітер приносить нам Свято Матері. Воно випадає на другу неділю місяця.

Відроджуючи національні свята, обряди, звичаї і традиції, ми маємо змогу повернути до життя Свято Матері, яке відзначає весь світ. Адже воно пропонує шанувувати Матір у трьох її найбільших іпостасях: Мати-Богородиця, Мати-Жінка, Мати-Україна. Проведення цього свята тільки возвеличить нашу жінку-трудівницю (*З журн.*).

Диктант «Кого чи чого немає?»

- ▶ Прослухайте слова. Доберіть пару, змінюючи слово (для цього використуйте слово *немає*). Утворені пари запишіть у два стовпчики.

Наприклад, піч — (немає) печі. [i] — [e] [i] — [o]

Піч, ніч, папір, лід, осінь, сіль, колір, ніс, корова, коса, ворота, бджола, ніж, нога, захід, кіт, радість, порода.

- ▶ Виділіть у словах корені. Підкресліть букви, що позначають звуки, які чергуються.
- ▶ З однією парою слів складіть речення. Назвіть частини мови, якими виражені члени речення. Поставте до них запитання.

Словниковий диктант-переклад

- ▶ Перекладіть слова українською мовою. Підкресліть орфограму. Перевірте правильність написаного за орфографічним словником.
Собирать, монастырь, выпекать, солдатский, ганяць, завмирать, узко, школьный, щєка, коня, льда, подпирать, помощь, ганяць.
- ▶ Доберіть відповідні форми слів так, щоб відбулося чергування голосних.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

- ◆ Що було найцікавішим для вас на уроці?
- ◆ Що було найважчим?
- ◆ Де ви зможете застосувати здобуті сьогодні знання?

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати вправу 250, с. 117.
- ▶ Скласти зв'язне висловлювання в науковому стилі з вивченої теми «Чергування [o] — [a], [e] — [i], [e] — [и]». Використати власні дібрані приклади.

Урок № 70. **ЧЕРГУВАННЯ [О] — [Е] ПІСЛЯ ШИПЛЯЧИХ ТА [Г], [К], [Х] У КОРЕНЯХ СЛІВ. ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ [Г], [К], [Х] — [Ж], [Ч], [Ш] — [З], [Ц], [С]**

Дата _____

Клас _____

Мета: засвоїти відомості про найпоширеніші чергування голосних і приголосних звуків; формувати вміння і навички виділяти чергування в коренях слів; правильно вимовляти і писати слова, в яких відбувається чергування.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок усвідомлення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Приєм «Поміркуй»

- ▶ Випишіть окремо спільнокореневі слова і різні форми одного слова і визначте, які зміни відбуваються в звуковому складі цих слів.

Чекати, шепотіти, вечоріти, бджілка, більше, щедрий, знаємо, чоботи, бджолиний, більшість, очікування, кочегар, черпак, бждолі, шепіт, більшої, шепочемо, чемпіон, вечеря, знаємо, кочерга, вечірній, чобіток, щедрувати, знайомий, черпати, щедрість,.

- ▶ З'ясуйте, у яких випадках після шиплячих та [й] виступають [о], [е].

VI. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Коментар учителя. В сучасній українській мові після шиплячих *ж, ч, ш, щ* може вживатися звук [е] і звук [о]: *шести — шостий, четвертий — чотири, жених — жонатий.* (Опрацювання опорної таблиці.)

Таблиця-опора

№	Правило	Приклад
1	Звук [е] після [ж], [ч], [ш], [щ], буквосполучення <i>дж</i> та <i>й</i> живається перед м'яким приголосним (зокрема, перед складом з <i>е</i> та <i>и</i>)	пшениця, вечеря, учень, щербина, жевріти, вишенька, четверо, честь та ін.
2	Звук [о] вживається після <i>шиплячих</i> , буквосполучення [<i>дж</i>] та <i>й</i> перед твердими приголосними: (зокрема, перед складом з <i>о</i> , <i>а</i> у, <i>и</i>)	пшоно, жолудь, жоржина, бджола, чоловік, щока, жовтий, знайомий, його, іграшок, жорстокість, дружок
3	Не змінюється <i>е</i> на <i>о</i> після <i>шиплячих</i> у книжних та іншомовних словах	чек, жетон, печера, чемпіон, ковчег та ін.
4	У деяких словах <i>е</i> зберігається після шиплячих за усталеною традицією	шепіт, черга, чепурний, черпати, чекати, щедрий, щезати, червоний та ін.

Приєм «Загублена літера»

- ▶ Запишіть слова, вставте, де потрібно, пропущені букви. Прокоментуйте їх правопис.

Веч..ря — звеч..ра, в..чір, веч..ряти, веч..ріти, веч..рниці; ч..тири — ч..твертий, ч..твірка, поч..тверити, ч..тверо; ш..сть — ш..стий, ш..сти, ш..стипалій; пш..но — пш..ниця, ч..рний — ч..рнець, Ч..рнігів, ч..рнило.

Коментар учителя. У сучасній українській мові при словозміні і словотворенні відбувається низка закономірних історичних чергувань приголосних. До найпоширеніших чергувань приголосних належать такі (*таблиця-опора, спроектована на мультимедійну дошку*):

Таблиця-опора

№	Правило	Приклад
В іменниках		
1	[г], [ж], [з]	<i>друг — дружє — друзі</i>
2	[к], [ч], [ц]	<i>рука — ручка — на руці</i>
3	[х], [ш], [с]	<i>вухо — вушний — вушко</i>
У дієслівних формах		
1	[т], [ч]	<i>ткати — ткач</i>
2	[д], [дж]	<i>ходити — ходжу</i>
3	[ф], [фл]	<i>графити — графлю</i>
4	[б], [бл]	<i>любити — люблю</i>
5	[п], [пл]	<i>ліпити — ліплю</i>
6	[м], [мл]	<i>юрмити — юрмлю</i>
7	[ст], [шч]	<i>мастити — мащу</i>

Чергування [г], [к], [х] на [ж], [ч], [ш] властиві всім слов'янським мовам, а беруть вони свій початок ще в давньоруській мові.

VII. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Прийом «Відгадай слово»

- Прочитайте загадки, відгадайте їх. З'ясуйте правила вживання [е], [о] після шиплячих.

1. Звечора одна ходить краля чарівна. **2.** Летіла тетеря не вчора, а тепера, упала в лободу, шукаю — не знайду. **3.** Лисий віл через болото брів. **4.** Чернець-молодець у землю пішов, червону шапочку знайшов і наверх вийшов. **5.** Сам червоний, а чуб зелений. **6.** Чепуруха біла-біла чорну сорочку наділа. **7.** Висока гора, шовкова трава, під золотим дахом хатка моя. **8.** Ноги на полі, середина на дворі, голова на столі.

Довідка: вечірня зоря; палаюча зоря; небо, місяць, зорі; місяць; сонце; мак; буряк; редька; цибуля; яблуко з насінням; пшениця; черепаха; очерет; кочерга.

Дослідження-трансформація з конструюванням

- Утворіть від указаних іменників прикметники (1), іменники в кличному відмінку (2), в основі яких відбувалося б чергування приголосних. Назвіть звуки, які чергуються, умови чергування.
1. Ольга, подруга, сусідка, Наталка, Маринка, донька, ненька, Параска, тітка, Явдоха, свекруха, сваха, невістка, Варка, Ониська;
 2. Козак, чумак, пастух, юнак, Явтух, кожух, глядач.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- До слів *книга, друг* дібрати якомога більше спільнокореневих слів з іншими кореневими приголосними.
- Скласти твір-мініатюру про роль дружби.
- Виконати за підручником вправу 252, с. 117.

УРОК 71. ОСНОВНІ ВИПАДКИ ЧЕРГУВАННЯ У-В, І-Й

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про основні випадки чергування *у-в, і-й*; навчити правильно їх вживати відповідно до вимог правопису; формувати вміння і навички знаходити орфограму в реченні; розвивати творчі вміння використання слів з такими чергуваннями під час побудови власних висловлювань в усній і писемній формах; виховувати любов і повагу до праці та навчання.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

VI. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Українська мова — одна з наймилозвучніших мов світу. Щоб у мовному потоці уникнути збігу кількох голосних чи приголосних, використовують чергування прийменників *у з в* та сполучників *і з й*. Можуть також чергуватися й початкові звуки слів *у — в* та *і — й*. (Аналіз таблиці-опори, спроектованої на мультимедійну дошку.)

Чергування у-в, і-й

Уживаємо У	Приклад	Уживаємо В	Приклад
Між приголосними	записав у зошит	Коли попереднє слово закінчується на голосний	дерева в снігу
На початку речення перед приголосним	У мене все гаразд	На початку речення перед голосним	В осіннім полі порожньо
		Після голосного перед приголосним	прийшла в червоній сукні
Чергування У-В не відбувається			
Перед в, ф, льв, зв, св., дв, тв., хв. незалежно від закінчення попереднього слова	у вікні, у хвилину, у твоєму, у святковому вбранні, у Львові, у звучанні		
У власних назвах	Угорщина, Ужгород, Урал Але: Україна—Вкраїна (у поезії);	У власних назвах	Власенко, Врубель, В'єтнам, Влас
У словах, що вживаються тільки з у	удача, указ, уряд ультиматум, уран	У словах, що вживаються тільки з в	вдача, вказівка, вправа
Між приголосними	день і ніч	Між голосними	Прийшов і зробив
На початку речення перед приголосним	І знову ви прийшли		
		Після голосного перед приголосним	зошити й підручники

Уживаємо <i>У</i>	Приклад	Уживаємо <i>В</i>	Приклад
Після розділового знака	Пройдуть роки, і зі- йдуться шляхи		
<i>І з Й</i> не чергуються			
При зіставленні чи протиставленні	Діти і дорослі, біле і чорне		
Після паузи (на письмі — після розділового знака)	Бджола мала, і та працює		

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Самодиктант

- ▶ Прочитайте текст, випишіть словосполучення з *у* чи *в*, *і* чи *й*.

САДИБА Й ОСЕЛЯ

Стояли колись в Україні цілі чумацькі села. І вельми не схожі були вони на всі інші своїм і розташуванням, і забудовою. Садиби переважно починалися від поля і спускалися до яру.

Оселя чумаки обносили високою загатою: затишно й тепло від неї взимку. Хати були дубові, гарно й весело *розмальовані* квітами, виноградом і вазонами. На грубі й комині теж красиві узорі. Коло вікон, попід стелею мільками малювали. А знизу стіни до вікон мили і змазували білком, щоб блищало (*З календаря*).

- ▶ Обґрунтуйте чергування. Зробіть фонетичний розбір виділеного слова.

Приєм «Вірю — не вірю»

- ▶ Розкрийте дужки, запишіть правильно сполучення слів. Свій вибір обґрунтуйте відповідним правилом (*слова спроектовано на мультимедійну дошку*).
1. (В, у) вікні, зорях, вересні, лісі, озері, вирій, щасті, Києві.
 2. (І, й) дід... онук, батько... син, мама... тато, брат... сестра, Марія ...Ольга, Петро... Ігор, ходить... працює, грає... співає,

Творче конструювання

- ▶ Прочитайте пари слів. Складіть і запишіть із ними речення, вибираючи в кожному випадку потрібний варіант слова.
1. Увечері — ввечері, уперед — вперед, урожай — врожай.
 2. Управа — вправа, удача — вдача, уряд — у ряд.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Дослідження-відновлення

- ▶ Перепишіть прислів'я, вказані в дужках прийменники і сполучники поставте в потрібній формі.

Літери, що позначають приголосні звуки, які чергуються, підкресліть.

1. Яке коріння — таке (й, і) насіння. 2. Яке зіллячко — таке (й, і) сім'ячко.
3. Як (у, в) сім'ї згідливе життя, то (і, й) виросте дитя до пуття. 4. Які батьки — таке (й, і) дитя. 5. Яка хата — (і, й) такий тин, який батько — (і, й) такий син.
6. Виховав дитину (у, в) добру годину. 7. Не будь (у, в) людях привітний, а будь (у, в)дома привітний. 8. На те (і, й) голова, щоб (у, в) ній розум був.

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 264, с. 121.
- ▶ Дібрати по два приклади на кожне правило, записати їх.
- ▶ Скласти усне висловлювання про свою сім'ю.

Урок № 72. **РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 16.**
УСНИЙ ТВІР-ОПОВІДАННЯ ПРО ВИПАДОК ІЗ ЖИТТЯ.
ВІДГУК ПРО ВИСЛОВЛЮВАННЯ ТОВАРИША

Дата _____

Клас _____

Мета: розвивати творчі здібності учнів складати твори-оповідання, пов'язані з випадком із життя; заохочувати учнів розповідати про побачене чи пережите яскраво, небуденно; формувати вміння і навички стежити за чужим мовленням, складати відгук про висловлювання товариша; розвивати образне й художнє мислення; виховувати толерантне ставлення до навколишнього середовища.

Тип уроку: урок розвитку мовлення.

Вид уроку: урок формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Робота в парах

► Прочитайте текст. Визначте його тему й основну думку. Доберіть заголовок. Теплою весняного дня бабуся Марія повела свого онука Петрика до лісу. Першокласник Петрик був ледаченьким хлопчиком. Збираючись до лісу, бабуся дала йому нести вузлик з їжею й водою. Петрикові вузлик здавався дуже важким. Бабуся понесла їжу сама, а Петрикові дала тільки пляшку з водою.

Прийшовши до лісу, бабуся з онуком сіли відпочити. Вони побачили, як до куща прилетіла маленька пташка. У дзьобику вона принесла волосинку. Петрик підвівся й глянув на кущ. Він побачив велике волосяне гніздо. Пташка швидко літала до гнізда, щоразу приносила по волосинці.

Петрик від подиву й хвилювання стояв, широко відкривши очі.

— Бабусю, — пошепки запитав він, — невже вона по волосинці носила й збудувала таке велике гніздо?

— Так, по волосинці, — відповіла бабуся. — Це працююча пташка.

Петрик стояв задуманий. Через хвилину він сказав:

— Бабусю, я нестиму з лісу ваше пальто... (Василь Сухомлинський)

- Дайте відповіді на запитання: Що вразило Петрика? Чому? Як ти вважаєш, про що думав Петрик?
- Доведіть, що цей текст — оповідання. З яких частин складається висловлювання?
- На які три частини його можна поділити? Чи містить оповідання висновки?
- Визначте сюжетну лінію тексту (З чого починається описана автором подія? Який момент найнапруженіший у розвитку дії? Чим закінчується подія?)
- Знайдіть у тексті діалог, перебудуйте його в оповідання від третьої особи.
- Перекажіть текст.

Коментар учителя про вимоги до оповідань та їхньої структури. *Оповідання* — невеликий за розміром епічно-прозовий твір, у якому змальовано один чи кілька епізодів з життя однієї чи кількох осіб. Оповідання містить зав'язку, кульмінацію, розв'язку. Прислухайтесь до порад, запропонованих у пам'ятці (спроєктовано на мультимедійній дошці).

Пам'ятка

1. Придумайте назву вашої розповіді.
2. Чітко визначте тему й основну думку висловлювання.
3. Назвіть місце й час події, про яку розповідаєте.

4. Не забувайте, що розповідь повинна мати вступ, основну частину і закінчення.
5. Зверніть увагу на дієслова, бо саме навколо дії розгортається зміст розповіді.
6. На які думки вас наштовхнула подія?

Ситуативне завдання побудоване на основі створеної мовленнєвої ситуації (робота в мікрогрупах)

- ▶ Прочитайте початки учнівських творів. Доберіть до них заголовки. З'ясуйте, що вони виражають — тему чи основну думку. Продовжте думку, щоб вийшло оповідання про випадок із життя.

Текст 1

Я дуже люблю свого кота Халимона. Він дуже спокійний, любить муркотіти. І танцювати він любить, і високо підстрибувати вгору, особливо коли треба дістати шматок ковбаси.

Якось ми з Халимоном пішли на прогулянку, і щойно вийшли з будинку, як побачили, що на нас біжить велетенський пес, висолопивши язика, а за ним його хазяїн з повідцем і кричить: «Забери свою кішку, бо мій Рекс зараз поснідає нею!»

Не встигаю я отямитися, як бачу, що цей собака втікає щодуху, ще й скавчить, а за ним — мій Халимон...

Текст 2

Я живу в надзвичайно мальовничому селі. Воно називається Зелений Гай. Моє село розташоване на узліссі Великоанадольського лісу.

Я відчуваю велике щастя від того, що можу на повні груди дихати свіжим повітрям і спостерігати за цікавим життям лісових звірят. Тут пурхають з гілочки на гілочку веселі пташки: синички, горобчики, сойки, одуди і лікарі лісу — дятли. А влітку чути спів жайворонків. У лісі водяться дикі кабани, зайці, лисиці, нутрії, вовки і велетні лісу — лосі. Але побачити їх на власні очі може не кожна людина.

Та одного разу мені вдалося зустрітися з плямистими оленями. Я повертався вранці з риболовлі. Раптом мою увагу привернув якийсь незрозумілий шелест у хащах. Я дуже злякався, думав, що там вовки. Але через секунду чи дві я заспокоївся і побачив, що переді мною стояли лісові красені — плямисті олені. Вони пильно дивились на мене, а я — на них...

- ▶ Прочитайте однокласникам складений вами завершений твір за вказаним початком.
- ▶ Уважно прослухайте твори ваших товаришів.
- ▶ Складіть відгук про висловлювання вашого товариша за такою схемою (*спроектовано на мультимедійну дошку*):

1. Яка проблема висвітлена в творі?
2. Яку подію покладено в основу оповідання?
3. З якою метою автор використовує різні за типом речення?
4. Висловіть власне ставлення до порушеної у висловлюванні проблеми.
5. Укажіть на позитивні сторони оповідання.
6. Укажіть на недоліки й шляхи їх усунення.

III. САМОСТІЙНЕ СКЛАДАННЯ ОПОВІДАНЬ

- ▶ Складіть оповідання про цікавий випадок із життя на основі власного досвіду на тему «Ці кумедні тварини». Підготуйте усний переказ оповідання.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Пригадати цікаві випадки або пригоди у вашому житті. Поділитися спогадами зі своїми однокласниками.

Мета: поглибити знання учнів про вимову та написання префіксів *з-, с-, роз-, без-*; формувати вміння утворювати нові слова за допомогою префіксів, правильно їх писати; збагачувати словниковий запас учнів; виховувати пізнавальний інтерес до мови, до української культури.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо формування практичних умінь і навичок учнів з вивченої теми. Ознайомлення учнів зі структурою уроку. Відновлення в пам'яті учнів основних правил, понять і термінів.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

«Мозковий штурм»

- ♦ Яка частина слова називається префіксом?
- ♦ Як пишемо префікси зі словами?
- ♦ Де у слові стоїть префікс?

Лінгвістичне спостереження

- ▶ Прослухайте казку. Дайте їй назву. Зробіть необхідні висновки за прослуханим текстом.

Жили в країні Граматиці українські префікси. Було їх дуже багато: *З-, С-, Роз-, Без-, Під-, Над-, Від-, Між-, Перед-*... І були вони поважними, і пишалися собою, бо служили Українській мові — одній з найчарівніших мов світу.

Шанували префікси порядок, вони завжди знали, де й коли стати, як змінити слово, як грамотно писатися.

Але в кожній сім'ї бувають проблеми... Префікси *З-* і *С-*, жваві пустуни, були великими друзями, їх завжди бачили разом. Як вітер, гасали вони наввипередки по палацу. Тільки й чути було: *з-з-з-, с-с-с-*. Не в одного з поважних префіксів голова йшла обертом від того гасання. А коли кликали всіх до роботи, *З-* і *С-* створювали такий безлад... Уявляєте, як вони з розгону, не задумуючись, ставали коло якогось Слова! Хто перший добіг, той і став. Так, кого хочеш, можна збити з пантелику.

Поважні префікси часто соромили пустунів, закликали їх бути серйознішими, відповідальнішими — виховували... Особливо обурювалися префікси *Роз-* і *Без-*: «Ми теж можемо вимовлятися нечітко, але ж пишемося завжди однаково, бо інакше це було б неповагою до себе та й до інших префіксів взагалі!»

Але вмовляння не допомагали. І тоді префікси зібрали Велику наукову раду. Вони виступали з доповідями, довго сперечалися...

І нарешті ухвалили ПРАВИЛО:

- префікс *С-* пишеться перед буквами *К, П, Т, Ф, Х*,
- префікс *З-* пишеться перед усіма іншими буквами.

І все.

Відтоді префікси *З-, С-* і пишуться за такими правилами. Бо ПРАВИЛА є обов'язковими для виконання.

Учні повинні це знати й дотримуватися.

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Коментар учителя (за опорною таблицею)

Уживання префіксів

Префікси <i>роз-, без-, воз-, через-</i> завжди пишемо з буквою, що позначає дзвінкий приголосний [з]	<i>розписка, безтурботний, возвеличувати, черезмужжя</i>
Префікс <i>с-</i> пишемо лише перед глухими приголосними <i>к, п, т, ф, х</i>	<i>скошлатити, сфабрикований, спочинок, сховатися</i>
Префікс <i>з-</i> пишемо перед усіма іншими буквами	<i>зцілення, зніяковіти, загітувати</i>
При додаванні префіксів <i>роз-, з-</i> до кореня, який починається двома приголосними, для милозвучності мовлення після кінцевого приголосного префікса перед коренем з'являється голосний звук [і], тобто префікс видозмінюється: <i>розі-, зі- (ізі-)</i>	<i>розірвати, зіставити</i>

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Орфографічний аукціон

- ▶ На дошці запишіть слова, вставте потрібні префікси.
..ліпити, ..збройний, ..берегти, ..малювати, ..питати, ..кинути, ..дерти, ..писати, ..шити, ..казати, ..зубий, ..дерти.

Мовленнєвий практикум

- ▶ Прочитайте текст. Визначте тип і стиль мовлення. Дайте йому назву.
У дитинстві я бачив дуже цікаве видання — поради для туриста. Видання було зроблене у вигляді набору карток і призначене для школярів. Ці картки містили малюнок, а на *зворотньому* боці — цікаві та корисні поради щодо відпочинку на природі. На картках йшлося про все — як скласти рюкзак, щоб його було зручно носити, що необхідно взяти з собою у похід, як ставити намет, як розводити вогнище у негоду тощо. І дуже багато уваги приділено правилам культури відпочинку.

Спостереження за вимовою і написанням слів із префіксом *роз-, без-*

- ▶ Прочитайте слова.
Розмалювати, розібрати, розбирати, безпідставний, безробітний, розіграти, беззбройний, розповісти, бездумний, розхристаний, беззахисний.
- ▶ Як вимовляємо кінцевий приголосний у префіксах *роз-, без-* перед дзвінкими приголосними? А перед глухими?
- ▶ Яку букву пишемо в кінці префіксів?

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Гра «Третій зайвий»

- Знести, згоріти, здобич.
- Списати, ставок, схопити.
- Розказати, розмова, розарій.
- Безпечний, безодня, безкорисний.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти за вивченими правилами таблицю-опору.
- ▶ Скласти усний міні-твір «Традиції моєї сім'ї».
- ▶ Виконати за підручником вправу 424, с. 188.

Урок № 74. ПОЗНАЧЕННЯ М'ЯКОСТІ ПРИГОЛОСНИХ НА ПИСЬМІ БУКВАМИ *ь, і, я, ю, є*. СПОЛУЧЕННЯ *йо,ьо*

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити й систематизувати знання учнів про букви *ь, і, я, ю, є*, їхнє позначення м'якості приголосних на письмі, уживання сполучень *ьо, йо*; формувати вміння і навички правильно визначати приголосні звуки щодо твердості і м'якості; виховувати бережливе ставлення до навколишньої природи.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо формування практичних умінь і навичок учнів з вивченої теми. Ознайомлення учнів зі структурою уроку. Відновлення в пам'яті учнів основних правил, понять і термінів.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Мозковий штурм»

- ♦ Що вам відомо про букви *ї, я, ю, є*?
- ♦ Яка буква українського алфавіту не позначається звуком?
- ♦ Чи можуть букви *ї, я, ю, є* впливати на попередні приголосні? Як саме? Наведіть приклади.

Лінгвістичне дослідження

- ▶ За записаними на дошці слова сформулюйте правила вживання *ьо, йо*.

Йосип, район, курйозний, бойовий, його, сьогодні, сльота, дзьоб, льон, льотчик.

Дослідження-порівняння

- ▶ З'ясуйте, чим різняться слова наступні слова:

Син — синь, рис — рись, ліз — лізь, лан — лань, тінь — тин; ряд — радь, мир — міряй, сир — сіряк, вир — вір.

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Робота з опорною таблицею (спроєкована на мультимедійну дошку)

Коментар учителя. М'якість приголосних позначається: буквою *ь* (м'який знак): тінь, різьба, синь; буквами *я, ю, є*: дякувати, люк, ранне; буквою *і*: сік, солі. Буквосполучення *йо* вживається на позначення двох звуків [й] + [о] на початку слова (йому), після голосних (*знайомий, майор*), після твердих і м'яких приголосних, якщо чується звук [й] (*курйоз, батальйон*). Буквосполучення *ьо* вживається в словах, де є м'який приголосний звук із наступним *о* (*льон* [л'он], *сьомий* [с'омий], *синьо* [син'о]). На початку слова таке буквосполучення вживається не може.

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Словниково-розподільний диктант «Орфографічна хвилинка»

- ▶ Запишіть слова, згрупуйте їх за правилами. Поясніть вивчені орфограми.

Сине, мить, скрізь, читальня, ненька, тюль, чотирьох, жінці, павільйон, вельможний, різкий, запорізький, кільчастий, різьбяр, суть, лють, кільце.

Мовленнєвий практикум

- ▶ Запишіть речення, підкресліть слова з вивченими орфограмами.

1. Було як *вилізуть* всі четверо на тин, сядуть рядочком, як горобці, та як почнуть співать. 2. Чумацький віз тихо рипить піді мною, а в синім небі Чумацький Шлях показує дорогу (О. Довженко). 3. Крайнебо, либонь, близько вже, стоїть між високими кручами (Г. Тютюнник). 4. Навіть *найостанніший* учень у душі важко переживає кожну поразку. Якщо він *хизується*, що йому, мовляв, байдуже, то маскує внутрішній біль (Ю. Збанацький).

- ▶ Запишіть виділені слова фонетичної транскрипцією. Простежте, чи збігається вимова й написання цих слів.

«Лінгвістичне доміно»

- ▶ Відновіть прислів'я, частини якого розташовані неправильно.

Рання пташка дзьобик чистить...	на все тями вистачить
І найменша пташка бажає...	щастя не збудуєш
Умів узяти...	а пізня очиці жмурить
На чужому горі...	умій і віддати
У річку вскочить і сухий вискочить:...	мати своє гніздечко

Приєм «Знайди слово»

- ▶ Зробіть переклад українською мовою запропонованих російською мовою слів, запишіть їх. Назвіть орфограму.

Иосиф, его, йорж, боевой, майор, иод, миллион, серйозный, Воробйов, Соловйов; Ковалёв, лётчик, бульон, сегодня, втроём, осеннего.

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Гра «Третій зайвий»

1. Батальйон, Воробйов, Ковальов.
2. Бульйон, йорж, больовий.
3. Лялька, завойований, свято.
4. Малюнок, калюжа, льох.
5. Літне, льотчик, лле.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- Діти, якими ви були на уроці?
- Що ви сьогодні вивчили?
- Ви справді були молодці!

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Дібрати по два приклади на вивчення правила, записати їх у зошит.
- ▶ Знайти скоромовку з однією з орфограм. Вивчити скоромовку напам'ять.
- ▶ Виконати за підручником вправу 279, с. 128.

Мета: навчити учнів правильно вживати м'який знак, вдосконалювати навички правильного написання і вимови слів із м'яким знаком; розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу, усне та писемне мовлення; виховувати повагу до минулого нашої Батьківщини.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо формування практичних умінь і навичок учнів з вивченої теми. Ознайомлення учнів зі структурою уроку. Відновлення в пам'яті учнів основних правил, понять і термінів.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

- ▶ Розгляньте таблицю-опору (*спроектовано на мультимедійну дошку*) «Правопис знака м'якшення в кінці слова та складу». Зробіть висновки.

Правила вживання знака м'якшення

Правило	Приклади
Після <i>д, т, з, с, ц, л, н, дз</i>	мідь, гість, колодязь, вісь; хлопець, сіль, кінь, гедзь
У сфіксах <i>-ськ-, -зьк-, -цьк-</i>	волинський, вузький, донецький, людський, близький
У суфіксах із закінченням пестливості <i>-еньк-, -оньк-, -есеньк-, -юсіньк-, -ісіньк-</i>	рученька, голівонька, малесенький, свіжесенький, тонюсінький
У сполученнях <i>-льц-, -льч-, -ньч-, -ньц-</i> Запам'ятай. Якщо у формі називного відмінка є м'який знак, то він зберігатиметься в усіх відмінкових формах	гальці (бо в називному відмінку — галька), але галці (бо галка), Нельчин (бо Нелька), у скриньці (бо скринька), неньчин (бо ненька)
У дієсловах на <i>-ть, -ться</i>	здається, будять, ходить

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

«Я знаю» (робота в парах)

- ▶ Проведіть взаємоперевірку знань правил уживання м'якого знака. Оцініть відповідь свого товариша.

Лінгвістична задача

- ▶ Доведіть, чому мають різне написання слова: *Гальці* і *галці*, *Даринці* і *Лізоньці*.

«Світлофор»

- ▶ Прочитайте прислів'я, поставте, де потрібно, м'який знак, поясніть правопис. Перевірте написане за орфографічним словником.
- ▶ Запишіть слова у дві колонки: а) у які вставили м'який знак, б) у які не треба вставляти.

1. Їж.. хліб із сіл..лю, із водою, живи правдою с..вятою. 2. Без гет..мана війс..ко гине. 3. Місяц.. — козаچه сонце. 4. Уже ж і над моїми воріт..ми зійде сонце. 5. Яка головон..ка, така й розмовон..ка. 6. На пан..с..ку мудріс..т.. мужиц..ка хитріс..т.. е. 7. Не клади в огон.. пал..ця. 8. Степ, поля — то розкш.. моя. 9. У великому суд..ні, та на самому д..ні. 10. Надувся, як міх циганс.. кий. 11. На Семена горобці збирают..ся в табун..ці. 12. Ластівки низ..ко літають... — дощ.. обіцяют... 13. Зимом сонце кріз.. плач.. сміється.

Лінгвістичне дослідження

- ▶ Прослухайте тексти. Визначте їхній тип і стиль мовлення. З'ясуйте, в чому полягає різниця між цими текстами.
- ▶ Знайдіть і випишіть слова з орфограмою «Знак м'якшення». Поясніть уживання цього знака в кожному слові.

Текст 1

Сьогодні в Україні намагаються відродити козацтво, ретельно вивчають життя козаків, їх звичаї, традиції, створюють сучасні козацькі загони. Справді, часи козацтва — частина героїчного минулого українського народу. Так у чому ж полягає такий жвавий інтерес до козаків? Чому ж ми, українці, пишаємося ними на весь світ?

Унікальність нашої історії і нашого народу полягає в тому, що у козацтві виявився творчий і волелюбний дух наших предків. Кожен в Україні чув про козаків. Козак в нашій уяві — це звитяжний воїн, що не розлучається з шаблею. Захисник Вітчизни, оборонець прав і віри, звичаїв та гідності кожного, хто живе під небом України. Про них написано багато наукових книжок, цікавих романів, знято фільмів. Про наш козацький рід і його ватажків говориться в урочистій пісні нашої держави — гімні України. А про малого хлопця і дорослого парубка, що вміє відстояти свою честь і захистити слабшого, старого, жінку, у нас кажуть: справжній козак. І у це слово вкладають розуміння найбільших чеснот нашого народу (*З підручника*).

Текст 2

Богдан Хмельницький, гетьман, з усім військом запорозьким всім взагалі і кожному з осібна, кому про се знати належить, доносимо, що ми вийшли з великою силою із запорозької землі і йдемо до вас, щоб висвободити вас з давньої неволі і зробити вольними. Довгі роки терпіли ми вже кривду і насильства. Цілому світові відомо, як нищили нас польські пани. Накладали на нас невольницькі тягарі і панцизняні роботи, руйнували наше добро, кривдили наші діти. Хто ішов з жалобою і шукав справедливості, той знаходив тільки сміх і зневагу. Коли ми домагалися наших прав, називали нас бунтівниками. Забули про се, що ми нашими грудьми боронили Польщу перед татарами. Поляки бажать знищити весь козацький рід. На всі ті кривди нема іншого способу, лише зламати поляків силою. Нехай козаки і селяни разом кинуться на ворогів. Хоч ворожа сила велика, ми не вступимося перед ними, — покладемо перед ними мертві трупи, застелимо дорогу могилами. Мусимо добути давню свободу, яку мали батьки наші... (*І. Крип'якевич*)

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Дібрати по два приклади з підручника «Українська література» до кожного правила.
- ▶ Скласти усно твір-мініатюру «Ми — нащадки козаків».
- ▶ Виконати за підручником вправу 272, с. 126.

Урок № 76. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 17.
УСНИЙ ПЕРЕКАЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО
ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ РОЗДУМУ

Дата _____

Клас _____

Мета: удосконалити вміння висловлювати власні думки й почуття, виражати власну позицію, враховуючи тему й основну думку висловлювання, логіку викладу, тип і стиль мовлення, запам'ятовувати конкретні факти, послідовність викладу матеріалу; розвивати комунікативні вміння здійснювати змістово-композиційний і мовний аналіз художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму, сприймати письмовий текст, розуміти його, докладно відтворювати зміст прочитаного тексту; виховувати дружні стосунки між однокласниками.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Вид уроку: урок формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. КОЛЕКТИВНА РОБОТА З ТЕКСТОМ

- ▶ Прослухайте текст. З'ясуйте тему, тип і стиль висловлювання. Доберіть заголовок. Які думки викликає у вас Гаврило? Аргументуйте відповідь.

У мого приятеля Гаврила є біла коноплянка. Така біла, що навіть дзьоб у неї рожевий і наче прозорий.

Такі птахи звуться альбіносами. Часом можна побачити білу галку або грака. Таким птахам дуже важко живеться, тому що їх не люблять свої ж родичі і б'ють їх. Та й ховатись від ворогів їм важко, тому вони частіше стають здобиччю хижаків.

Білу коноплянку Гаврило вихваляє, навіть заявляє, що голос у неї не такий, як у коноплянок звичайного кольору. Усім відомо, що птахолови й мисливці — великі хвальки. Я нічого особливого у голосі коноплянки не помітив, тому Гаврило трохи навіть образився.

Гаврило — дуже цікава людина. За професією він — швець. Чоботи шие. Гаврило горбатий і глухий. Слухає вас завжди з посліпкою і з руху губів розуміє, що ви говорите. Але він добре чує пташиний спів і гру на скрипці.

Він говорить, що йому дуже цікаво жити. При цьому він хороше, лагідно й тихо посміхається (*За О. Копиленком; 150 сл.*).

Мовний аналіз тексту

- ▶ Поясніть лексичне значення слова *альбінос* (людина, тварина або рослина, повністю або частково позбавлена пігментації — забарвлення органів і тканин).
- ▶ На які частини можна поділити цей текст?
- ▶ Які типи мовлення поєднані в цьому тексті?
- ▶ Доповніть текст висновками у вигляді власних роздумів.

IV. РОБОТА З ТЕКСТОМ ПЕРЕКАЗУ (ПІДГОТОВЧА РОБОТА ДО СКЛАДАННЯ ПЕРЕКАЗУ З ЕЛЕМЕНТАМИ РОЗДУМУ)

Вступна бесіда з метою актуалізації опорних знань учнів

Повторення відомостей про функціональні стилі мовлення:

- ◆ Які стилі мовлення ви знаєте?
- ◆ Скільки їх в українській мові?
- ◆ Які мовні особливості характерні художньому стилю мовлення?

Повторення відомостей про типи мовлення:

- ◆ Назвіть відомі вам типи мовлення.
- ◆ Дайте їм коротку характеристику.

- ♦ Яку будову мають тексти-описи?
- ♦ Які види описів ви знаєте?

Навчальне сприймання тексту

Читання тексту вчителем, під час якого учні сприймають висловлювання загалом, усвідомлюють тип і стиль мовлення, визначають тезу й аргументи, позицію автора.

ВІРНИЙ ПРИЯТЕЛЬ — ТО НАЙБІЛЬШИЙ СКАРБ

Друзі — це скарб людини. Справжня дружба проходить усі випробування і триває роками. Між друзями можуть траплятися непорозуміння і суперечки, але друзі завжди знайдуть шляхи до примирення. Треба виховувати в собі вміння дружити. Дружба неможлива без уміння зрозуміти друга, без уміння вибачити друга, без уміння прийти на допомогу.

Чому ми обираємо собі в друзі цю людину, а не іншу? Мені здається, що друзями стають люди, які мають щось спільне. Їх може об'єднувати спільність інтересів, спільність захоплень, спільність характерів. Навіть зовсім різні на вигляд люди можуть мати схожі риси характеру.

Кажуть, щоб зрозуміти себе краще, треба уважно подивитися на свого друга. Ніколи не стануть друзями чесна людина і підступна, працьовита і ледача, порядна і непорядна. Справжніх друзів завжди можна охарактеризувати одним словом. Вони можуть бути веселими, або винахідливими, або фантазерами, або мрійниками.

Добре, коли твій друг — чесна, порядна, добра людина, бо це означає, що ти і сам такий. (152 слова)

Бесіда за змістом тексту

- ♦ Яка основна думка тексту? Що виражає заголовок: тему чи основну думку?
- ♦ Як розуміє автор, що таке дружба?
- ♦ Чи погоджуєтеся ви з назвою тексту?
- ♦ Яким, на вашу думку, має бути друг?

Аналіз структури тексту

1. Довести, що запропонований текст належить до розповіді.
2. Назвати, з яких частин складається висловлювання.
3. На які три частини можна поділити розповідь? Чи містить текст висновок?
4. Чи має текст елементи роздуму?
5. Виділіть тезу, аргументи, висновок.

Складання простого плану

Орієнтовний план:

1. Друг — це скарб.
2. Друзів об'єднує спільність інтересів.
3. Який твій друг, такий і ти.

Лексико-фразеологічна робота

- Доберіть синоніми до слова *друг*.
- Пригадайте, чи є в тексті однорідні члени речення. З якою метою використовує їх автор?

Повторне читання вчителем тексту

Учні уточнюють, чи правильно вони запам'ятали послідовність розповіді.

V. ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ ПОЧУТОГО ТЕКСТУ (УСНО)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Дібрати текст про дружбу людини і тварини. Підготувати усний переказ дібраного тексту.

Мета: повторити й систематизувати знання, здобуті в початкових класах, та засвоїти нові правила вживання апострофа; удосконалювати вміння і навички правильної вимови й написання слів з апострофом; формувати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, визначати головне, робити висновки; розвивати навички самостійної та групової роботи; виховувати товариські взаємини, інтерес до мовних явищ; заохочувати до співробітництва.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

- Прослухайте казку. Придумайте назву до тексту.

У царстві незвичайної країни Фонетика, якою правлять три сестри: розумна Орфографія, точна Графіка та співуча Орфоепія, сталася надзвичайна подія — зник Апостроф. У країні почався страшний безлад. Графіка та Орфографія хапалися за голову, бо люди почали неграмотно писати. Орфоепія потерпала від неправильної вимови. Люди не могли нормально порозумітися!

— Треба негайно шукати Апостроф, — вирішили сестри.

До пошуків залучили найкращі сили. І ось що з'ясувалося. Кома давно здригла Апострофу, оскільки він був такий же, як і вона, але за вжди стояв вище. Можливо, це її рук справа?

Для того, щоб допомогти жителям країни Фонетика знайти Апостроф, необхідно з'ясуємо, для чого він вживається?

«Мозковий штурм»

- ◆ Що таке фонетика?
- ◆ Що таке графіка?
- ◆ Що таке орфографія?
- ◆ Що таке орфоепія?
- ◆ Після яких букв пишемо апостроф?
- ◆ У яких випадках апостроф не ставимо?

Завдання-відновлення теоретичного матеріалу

1-ша група — користуючись схемами, з'єднати стрілками правила з відповідними прикладами.

Апостроф вживаємо

Після Б, П, В, М, Ф перед Я, Ю, Є, Ї при твердій, роздільній вимові	трьох'ярусний, пів'яблука, пів'їдальні, пів'ящика, дит'ясла
Після твердого Р	Лук'ян, Лук'янова, Лук'яненка, Лук'янівка
Після префіксів, які закінчуються на приголосний	п'ять, б'ється, бездощів'я, м'ясо, м'ята, сім'я, міжбрів'я
Після першої частини складних слів, які закінчуються на приголосний	між'ярусний, перед'ювілейний, об'ява, роз'яснення, під'їзд,
Після К перед Я та похідних від цих слів	кар'ер, бар'ер, пір'я, подвір'я, ганчір'я, підгір'я, матір'ю, міжгір'я, сузір'я

2-га група — користуючись схемами, з'єднати стрілками правила з відповідними прикладами.

Апостроф не вживаємо

після б, п, в, м, ф перед я, ю, є, ї (якщо перед складом немає Р , голосного)	ряска, рядно, рябий, звірячий, буря, буряк, буря, бурячиння, гарячий
після м'якого Р на початку складу	курйоз, Муравйов, Соловйов
після губних та Р перед ЙО	зорати, зуміти, підійняти, безіменний, зокрема
Після префіксів, що закінчуються на приголосний, перед буквами, що позначають голосні	тьмяний, морквяний, свято, мавпячий (але торф'яний, черв'як, верб'я, верф'ю)

3-тя група — дати відповіді на питання: для чого потрібен апостроф? Що спільного і відмінного між знаком м'якшення і апострофом?

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Робота біля дошки «Лінгвістичне лото»

- ▶ До зазначених у транскрипції слів (*на картках*) доберіть їхні графічні відповідники (*записані на дошці*).

Методичний коментар. Учень вибирає завдання на картках, підходить до дошки і прикріплює картку біля слова — графічного відповідника.

[б'ють'], [арфйарка], [р'із'б'ар], [подв'ірйа], [п'івйаблука], [в'ідйїзд], [звйязати], [кавйарн'а], [моркв'аний].

Приєм «Діряві слова»

Методичний коментар. Учитель показує картки з «дірявими» словами. Учні мають з'ясувати, якщо у слові пишемо апостроф — піднімають руки.

Мавп..ячий, пів..ящика, під..єднати, м..ята, р..яска, моркв..яний, Лук..янов, б..ється, пам..ять, дев..ять, здоров..я, п..ять, св..ято.

Завдання з ключем

- ▶ Запишіть слова у дві колонки: 1) у яких вживаємо апостроф; 2) у яких не вживаємо апостроф.

Опам..ятатися, бур..як, дев..ять, р..явкати, нев..язкий, електровза..р..ювання, ад..ютант, атель..є, голуб..ятко, духм..яний, об..їзд, вар..яг, Лук..янівка, інформб..юро, об..єкт, кань..йон, верб..я, р..явкнути, арф..яр, авант..юра, дов..янути, щупл..явий, оп..яніти, евол..юція.

Ключ. Підкресливши перші букви, прочитаєте прислів'я.

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

- ♦ Чи сподобався урок? Чим саме?
- ♦ Чи досягли ви поставлених цілей?
- ♦ Які завдання були для вас складними?
- ♦ Чи з'ясували ви для себе, що треба допрацювати?
- ♦ Чи задоволені результатами своєї роботи?
- ♦ Вправа за підручником 289, с. 131.

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виписати з підручника української літератури, з твору «Соловей», чотири речення з орфограмами «М'який знак», «Апостроф», «Подвоєні літери».
- ▶ Виконати за підручником вправу 286, с. 130.

Урок № 78. ПОДВОЄННЯ БУКВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОДОВЖЕННЯ М'ЯКИХ ПРИГОЛОСНИХ ТА ЗБІГУ ОДНАКОВИХ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: закріпити знання учнів про подвоєння букв, виробити вміння розрізняти подвоєні букви на позначення збігу однакових приголосних та подовжених м'яких приголосних звуків, правильно вимовляти слова з подвоєними та подовженими приголосними звуками; удосконалювати орфографічну грамотність; розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу, вміння вибирати головне; виховувати бажання цінувати час, інтерес до народної творчості.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Аналіз таблиці-опори

Правило	Приклад
Подвоєння виникає внаслідок збігу однакових приголосних:	
Префікса й кореня слів	возз'єднання, заввишки, ззаду, оббити; ірраціональний, контрреволюція, сюрреалізм
Кінця першої й початку другої частини складноскорочених слів	військкомат, юннат, міськком, реммаш
Кореня або основи на <i>-н-</i> і суфіксів <i>-н (ий), -н (ій), -ник, -ниц (я):</i>	вино — винний, закон — законний, щодня — щоденник; письменниця, віконниця, відмінниця
Основи дієслова минулого часу на <i>с</i> і зворотного афікса <i>-ся:</i>	винісся, пасся, розрісся, трясся
Подвоюються також приголосні:	
У прикметникових суфіксах <i>-енн (ий), -анн (ий)</i> , а також у похідних іменниках із суфіксом <i>-сть</i> і прислівниках	здійснений, здійсненність, непримиренність, непримиренний, старанний, старанність, старанно
У словах винятках	бовван, весь, ввічливий, ссати і похідних: бовваніти, ввічливість, ссавець
Подовження приголосних відбувається:	
Подовженими приголосними (на письмі подвоєними) бувають м'які <i>д, т, з, с, ц, л, н</i> і напівпом'якшені <i>ж, ч, ш</i> , коли вони виступають:	
Перед <i>я, ю, і</i> в усіх відмінках середнього роду II відміни (за винятком родового відмінку множини з нульовим закінченням)	знаряддя — знаряддям (знарядь), багаття — у багатті (багать), галуззя, мотуззя, волосся, колосся, збіжжя, обличчя, сторіччя
Перед <i>я, ю, і</i> , а також перед <i>е</i> в усіх відмінках деяких іменників чоловічого і жіночого роду I відміни (за винятком родового множини із закінченням <i>-ей</i>)	суддя — судді — суддю — суддів, стаття — статті — статтю

Правило	Приклад
Перед <i>ю</i> в орудному відмінкові іменників жіночого роду однини III відміни	молодь — молоддю, мить — миттю, мазь — маззю, розкіш — розкішшю
Перед <i>я</i> в прислівниках	зрання, навмання, спросоння.
Перед <i>ю, є</i> у формах теперішнього часу дієслова <i>лити</i> (<i>литися</i>)	<i>ллю, ллєш, ллє, ллють</i> , а також у похідних <i>наллю, виллю</i> та ін.

Завдання на відновлення знань

- Складіть зв'язне висловлювання на одну з тем: «Подвоєння приголосних», «Подовження приголосних».

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Граматичний тренінг

- Прочитайте текст. Визначте тему й основну думку, стиль і тип мовлення.

СУМНИЙ УРОК ВЕСЕЛОГО ДНЯ

Однієї травневої суботи ми з однокласниками зібралися йти до лісу. Плани були грандіозні: зварити кашу, награтися і набігати уволу. Нарешті усі зібралися. Перевірили, чи узяли усе, і швидко рушили.

Сонячне проміння пестило нас, зігріваючи вже по-справжньому. Незрівнянні аромати дарувала яскрава травнева зелень. Зупинившись на улюбленому місці, ми зайнялися розведенням вогню. Незабаром запах польової каші вже розносився узліссям.

Посмакувавши кашею, ми побігли грати у волейбол. Чаклування над вогнищем було довірено Андрію — великому любителю цієї справи.

Гра була чудовою, і Максим навіть роззுவся, щоб легше було бігати. Ось тут і сталася біда. Побігши в кущ за м'ячем, Максим наступив на уламок скла. Хлопець скрикнув від пекучого болю, а за мить уся шкарпетка була в крові...

- Придумайте закінчення до тексту, доповніть його, використовуючи слова з подвоєними чи подовженими приголосними. Перекажіть текст.

Вправа з ключем

- Розкрийте дужки і запишіть слова: спочатку ті, у яких подвоюються приголосні, а потім ті, у яких вони не подвоюються.

Занят..я, багато століт..ь, перед могутніст..ю, бездоріж..я, покритий емал..ю, зран..я, дозвіл..я, з участ..ю, Іл..я, л..ється, тюлен..ячий, облич..я, з лют..ю, кошен..я, якан..я.

Ключ. Виконавши правильно завдання і підкресливши перші букви спочатку слів із подвоєнням, а потім — без подвоєння, ви допишете прислів'я. Як ви розумієте це прислів'я?

Мовне конструювання

- Утворіть від дієслів іменники. Складіть невелику розповідь «Один день мого шкільного життя».

Читати, оповідати, малювати, запитати, знати, бажати, змагатися, навчати.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Написати твір на тему прислів'їв «Лінивий двічі робить, скупий двічі платить», «П'ять днів не робимо, а два дні відпочиваємо».
- Виконати за підручником вправу 301, с. 135.

Урок № 79. НАПИСАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ. СЛОВНИК ІНШОМОВНИХ СЛІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: навчити правильно вимовляти і вживати слова іншомовного походження; вміти виділяти в запозичених словах орфограми, обґрунтовувати їх; користуватися словником іншомовних слів; розвивати зв'язне мовлення; виховувати культуру поведінки, прищеплювати любов до української мови.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: практичне заняття.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Робота з класом (фронтально)

- ♦ Назвіть основні ознаки слів іншомовного походження.
- ♦ Які основні орфограми властиві словам іншомовного походження?
- ♦ Яке важливе правило треба пам'ятати, щоб правильно вживати И, І («правило дев'ятки»)?
- ♦ Чи стосується «правило дев'ятки» власних назв?
- ♦ Чи властиве подвоєння букв словам іншомовного походження — загальним назвам?
- ♦ Чи завжди після губних перед йотованими в іншомовних словах ставимо апостроф? Чи повинен він бути у слові *пюнітр*?

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Колективна робота

- Прочитайте текст, доберіть до нього назву. Висловіть свою думку щодо прочитаного.

Багато запозичає наша мова чужих слів. Та від цього їй зовсім не загрожує зникнення, перетворення на якусь різномовну суміш. Мова має неприступну фортецю, куди важко проникнути іноземцеві. Вона, ця фортеця, оберігає все, що відрізняє одну мову від іншої. Це граматики.

Коли слово переходить у іншу мову, воно залишає вдома всі свої відмінкові чи особові закінчення, всі граматичні форми й охрещується наново, підпорядковується законам нової граматики. Навіть зовнішність слова змінюється так, як це зручніше для народу, до якого воно потрапило.

Однак усьому є межа, і запозичення слів — це теж не якась нестримна стихія. Чужі слова не шкодять мові тільки тоді, коли вони їй потрібні, коли нічим їх замінити. Такі чужинці завжди бажані гості для мови і живуть у ній як рівноправні члени словесної сім'ї. Однак нинішній час подає нам тривожний сигнал: чужі слова почали брати верх над рідними, надто безцеремонно заповнили наше спілкування. Замість маленьких магазинів з'явилися **міні-маркети**, магазин музичних інструментів — **муз-шоп**.

Чи важко сказати просто **управління** замість **менеджмент** або **засоби масової інформації** замість **мас-медіа**?

- Підготуйте висловлювання з приводу почутого, прочитаного і з власного досвіду.

Інтерактивна вправа «2–4-усі разом»

- ▶ Виберіть із запропонованих слів ті слова іншомовного походження, що стосуються обраної теми. Запишіть їх, вставляючи пропущені букви.

Методичний коментар. Кожна група отримує завдання різної тематики. Члени групи сідають обличчям один до одного, розподіляють порівну роботу, потім представник групи озвучує відповідь.

1-ша група. Театр, мовознавство.

Д..ригент, л..нвістика, пр..фікс, тр..умф, орфограф..я, фонет..ка, палод..сменти, с..нтаксист, л..брето, алфав..т, ..нтермец..о.

2-га група. Одиниці виміру, картинна галерея.

К..лометр, інтер..єр, т..реометр, п..йзаж, к..лограм, тон..а, портр..т, сп..дометр, композ..ція, грав..юра.

3-тя група. Спорт, медицина.

Д..станція, п..едестал, ін..акція, ч..мпіон, гіг..єна, ф..ніш, с..мптом, опт..ка, апт..ка, гр..п.

Словникова робота

- ▶ З'ясуйте значення незрозумілих слів за словником іншомовних слів. Уведіть кілька слів у речення.

Ознайомлення зі структурою словника. *Ознайомлення зі структурою словникової статті:* а) слово-заголовок; б) етимологічна довідка; в) тлумачення слова.

Ознайомлення зі списком скорочень: а) скорочення ремарок; б) скорочення назв мов; в) скорочення в тексті статей.

Лексико-орфографічна робота

- ▶ Запишіть під диктовку слова іншомовного походження, пояснюючи за допомогою правил їх написання. Поясніть значення виділених слів за допомогою словника.

Армрестлінг, Афіна Паллада, бульйон, віньєтка, дебет, ідентичний конгрес, к'янт, булла, реферат, туризм.

Завдання «Пошук» (усно)

- ▶ Замініть українськими відповідниками іншомовні слова.
Дантист або стоматолог, ін'єкція, пюре, бульйон, стюардеса, семестр, педагог, спартакіада.

Довідка: бортпровідниця, зубний лікар, укол, півріччя перетерті овочі чи фрукти, відвар з м'яса чи овочів, юшка, учитель, спортивні змагання.

- ▶ Виконати це завдання вам допоможе словник іншомовних слів.
- ▶ Складіть 2–3 речення зі словом іншомовного походження.

«Коректор»

- ▶ Попрацюйте в ролі коректора. Прочитайте слова, запишіть їх, виправивши допущені помилки: *карьеря, пєса, більйард, пьуре, премера, булььон, дисципліна, идея, призидія.*
- ▶ Виправте допущені неточності у слововживанні: *писати коректно, поводитись коректно, робити корективи, виправляти корективи.*

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VIII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Написати твір-мініатюру «Чим цікаві книжки словники».
- ▶ Виконати за підручником вправу 325, с. 144.

Урок № 80. БУКВИ *И, І*. ПРАВОПИС ЗНАКА М'ЯКШЕННЯ ТА АПОСТРОФА В СЛОВАХ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити й систематизувати знання учнів про написання слів іншомовного походження, формувати вміння розпізнавати орфограму й обґрунтовувати її за допомогою правила; розвивати пам'ять, усне мовлення, логічне мислення; виховувати любов до рідної мови.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: практикум.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Вступне слово вчителя. Усі народи у свій час навчалися один в одного й навчаються нині. Вчився й наш народ в інших. Греки були його першими вчителями, і мова не залишилася байдужою до цього. Від греків перейшло до неї багато назв рослин: троянда, м'ята, мак, огірок та ін. Надійшли до нас і німецькі слова: ганок, ґрунт, солдат, тарілка. Італійцям належать, наприклад, такі слова в нашій мові: коридор, балкон, палац та ін., туркам — отаман, козак, товар, карга. Народи протилежних куточків землі вживають ті самі слова.

Опрацювання теоретичного матеріалу за підручником. Аналіз схеми-опори (спроєктована на мультимедійну дошку)

Написання слів іншомовного походження

Правило	Приклад
Подвоєння букв у словах іншомовного походження	
Подвоєні букви вживаються у власних назвах відповідно до написання їх у цих мовах	Ніцца, Ватт, Руссо, Шиллер
Подвоєння зберігається й у словах, похідних від таких назв	Андорра — андоррський, Марокко — марокканець
У загальних назвах іншомовного походження приголосні не подвоюються	бароко, бравісимо, лібрето, шасі, колектив
Виняток: У словах <i>ванна, манна, брутто, нетто, мотто, тонна, булла, вілла, мірра</i> та ще кількох, менш уживаних, букви <i>н, л, т, р</i> подвоюються. Записуючи такі слова, варто звіритися з орфографічним словником	
Вживання букв <i>й, і</i> у словах іншомовного походження	
<i>Й</i> пишемо перед буквами, що позначають приголосні звуки (крім [й]) після букв <i>з, ц, с, ж, ч, ш, д, т, р</i> (т. зв. «дев'ятки»)	бензин, цистерна, сирена, режим, чинара, шифр, директор, стимул, ринг
Правило «дев'ятки» стосується і написання суфіксів <i>-ист/-іст, -изм/-ізм</i>	гітарист, але саксофоніст; демократизм, але шовінізм
<i>І</i> пишемо: на початку слів	інтонація, інститут
у кінці незмінюваних слів	таксі, хакі, журі

Правило	Приклад
Після букв <i>б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н</i>	бістро, піала, віза, місія, фільм, гігант, хітон, кіно, ліга, німб
Перед буквами, що позначають голосний звук або [й]	діаграма, конверсія, еволюція, професійний
У власних назвах після букв, що позначають приголосні, крім шиплячих	Тімур, Сінгапур, Ніл, (але Крит, Чилі, Алжир)
Примітка. У багатьох географічних назвах відповідно до вимови пишемо <i>и</i> : <i>Сицилія, Єгипет, Тибет</i> . Так пишуться і похідні від них: <i>сицилієць, тибетський</i> . Не однаково пишуться прізвища іншомовного походження та утворені від них загальні назви (Дізель — дизель)	

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

«Мозковий штурм»

- Назвіть ознаки іншомовних слів. Заповніть таблицю.

Орфограми в словах іншомовного походження

Апостроф	М'який знак	Подвоєння букв	Букви <i>и, і</i>

Спостереження-узагальнення

- Прочитайте вголос слова іншомовного походження. З'ясуйте, чи є відмінності у правилах уживання апострофа, м'якого знака, подвоєння приголосних у словах власне українських й іншомовних.

Браконьєр, монпасє, Етьєн, пеньюар, Ле Корбюзьє, каньйон, гільйотина, Орок'єта, Х'юрон, п'єдестал, диз'юнкція, ад'ютант, вілла, бароко, хокей, Діккенс, Голландія.

Творче конструювання

- До слів іншомовного походження доберіть українські слова-синоніми. Уведіть їх у речення на тему «Моє улюблене народне свято».

Аванс, автономія, авторитет, історія, ілюстрація, ілюзія, фантазер, фізкультура.

Довідка: завдаток, самоврядування, вплив, минуле, малюнок, Омана, мрійник, зарядка.

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК.

- Протягом хвилини дайте якнайбільше правильних відповідей. Відповіді — іншомовні слова.

1. Наукове довідкове видання. (*Енциклопедія*) 2. Обговорення суперечливого питання. (*Дискусія*) 3. Наука красномовства. (*Риторика*) 4. Опис людиною свого життя. (*Автобіографія*) 5. Приміщення для виставки картин. (*Галерея*) 6. Наука про норми поведінки людини. (*Етика*) 7. Повідомлення про щось. (*Інформація*) 8. Знаки таємного письма. (*Шифр*) 9. Художнє перебільшення. (*Гіпербола*) 10. Відступ на початку першого рядка. (*Абзац*)

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Скласти словниковий диктант із повтореними орфограмами.
- Скласти діалог, що міг би відбутися між однокласниками, які щойно були на прийомі в лікарні.
- Виконати за підручником вправу 323, с. 142.

Урок № 81. ПОДВОЄННЯ БУКВ У ЗАГАЛЬНИХ ТА ВЛАСНИХ НАЗВАХ. ВИРАЗНЕ ЧИТАННЯ ВГОЛОС

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити п'ятикласників з основними правилами подвоєння букв у загальних і власних назвах іншомовного походження; формувати загальнопізнавальні вміння правильно вимовляти й писати слова іншомовного походження з подвоєнням букв, знаходити й виправляти помилки на запропоновані правила, збагачувати словниковий запас; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти підвищенню родинно-побутової культури.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Орфографічне редагування

- ▶ Прочитайте виразно вірш Василя Латанського. Назвіть власні і загальні назви. Знайдіть орфографічні й пунктуаційні помилки, запишіть відредагований варіант, свій вибір аргументуйте за допомогою правила.

УКРАЇНА

Знаєш ти,

Що таке Україна?

Україна, це гай солов'їний

Це твоя у садочку хата,

На пісні і казки багата.

Україна це тато й ненька,

Це безсмертне слово Шевченка,

Це божественно рідна мова,

Сонцесяйна і веселкова.

Україна це волі голос,

Синь неба, і спілий колос.

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з матеріалом підручника § 38

V. УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ, УДОСКОНАЛЕННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ УМІНЬ З ТЕМИ

Виконання тренувальних вправ 304, 310. Словниковий розподільний диктант

- ▶ Запишіть слова під диктовку в дві колонки: 1) з подвоєнням, 2) без подвоєння, пояснюючи за допомогою правил свій вибір. Значення незрозумілих слів розтлумачте за допомогою словника іншомовних слів.

Акумуляція, авансцена, Аверроес, бонна, вето, габа, гамма, дактилограма, дефект, акупедія, Аллах, бакара, Баккара, аннали, мірра, Апенніни, Гіппократ, Ватт, ват, хобі, ралі, піца.

Гра «Упізнай слово іншомовного походження і правильно його запиши»

1. Ім'я героя давньогрецької міфології, який очолював похід аргонавтів у Колхиду за золотим руном. (*Ясон*) 2. Маса товару разом із тарою. (*Брутто*). 3. Співачка, що виконує перші ролі в опері. (*Примадонна*) 4. Спортивна гра двох команд, що проводиться на льодяному або трав'яному майданчику. (*Хоккей*) 5. Автомобільна дорога з твердим покриттям — бетонним або асфальтованим. (*Шосе*) 6. Його повне ім'я Абу аль-Хусейн ібн Абдаллах ібн Сіна. Жив у Ірані, був лікарем і візиром при багатьох правителях. (*Авіценна*)

Лексична п'ятихвилинка

- ▶ Запишіть правильно слова іншомовного походження, доберіть до них українські відповідники.

Преамбула, панно, апеляція, імунітет, ілюзія, дискусія, інтермецо, епіграма, дигресія.

Довідка: вступ, настінна прикраса, оскарження, захист, омана (хиба), суперечка, проміжний (середній), сатиричний вірш, відхилення, відступ.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- ▶ Поміркуйте й дайте відповідь на запитання:
- ◆ Як пишемо власні назви іншомовного походження?
- ◆ Які загальні назви іншомовного походження є винятком?
- ◆ Чи відбувається подвоєння приголосних у загальних назвах іншомовного походження?
- ▶ Виконайте завдання тестового характеру.

1. Подвоєння літер відбувається в усіх словах рядка:

А брут..о, Тольят..і, сум..а.	Б інтермецо..о, нет..о, бон..а.
В бул..а, віл..а, Одіс..ей.	Г гол..андський, барок..о, еф..ект.

2. Не допущено помилок при написанні слів у рядку:

А антена, алея, іміграція.	Б емігрант, Діккенс, колектив.
В мана, шосе, Торрічеллі.	Г Яффа, примадона, хобі.

VII. ВИРАЗНЕ ЧИТАННЯ ВГОЛОС

Вправи на тренування мовленнєвого голосу

- ▶ Вимовте протяжно звук «і»; далі «е», «а», «о», «у».
- ▶ Прочитайте перше речення шепотом, друге — трохи голосніше, третє — ще голосніше, під час читання четвертого вийдіть на суттєву гучність. Потім прочитати текст навпаки: від максимальної сили голосу до вимови останнього рядка шепотом.

Виразне читання тексту учнями

У БАБУСІ

Крізь сон чую ласкаві слова бабусі. Розплющую очі і бачу бабусю над собою. Це вони будять мене. Будять і водночас погладжують рукою по голівці, щоб не злякався в незнайомій хаті, адже мене вночі тільки привезли сюди.

Чому так зелено в хаті? Це ж Зелена неділя сьогодні! В хаті повно клечання, пахне любистком, м'ятою пахне... У хаті стоїть зелена сутінь. Долівка аж до порога теж потрушена свіжою травою.

Я вмиваюсь біля порога. Бабуся дають мені чистий рушник. На рушнику вишиті червоні півні. Я тими півнями втираюсь.

Дядько виставляє на середину хати столик. Він для того й змайстрований. Щоб на ньому снідати й обідати. «А ти розставляй стільчики», — загадує дядько мені.

Я ставлю стільчики, вони всі різні. Найбільший — дідусеві, розмальований — бабусі.

Входить знадвору дідусь, у руці в нього ... стільчик! Маленький, зручний... Усі сідають до столу (*За О. Гончаром*).

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити правила § 38. Повторити відомості § 23–39.
- ▶ Скласти й записати міні-висловлювання за темою «Найбільша цінність для людини — відчуття приналежності до певного народу, нації», використовуючи слова з вивченими орфограмами.

Урок № 82. ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ З ТЕМИ «ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ»

Дата _____

Клас _____

Мета: закріпити основні відомості з фонетики, графіки, орфоєпії, орфографії, сформува-ти цілісну систему особистих знань п'ятикласників з теми; структурувати вивчений теоретичний матеріал; удосконалити вміння й навички щодо правильної вимови голосних і приголосних звуків, їхнього написання; логічно мислити, порівнювати, узагальнювати, за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матері-алу сприяти підвищенню родинно-побутової культури.

Тип уроку: урок узагальнення й систематизації вивченого.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна постановка щодо повторення матеріалу з теми «Фонетика. Орфоєпія. Орфографія». Ознайомлення з побудовою уроку, системою оціню-вання.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

«Мозкова атака»

- ♦ Що таке уподібнення? З якими звуками може відбуватися це явище?
- ♦ Що таке спрощення? У яких групах приголосних воно може відбуватися?
- ♦ У яких словах спрощення не відбувається?
- ♦ Назвіть правила вживання знака м'якшення.
- ♦ За яких умов м'який знак не вживаємо?
- ♦ За якими правилами вживаємо апостроф?
- ♦ За якими не вживаємо?
- ♦ Унаслідок чого можуть подвоюватися букви?
- ♦ Що є предметом вивчення фонетики, орфоєпії, орфографії?

Фонетична п'ятихвилинка

- Зазначені слова запишіть у фонетичній транскрипції. Яке явище відбулося в деяких словах?

Боротьба, сміється, миєшся, вибачся, дощі, розжувати, казка, допомог-ти, плід, беззахисний, зсунутися, розвеселитися.

Довідка: [бород'ба], [см'ійец':а], [мийес':а], [вибац'с'а], [дос'ці], [рож:увати], [казка].

Пошукове редагування

- Прочитайте текст, доберіть до нього заголовки, знайдіть орфографічні помилки, свій вибір аргументуйте.

С чого починається любов до отчого краю? Біліє м'яко розквітла гречка, а над нею прокочуєця бджолиний звук. Присадкуваті ожереди двома велетенськими крижинами застигли на стерні, од якої йде дух достиглого збіжя.

На все це дивишся, усе вбираєшь себе, сповнюєшься, що ти не в силі не любити цей рідний куток землі.

Звідки й коли приходять ця любов до рідної чорної землі? *(За Є. Гуцалом)*

Творча робота

- Дайте письмово відповідь на питання: «Звідки й коли приходять любов до рідної землі?»

Виконання тестових завдань

1. Чергування голосних відбувається в усіх словах у рядку:
А Струмінь, лежить, скатерть.
Б Лев, тремтіти, розплести.
В Завмерти, стелити, клопіт.
Г Променистий, тепер, шепіт.
2. Укажіть рядок, у якому слід ужити «у»:
А Приїхала (у,в,) Америку, крісло (у,в) клітинку, запитай (у,в) тата.
Б Грубіший (у,в) два рази, участь (у,в) конкурсі, сам (у,в) дома.
В Пішла (у,в) поле, працьовитий (у,в) полі, пішла (у,в) гори.
Г (У,в) лісі, виконання (у,в) прави, красивий (у,в) чений.
3. Укажіть рядок, у якому відбувається зміна приголосних під час словотворення в усіх словах рядка:
А Арбітраж, студент, багатий.
Б Ужгород, молодець, аптека.
В Бажати, берег, наука.
Г Писати, родити, допоможу.
4. Укажіть рядок, у якому в усіх словах треба вжити апостроф:
А Мін..юст, дит..ясла, пан..європейський.
Б Без..ядерний, мавп..ячий, різьб..яр.
В Моркв..яний, верб..я, роз..яреність.
Г Тьм..яний, з..їжитися, цв..ях.
5. Укажіть рядок, у якому в усіх словах треба вжити м'який знак:
А Різ..бяр, жас..кий, пан..щина.
Б Київс..кий, знай..омий, тон..ший.
В Бутон..ерка, гал..юн, нян..чити.
Г Приз..ба, принос..те, ковз..кий.
6. Укажіть рядки, у яких усі слова записані без орфографічних помилок:
А Гребінчик, барокко, щасливий.
Б Форпосний, допомагати, женьшень.
В Калькутта, варьете, нюанс.
Г Галлі, гектоп'еза, пріоритет.

Правильні відповіді

№ завдань	1	2	3	4	5	6
Правильні відповіді	В	Б	Г	А	В	Б, Г

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити правила, на які були допущені помилки під час виконання тренувальних вправ.
- ▶ Варіант 1 — виписати з орфографічного словника по три приклади з явищами уподібнення, спрощення, подвоєння приголосних, уживання м'якого знака, апострофа.
- ▶ Варіант 2 — виконати тестові завдання на с. 146, відповідати на питання для самоперевірки.

Урок № 83. КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 5
З ТЕМИ «ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ»

Дата _____

Клас _____

Мета: перевірити рівень навчальних досягнень з розділу «Фонетика. Орфоепія. Орфографія»; з'ясувати можливі недоліки в опануванні мовної теорії; удосконалити вміння логічно мислити, порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

Форма проведення тематичного оцінювання: виконання завдань тестового характеру.

Тип уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ознайомлення з критеріями оцінювання тестових завдань. Проведення інструктажу щодо виконання завдань тестового характеру.

IV. ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

- Знайдіть рядок, у якому в усіх словах відбувається явище уподібнення приголосних:
А Вогкий, мишка, боротьба.
Б Зсушити, кішка, стежка.
В Кігті, молотьба, рюкзак.
Г Низка, екзамен, нігтик.
- Знайдіть рядок, у словах якого відбулося спрощення в групах приголосних:
А Парламен..ський, високоякіс..ний, захис..ний.
Б Щотиж..невий, хворос..няк, очис..ний.
В Зліс..ний, гігант..ський, центрис..ський.
Г Ненавис..ний, хрус..нути, учас..ник.
- Знайдіть рядок, у всіх словах якого можливе чергування голосних звуків:
А Вечеря, лежить, борг.
Б Зріст, плете, серп.
В Брести, вимітати, воля.
Г Харків, стоїть, том.
- Знайдіть рядок, у всіх словах якого можливе чергування приголосних звуків:
А Жінка, крига, свекруха.
Б Муха, юнак, зуб.
В Бік, в'язати, обід.
Г Рух, ніж, дід.
- Прийменник *в* треба писати в реченні:
А (У,в) тім яру росте суниця і малина.
Б Сьогодні, (у,в) день мого народження, я щасливий.
В Навіки (у,в) пам'яті залишиться образ рідної хати.
Г Усе живе знаходилося (у,в) полоні повені.
- Знайдіть рядок, у яких правильно зроблено звукозапис слів:
А [підземеля], [йама].
Б [розбудити], [сходжен'а].
В [відроджуйес':а], [айагже].
Г [розбігайеца], [сьогодні], [щаст:а].

7. Знайдіть рядок, у всіх словах якого не слід уживати знак м'якшення:
 А Жас..кий, машин..ці, ткац..кий.
 Б Дерз..кий, колон..ці, лял..чин.
 В Вишиван..ці, трат..те, рибал..с..кий.
 Г Провод..ці, бас..кий, пекар..
8. Знайдіть рядок, у всіх слова якого треба вписати апостроф:
 А Зв..язківець, п..янкий, духм..яний.
 Б Трав..яний, люб..язність, обійст..я.
 В Роз..яреність, пів..юрти, поголів..я.
 Г Матір..ю, без..язикий, св..ятковий.
9. Знайдіть рядок, в усіх словах якого не відбувається подвоєння приголо-
 сних:
 А Пореформен..ий, повіст..ю, зіл..я.
 Б Качин..ий, попад..я, тін..ю.
 В Буквен..ий, навман..я, об..ілений.
 Г Щас..я, зміін..ий, шален..ий.
10. Знайдіть рядки слів, у яких не допущено помилок при написанні:
 А Сірія, бельетаж, тонаж.
 Б Мулла, диякон, антиінфекційний.
 В Кіпарис, Нельсон, п'єдестал.
 Г Єзуїт, Цюрих, беладона.
11. Установіть відповідність між словом і правилом, за яким треба вжити про-
 пущену літеру:
1 Альтру..зм (і)	А Після приголосних
2 П..ан..симо (і)	Б Після приголосних «дев'ятки» пе-
ред наступним приголосним
3 Р..ф	В На початку слова
4 Єп..скоп.	Г Після голосного
	Д У словах церковного вжитку

№ завдання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Відповідь	В	Г	В	А	В	Б	Г	В	Г	Б, Г	1 Г, 2 А, 3 Б, 4 Д
Кількість балів	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2

V. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ

VI. ВІДПОВІДІ ВЧИТЕЛЯ НА ЗАПИТАННЯ УЧНІВ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити правила, за якими були побудовані завдання.
- ▶ Скласти розповідь на тему: «Чого я навчився під час вивчення розділу «Фо-
нетика. Орфоепія. Орфографія».

Урок № 84. **ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА. ОДНОЗНАЧНІ
Й БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ.
ВИКОРИСТАННЯ СЛІВ ВІДПОВІДНО ДО ЇХНЬОГО ЗНАЧЕННЯ**

Дата _____

Клас _____

Мета: відновити в пам'яті п'ятикласників відомості з лексикології: поняття про одно-значні й багатозначні слова, формувати загальнопізнавальні вміння розпізнавати однозначні й багатозначні слова, пояснювати їх лексичне значення, чітко відмежовувати лексичне значення слова від граматичного; удосконалювати навички практичного використання однозначних і багатозначних слів з прямим і переносним значенням в усному та писемному мовленні.

Тип уроку: урок формування вмінь і навичок з елементами повторення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

«Мозковий штурм»

- ♦ Які ви знаєте розділи науки про мову і що вони вивчають?
- ♦ Що, на вашу думку, є спільним у словах *лексикологія, лексика, лексичне значення слова*?
- ♦ На які дві групи поділяються слова за кількістю значень?
- ♦ На які групи за характером значень поділяються слова української мови?

Робота над текстом

- ▶ Прочитайте мовчки текст.

Весна цього року повелась спочатку суворо, усе чогось хмурилась, сльозилась, а потім пом'якшала. По густій блакиті вийшло золоте сонце. Воно не гріло по-літньому, але вкривало землю молодою травичкою (*За Ю. Збанацьким*).

- ▶ Дайте відповіді на запитання:
- ♦ Чи є в тексті багатозначні слова, ужиті в переносному значенні?
- ♦ Якими частинами мови ви вони виражені?

V. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з матеріалом підручника § 41 с. 150–151

**VI. УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ,
УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНО ПІЗНАВАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ УМІНЬ З ТЕМИ**

Виконання вправ за підручником № 334, 337

Вибірково-пошукова робота

- ▶ Прочитайте виразно вірш. Знайдіть і випишіть у дві колонки слова одно-значні й багатозначні. Обґрунтуйте свій вибір.

НАША МОВА

Мова, наша мова — Мова, наша мова —
Мова кольорова, Пісня стоголоса,
У ній гроза травнева Нею мріють весни,
Й тиша вечорова. Нею плаче осінь.
Мова, наша мова — Нею мріють зими,
Літ минучих повість, Нею кличе лоно.
Вічно юна мудрість, В ній криваві рими
Сива наша совість. Й сльози Заповіту.

Мова, наша мова, Я без тебе, мово,
Мрійнику — жар-птиця, Без зерна полова,
Грішнику — спокута, Соняшник без сонця,
Спраглому — криниця, Без птахів діброва.
А для мене, слово, Як вогонь у серці,
Ти мов синє море, Я несу в майбутнє
У якому тоне Невгасиму мову,
І печаль, і горе Слово незабутнє.

Ю. Рибчинський

Творче завдання

- Указані слова введіть у прості речення, ускладнені однорідними членами, вставними словами. Надпишіть над кожним словом назву групи, до якого його можна віднести. Свій вибір аргументуйте за допомогою правил. Значення незрозумілих слів з'ясуйте за тлумачним словником.

Духовність, відвага, гідність, упряж, кошовий, оброк, клейноди, гачок, кліщі, інтернет, сайт, бойлер.

Пошукова робота

- Прочитайте речення. Знайдіть і выпишіть багатозначні слова. З'ясуйте, що вони можуть означати.

1. Князь Ігор мав створити дружину заново. Людей і коней міг набрати у своїй землі (*З підручника*). 2. Полечу, каже, вдовицею, тією чайкою-зигзицею та понад Доном полечу... («Слово о полку Ігоревім»). 3. О земле рідна, земле солов'їна, роздолля очі радує твоє (*С. Жуковський*). 4. Дикі коні, було, часто вибігають на Туркову могилу, а потім подадуться або на Ганчур або на Янчул пастиись (*Нар. творчість*).

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Підготувати повідомлення на основі вивченого теоретичного матеріалу з теми «Лексикологія» § 41, с. 150–151, вправа 335.
- За допомогою тлумачного словника знайти два багатозначних слова, які починалися б на літери *в, к, ф*.

ДОДАТОК

Текст для диктантів

Плавню лине його мова про рідну землю. Неквапливий, розмірений рух мелодії додає вагомості кожному поетичному рядку, посилює виразність кожного образу. Але композитор уникає надмірної важкості «кроку» музики, обираючи для неї тридольний розмір. Мелодія рухається плавно, поступово стрімко чи стрибкоподібно. Вона, наче пташка, ширяє у весняному просторі: то злітає, то стрімко падає вниз. Це створює відчуття радісного хвилювання. Музика неначе «дихає» на повні груди. Дзвінко й урочисто лунають голоси виконавців. Світлим гімном красі рідного краю звучить ця пісня, сповнюючи наші серця найніжнішими почуттями до батьківської землі: «Любимо сонячний світ, квіти у полі, в гаю. Любимо неба блакить, Любимо землю свою!» (*За Г. Тарасенко; 99 сл.*).

Урок № 85. **ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ У ПРЯМОМУ
Й ПЕРЕНОСНОМУ ЗНАЧЕННЯХ. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ.
ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СЛІВ ІЗ ПЕРЕНОСНИМ
ЗНАЧЕННЯМ. ЛЕКСИЧНА ПОМИЛКА (ПРАКТИЧНО)**

Дата _____

Клас _____

Мета: відновити в пам'яті п'ятикласників відомості про вживання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях; ознайомити учнів з особливостями лексичних помилок, навчити відрізняти їх від орфографічних; формувати загальнопізнавальні вміння правильно вживати слова з прямим і переносним значенням в усному та писемному мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу спонукати учнів до вивчення багатства рідної мови, шанобливого ставлення до рідної школи, членів класного колективу.

Тип уроку: урок формування вмінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

- Прочитайте текст, знайдіть у ньому багатозначні слова, випишіть їх.

В класі повно вже було школярів. Деякі сиділи в лавках і бубоніли завдану лекцію, хвиля від хвилі боязко подивляючись на двері, чи не йде професор. Інші, сміліші, ходили по класу, билися, пручалися поміж лавками, мазали різні дива крейдою на таблиці і стирали їх відтак швидко намоченою шматою, котра служила замість губки. За олівцем ніхто не питає. Се мене дуже врадувало, і я швиденько, немов крадькома, шусьнув у другу лавку і сів на своє звичайне місце. Виймаючи книжку, потрібну для слідуєчої години, я почув у торбі брязк олівця об шкіру і весь затремтів — не знаю, чи з радості, чи з якоїсь неясної тривоги.

Ось і професор прийшов, почалася наука. Нічого! Ось і година минула, професор вийшов, крик і гомін почався по-давньому, про олівець ніхто й слова не каже. Я сиджу, оглядаюся довкола і тремчу, мов злодій над краденим добром, боячись, що ось-ось надійде хтось і жагадає від мене олівця. Але ніхто не жадає олівця. Школярі ходять і вчаться, сваволять і товчуться по-давньому (За І. Франком).

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом підручника § 42 с. 154

Робота над теоретичним матеріалом таблиці

Лексичні помилки

Суть помилки	Приклади	Правильний варіант
Уживання слова в невласливому йому значенні	Я запишу цей знаменитий день народження у свій щоденник	Знаменний (дуже важливий)
Порушення лексичної сполучуваності	На свята мама виготовляє смачну їжу	Смачні страви
Уживання в одному реченні близьких спільнокореневих слів, однакових слів (тавтологія)	Їх не чути, бо їх дуже мало	Не чути ластівок, бо їх дуже мало

Суть помилки	Приклади	Правильний варіант
Дублювання змісту у двох словах	Мій дідусь улітку іздив на рідну Батьківщину	Мій дідусь улітку іздив на Батьківщину
Уживання слова, не властивого описуваній епосі	Козаки до останньої краплі крові відбивали фашистську атаку	Радянські воїни до останньої краплі крові відбивали фашистську атаку
Уживання слів, не властивих українській літературній мові	Батько дав прикурити за шалості	Батько дав перцю за пущоці
Уживання русизмів	У бібліотеці можна знайти будь-яку інформацію, яка вас інтересує	У бібліотеці можна знайти будь-яку інформацію, яка вас цікавить

V. УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ, УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНО ПІЗНАВАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ УМІНЬ З ТЕМИ

Виконання вправ за підручником 340, 342

Творче редагування

- Прочитайте висловлювання п'ятикласників і знайдіть недоліки. Визначте суть лексичної помилки за допомогою узагальнювальної таблиці «Лексичні помилки».

1. Рідною батьківщиною мого брата є місто Київ. 2. Учора мій Тузик вечеряв о сьомій годині, а потім вечеряв об одинадцятій. 3. Класовод 7–Г доповіла адміністрації, що її клас не приймав участі у зборі макулатури. 4. За громадянською думкою, дерева вирішили посадити вздовж усієї траси. 5. Інформативний випуск газети «Шкільні вісті» затримали на 5 днів.

Лексична п'ятихвилинка

- Розтлумачте вказані слова, з'ясуйте, чим вони відрізняються.

Тактичний — тактовний;

Тактичний (-а, -е) — який стосується тактики, що використовується у політиці, спорті, на війні для досягнення мети.

Тактовний (-а, -е) — який володіє почуттям міри, вміє поводитися, дотримуючись відповідних норм.

Хутровий — хутрянний;

Хутровий (-а, -е) — пов'язаний з хутром (розведенням, добуванням, обробкою, торгівлею).

Хутрянний (-а, -е) — виготовлений, пошитий з хутра.

Сердечний — сердешний — серцевий;

Сердечний (-а, -е) — 1) доброзичливий, чуйний, добрий; 2) пов'язаний з почуттям закоханості, переживаннями, любовний, душевний.

Сердешний (-а, -е) — бідолашний, нещасний.

Серцевий (-а, -е) — такий, який стосується серця, його діяльності.

Писемний — письменний;

Писемний (-а, -е) — написаний, протилежний усному.

Письменний (-а, -е) — який уміє читати і писати, грамотний.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Виконання за підручником вправи 339.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Підготувати розповідь у науковому стилі за темою «Лексичні помилки».
- За тлумачним словником з'ясувати значення таких слів: бережливий — бережний, вигляд — вид, вправа 343.

Урок № 86. ЗАГАЛЬНОВЖИВАНІ (НЕЙТРАЛЬНІ) І СТИЛІСТИЧНО ЗАБАРВЛЕНІ СЛОВА. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЛУМАЧНИМ І ПЕРЕКЛАДНИМ СЛОВНИКАМИ. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНО ЗАБАРВЛЕНИХ СЛІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із лексикою за сферою вживання: із загальноновживаними і стилістично забарвленими словами, із тлумачним і перекладним словниками, з особливостями їх побудови, формувати загальнопізнавальні вміння аналізувати лексику за сферою її вживання, вправно користуватися тлумачним і перекладним словниками; удосконалити вміння і навички визначати роль стилістично забарвлених слів у тексті; доречно використовувати їх у монологічному та діалогічному мовленні.

Обладнання: короткі тлумачні словники, новий тлумачний словник української мови у 4-х томах, російсько-український словник.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Робота на спостереження

- ▶ Прочитайте уривки з творів усної народної творчості. З'ясуйте, чим вони відрізняються.

Ой на Івана, та й на Купала
Там дівчинонька квітоньки збирала.
Квітоньки збирала, в пучечки клала,
До річечки несла, у водичку пускала.

Ой на Івана, та й на Купала
Там дівчина квіти збирала.
Квіти збирала, в пучки клала,
До річки несла, у воду пускала.

V. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Пошукова робота

- ▶ Прочитайте тексти. Визначте, до якого стилю мовлення належить кожен із них. Свою думку обґрунтуйте. Знайдіть загальноновживану й емоційно забарвлену лексику.

Текст 1

Культура мовлення — це одна з ознак загальної культури людини. Кожному носієві тієї чи іншої мови треба любити рідну мову, формувати мовно-національну самосвідомість, учитися слухати й сприймати слово (*З підручника*).

Текст 2

ДОРУЧЕННЯ

Я, Приходько Ілля Олександрович, доручаю Сірому Станіславу Миколайовичу одержати у касира управління належну мені зарплатню за 2005 р.

Доручення дійсне до 10 червня 2005 року.

І. О. Приходько

Підпис інженера В. В. Хвилі засвідчую

Начальник управління БМУ

(підпис)

О. О. Горобець.

- ▶ Дайте відповіді на запитання.
- ◆ Чи можна вживати емоційно забарвлену лексику в діловому стилі (заяви, доручення, автобіографії)?

- ♦ Чи можна вживати емоційно забарвлену лексику в науковому стилі?
- ♦ У яких стилях найбільш вживана емоційно забарвлена лексика?

Лексико-стилістична робота

- ▶ Прочитайте синонімічні ряди. Визначте стилістичну різницю. Уведіть виділені слова в речення, ускладнені однорідними підметами, додатками, вставними словами.

1. *Писанина* — писання — мазанина. 2. Примовляти — приказувати — приговорювати — приповідати — *причитати*. 3. Сумний — невеселий — безрадісний — меланхолічний — сумливий — траурний — *мінорний* (розм.). 4. Щастити — *таланити* — везти — фортунити — вестися — щаститися — добритися (діал.).

Вибіркова робота

- ▶ Прочитайте вказані слова. Знайдіть серед них загальноновживані.
Мобіллка, тачка, зелені, прикид, пелька, парубіка, плиткий (діал.), паний, плай (діал.), пектин (хімічна речовина), планета, хліб, чай, річечка, бабуня.
- ▶ Пригадайте, які просторічні слова і жаргонізми використовують мовленні ваші однолітки, дорослі. Запишіть їх. Чи мають вони забарвлення? У якому стилі використовуються?

VI. ОЗНАЙОМЛЕННЯ ЗІ СТРУКТУРОЮ СЛОВНИКА

Ознайомлення зі структурою короткого тлумачного словника, нового тлумачного словника української мови (будова словника: вступна стаття; перелік скорочень прізвищ письменників, з творів яких запропоновано ілюстративний матеріал; перелік умовних скорочень; умовні знаки в словнику; український алфавіт, перелік слів із тлумаченням).

Ознайомлення зі структурою перекладних словників.

Навчальний переклад

- ▶ Перекладіть текст. Запишіть. Де треба, розставте розділові знаки. Перевірте правильність перекладу за російсько-українським словником.
Главное в нашей речи — это слово. Чудеснее слова нельзя найти на Земле. Слово — самое общее и самое точное обозначение любой вещи, любого действия, любого качества предмета. Именно поэтому оно и только оно позволяет человеку думать — без него невозможна была бы мысль.

Навчальний переклад

- ▶ Перекладіть українською мовою зазначені слова. Поставте правильний наголос, користуючись орфоепічним словником.
Веретено, веселенький, отчим, коромысло, олень, петля, подруга, тополь, свысока, заражённый, грабельки, грибовый, отклонить, строгать, вытеснение, выходит, опережения, строчить.
- ▶ Зробіть висновок щодо наголошення в словах російської та української мовах. Яку роль відіграє наголос?

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Виконання за підручником вправ 354

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти усне повідомлення на лінгвістичну тему «Загальноновживані і стилістично забарвлені слова, користуючись прикладами, дібраними з літератури та повсякденного життя» (за матеріалом § 43 с. 156–157), вправа 353.
- ▶ Розтлумачити слова *щільний* — *тісний*, *ситуативний* — *ситуаційний*. Поставити в них наголос і ввести у прості речення. З'ясувати, чи є різниця в значеннях цих слів.

Урок № 87. ГРУПИ СЛІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ (СИНОНІМИ, АНТОНІМИ, ОМОНІМИ). ОЗНАЙОМЛЕННЯ ЗІ СЛОВНИКАМИ СИНОНІМІВ, АНТОНІМІВ. СЛОВНИКОВІ СТАТТІ В СЛОВНИКАХ РІЗНИХ ТИПІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про синоніми, антоніми, омоніми; ознайомити зі словниками синонімів, антонімів; удосконалити вміння п'ятикласників відрізняти омоніми від багатозначних слів, правильно вживати їх у мовленні; навчити добирати синоніми, антоніми, омоніми до слів лексичної системи української мови; формувати загальнопізнавальні вміння аналізувати групи слів, порівнювати їх між собою й робити висновки; пояснювати значення омонімів та антонімів у мовленні; виробляти вміння використовувати антоніми для виразнення, чіткого окреслення висловленої думки; вибирати з синонімічного ряду й використовувати зі стилістичною настановою найвідповідніше слово; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до членів шкільної родини.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань з елементами повторення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо вивчення теми «Групи слів за значенням».

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Робота з текстом

- Прочитайте текст уголос.

Настрій у Спасокукоцького зіпсувався вкрай.

Сидячи на уроці, він спідлоба позирав на Кукуєвицького і думав:

«Невже цей шпінгалет не брехав! Невже справді і на крижині плавав, і з розбійником так хоробро розмовляв... А я ж усе чисто вигадав — і про шуліченят, і про пожежу...»

Насправді то він сам трохи не спалив корівника. Бавився сірниками, і зайнялася солома. Перелякавшись, він заверещав, як порося. Прибігла мама. Схопила відро з поміями і залила вогонь, а його самого так торохнула відром, що він заорав носом у калюжу.

Спасокукоцький свердлов очима Кукуєвицького, намагаючись зрозуміти, брехав той чи ні. Але Кукуєвицький дивився так ясно невинно, що нічого не можна було зрозуміти.

І Спасокукоцький вирішив не здаватися.

Наступного дня з'ясувалося, що Спасокукоцький на тій самій дачі ще витяг з річки потопаючи маленьку дівчинку, лазив у криницю рятувати кошеня і їздив верхи на баскому жеребці Електроні...

Однак з'ясувалося також, що Кукуєвицький, у свою чергу, бився із скаженим собакою, лазив у каналізаційний люк діставати ключі, загублені сусідською дівчинкою, і під час військового параду катався на міжконтинентальній балістичній ракеті з атомною боеголовкою...

Бесіда

- ♦ До якого стилю належить текст? Аргументуйте свою думку.
- ♦ Знайдіть і назвіть слова, вжиті в переносному значенні.
- ♦ Чи є в тексті синоніми, омоніми, антоніми?
- ♦ За якими ознаками ви їх знаходите?

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з матеріалом підручника с. 160, 162–163, 165.

VII. УСВІДОМЛЕННЯ НАБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ, УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОПІЗНАВАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ УМІНЬ З ТЕМИ

- ▶ Продовжте синонімічні ряди, звертаючись за потреби до словника синонімів української мови. Уведіть синоніми в речення за темою «Прекрасні квіткові рослини».
Посміхатися — насміхатися, глузувати, кепкувати, кпитися (*розм.*), зубоскалити (зневажати), скалитися, гигикати (*розм.*).
Всюди — скрізь, кругом, повсюди, поспіль, геть (має підсилювальне значення).
Охоче — радо, залюбки, заохотки.
Багато — багацько, видимо — невидимо, пребагато, достолиха (*розм.*), чортзнаскільки (*розм.*), шмат (*розм.*), без ліку (має підсилювальне значення), незліченно.
Барвистий (насичений різними яскравими барвами) — барвний, кольористий (*розм.*), квітчастий, пишний, пишнobarвний, розцвічений.
Живлющий — животворний, живучий, життєдайний, живодайний, освіжний, оживляючий.
Жовтий — золотий, золотавий, золотистий, лимонний, цитриновий, бурштиновий, янтарний, янтаревий.
Жоржина — горгонія, оргинія, оргонія (*діалект.*).
Зелений — смарагдовий. Ізумрудний, малахітовий.
Квітник — зільник (*діалект.*), квіточник (*діалект.*), клумба, рабатка.
- ▶ До зазначених слів доберіть антоніми, утворіть із ними словосполучення. Визначте в них головне й залежне слово.
Лягти, далеко, реальний, пам'ятати, білий, говорити, плакати.
- ▶ Виконання вправ за підручником 359, 366, 378.

VIII. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ СЛОВНИКІВ

- ▶ Розгляньте структуру словника синонімів і словника антонімів. З'ясуйте особливості побудови цих словників на основі зіставлення.

Ознайомлення зі структурою словника синонімів української мови

Прослухати передмову словника і стисло її переказати (учитель читає передмову вголос).

Ознайомлення з побудовою словника і словникової статті.

Пояснення умовних скорочень.

Повторення алфавіту за словником.

Бесіда

- ◆ Які різновиди мають омоніми?
- ◆ Які слова називають паронімами?
- ◆ Про які основні три типи переносних значень сьогодні ви дізналися?
- ◆ Чим відрізняються омоніми від багатозначних слів?
- ◆ Які принципи роботи зі словником синонімів української мови, антонімів?

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити теоретичний матеріал § 44–46.
- ▶ Продовжити синонімічний ряд слів: *завмерти, місцевий, легенда, красуватися, несамовитий, непосида, ледачий, кмітливий, знайомий*. Скласти з ними текст-розповідь «Моя шкільна родина» (можна віршованою мовою). Або виконати за підручником вправу 360, 378.

Урок № 88. КОНТРОЛЬНИЙ ПЕРЕКАЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ РОЗДУМУ

Дата _____

Клас _____

Мета: удосконалити мовленнєво-мисленнєві вміння усвідомлювати тему й основну думку, логіку викладу, тип і стиль мовлення, послідовність розповіді, інтелектуальні вміння ділити текст на смислові частини, зіставляти план і первинне висловлювання; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння здійснювати змістово-композиційний і мовний аналіз художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму, сприймати текст, розуміти його, письмово відтворювати почуте.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. РОБОТА З РОЗПОВІДНИМ ТЕКСТОМ, У ЯКОМУ Є ЕЛЕМЕНТИ РОЗДУМУ

- Прочитайте текст. Доведіть, що він художнього стилю. З'ясуйте, чи розкрита основна думка тексту. Поділіться враженнями від прочитаного.

ПОЛЯНСЬКИЙ КНЯЗЬ

Його ім'я звучить у назві столиці нашої держави. Та відомо про нього вкрай мало.

Чи справді був засновник Києва князем? Літописець передав нам зміст іншої легенди. Буцімто Кий був звичайним собі чоловіком, перевозив людей через Дніпро на своєму човні. Та повірити в те, що місто назване ім'ям перевізника, важко, тому що всі міста в той час і пізніше називали іменами правителів.

Та й сам літописець цю легенду заперечує. Він говорить, що не ходив Би Кий до Царгорода, якби був звичайним перевізником. Літописцеві відомо, що Кий брав участь у військовому поході. Ось чому сам автор літопису впевнений, що був Кий князем.

Літописець розповідає, як Кий об'єднував руські племена, творив могутню державу, здійснював переможні походи в чужі краї.

Сучасна наука довела, що князь Кий — реальна історична постать (За М. Слабошпицьким).

Аналіз структури тексту

1. Довести, що цей текст належить до розповіді з елементами роздуму. Назвати, з яких частин складаються висловлювання.
2. Скласти й записати простий план.
Орієнтовний план:
 1. Його ім'я — у назві нашої столиці.
 2. Князь чи перевізник?
 3. У чому переконаний літописець?
 4. Що розказано в літописі про діяльність Кия?
 5. Кий — реальна історична постать.

IV. УСНЕ ПЕРЕКАЗУВАННЯ ТЕКСТУ ЗАЗДАЛЕГІДЬ СКЛАДЕНИМ ПЛАНОМ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Письмово переказати художній текст розповідного характеру з елементами роздуму.

Текст для переказу

ТВОЯ БІБЛІОТЕЧКА

Далебі, важко знайти сім'ю, у якій не було б книжок, не було бодай невеличкої домашньої бібліотечки. А якщо в домі є діти, то, ясна річ, має бути і невелике «дитяче відділення» — одна-дві полицки, а то й окрема шафа.

Саме слово «бібліотека» — грецького походження, а перекладається так: «бібліо» — «книга», «тека» — «зберігання». Отож, місце, де зберігаються книжки.

Бібліотека, хай і домашня, створюється не за один день. І не за один рік. Вам дарують книжки родичі, батьки, товариші. Купуєте в книгарнях. А буває, батько чи мати або старші брати й сестри привезуть хорошу книжку з іншого міста, де вони були у відрядженні.

Ну, а коли вже є вдома кілька книжечок, їм необхідно виділити спеціальне місце в шафі або полицку. Радимо ставити книжки не абияк, а у певному порядку. Окремо — художні (вірші, казки, оповідання, повісті), окремо — науково-пізнавальні (про природу, техніку, тварин тощо). І в кожному з цих підрозділів зручно розставити книжки за абеткою. Приміром, спочатку поставимо твори Андерсена, Багмута, Білоуса, Близнеця, а далі — Васильченка, Вісікана, Остапа Вишні, Воронька, Гончара, Гриба, Гуцала і т. д.

У кожного з вас є книжки, які особливо подобаються. Одному до вподоби казки, другому — твори про війну, сміливих людей, третій полубляє веселі вірші й оповідання. Ясна річ, що книжок улюблених і на полиці у вас вдома буде більше. І все ж радимо пам'ятати: добре, коли бібліотечка різноманітна за своїм характером.

Хороше, коли під рукою будуть і словники, і збірники загадок, приказок, прислів'їв, народних пісень. І вся ця довідкова частина бібліотечки теж зібрана до купи, зберігається разом. Це дуже зручно.

І ще кілька порад і рекомендацій власникам домашніх бібліотечок.

Необхідно берегти книжки, тримати їх у гарному стані.

При користуванні книгою не слід робити поміток на її сторінках, загинати по корінцю. І від загинання самих сторінок книжка псується. Краще в разі необхідності користуватися спеціальною закладинкою чи листівкою.

Не варто вклатати між сторінок зайві предмети. Так само не слід змочувати пальці язиком.

Пам'ятайте, що пил і волога — запеклі вороги книги. Тому ви повинні раз у раз допомагати своїм вірним мовчазним друзям: не рідше двох разів у рік книжки треба протерти сухою ганчіркою або почистити пилотягом.

Інколи у книжкових шафах, які довго не відчинялись, може з'явитися вогкість, запах цвілі. У таких випадках слід знову ж таки кожну книжечку протерти сухою ганчіркою, а шафи залишити відкритими на день-два, щоб провітрилися.

Згубно діє на книжку і сонячне проміння: вицвітають, блякнуть текст, ілюстрації, руйнується папір. Не забувайте про це.

Якщо з якоїсь причини книжки намокли, їх треба одразу висушити. Для цього між мокрими сторінками добре покласти аркушки паперу — вони заберуть вологу. Потім доцільно просушити книжки на повітрі. Для цього їх ставлять відкритими віялом. Згодом висушені сторінки треба вирівняти: випрасувати їх через папір теплою праскою.

На полиці книжки мають стояти вільно. Між верхніми обрізами книжок і верхньою полицкою слід залишити вільне місце для проникнення повітря (455 сл.; зі зб. «Твій друг — книга»).

Урок № 89. КОНТРОЛЬНИЙ ПЕРЕКАЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ РОЗДУМУ

Дата _____

Клас _____

Мета: удосконалити мовленнєво-мисленнєві вміння усвідомлювати тему й основну думку, логіку викладу, тип і стиль мовлення, послідовність викладу матеріалу, вміння ділити текст на смислові частини, зіставляти план і первинне висловлювання; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння здійснювати змістово-композиційний і мовний аналіз художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму, сприймати текст, розуміти його, письмово відтворювати почуте.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. РОБОТА НАД ТЕКСТОМ КОНТРОЛЬНОГО ПЕРЕКАЗУ

Читання тексту вчителем, під час якого п'ятикласники сприймають висловлювання загалом, визначають тему, основну думку

Одного разу Павлик бачив, як Рудий зустрічав свою маму на трамвайній зупинці. Тимко, — отой зухвалий і злий забіяка, — пригортався до матері, як зовсім маленький хлопчисько, і ніжно, сумно шепотів: «Мамочко, рідненька! Приходь швидше! Я так скучив за тобою!» Як здивувався тоді Павлик!

Виходить, Рудий не такий уже й поганий. А добрий і лагідний. Тільки дуже гордий і самолюбний. І зацькований, як вовчєня. Адже ж вони ніколи не сказали йому доброго слова. Навіть коли він і не зачіпав їх. Тільки гнали його від себе, тільки дражнилися і кепкували з нього. Важко тепер з'ясувати, хто перший почав і хто більше винен. Але так склалося, і вже пізно про це говорити.

Ясно одне: Рудому дуже тяжко. Йому набагато гірше, ніж їм. Бо він один.

Ще зовсім недавно, півгодини тому, Павлик люто ненавидів Рудого і боявся. А тепер вони разом ліпили сніговита і промовляли: «От хлопці будуть здивовані, от радітимуть» (*За В. Нестайком*).

Бесіда за змістом тексту

- ♦ Визначте, що виражає заголовок: тему чи основну думку.
- ♦ Чому Рудий по-різному поводить себе з мамою і хлопцями?
- ♦ За що хлопці ненавиділи Тимка?
- ♦ Яким же насправді був хлопець?

Складання простого плану

1. Як Павлик зустрічає матір.
2. Не такий уже й поганий Рудий.
3. Ставлення хлопців до Тимка.
4. Причина всьому — самотність Рудого.
5. Спільне ліплення сніговика.

Мовно-стилістичний аналіз тексту

Лексико-фразеологічна робота

- ▶ Доберіть синоніми до слів *забіяка, зухвалий*.
- ▶ Доберіть антоніми до слова *поганий, самолюбний, гордий*.
- ▶ Знайдіть порівняння, визначте, що вони означають.

Лексико-орфографічна робота

- ▶ Запишіть опорні слова і словосполучення, у яких є вивчені орфограми.

IV. ПІДГОТОВКА ЧОРНОВОГО ВАРІАНТУ ПЕРЕКАЗУ, РЕДАГУВАННЯ НАПИСАНОГО

V. НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ПЕРЕКАЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ РОЗДУМУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти текст-розповідь з елементами роздуму «Учинки дітей нашого класу».

ДОДАТОК

Тексти для переказів

ДИТИНСТВО СЛАВЕТНИХ

Видатні вчені, митці, винахідники, першовідкривачі уявляються нам якимись особливими людьми. Декому здається, що вони мало не з пелюшок відзначалися талантами й геніальністю. Насправді ж усе було інакше. З життєписів і спогадів про дитячі роки славетних постають образи звичайнісіньких хлопчиків і дівчаток, які нічим не нагадують таких собі юних вундеркіндів. Як і кожен у дитинстві, вони любили ігри, мріяли про подвиги, захоплювалися пригодницькими книжками і... одержували прочуханки за свої витівки і пустощі.

Втім, були такі риси, які виділяли їх серед інших. Це відданість улюбленій справі й сила характеру. Незважаючи на перешкоди, невдачі, а іноді й глузування, наполегливо йти до омріяної мети — ось те, що притаманне, вважай, кожній видатній людині.

Цим відзначалися у дитинстві й ті, про кого піде розповідь: відважний мандрівник, талановитий оратор, неперевершений винахідник, мужній першопроходець космосу, — люди, імена яких відомі сьогодні в усьому світі (*З журналу; 135 сл.*).

* * *

Люди почали соромитися рідної мови, звичаїв. Батьки, прагнучи, щоб дитина в майбутньому якомога краще влаштувалась у житті, здобула престижний фах, а ще, побоюючись звинувачень у націоналізмі, віддавали дітей до російської школи. Рідна мова ставала неперспективною. Рідна історія забувалась, рідна культура відставала в розвиткові.

Але, втрачаючи національну свідомість, людина стає мов дерево без коріння. Нам тривожно, коли дізнаємося, що все більше рослин заносять до Червоної книги, рослин, яким загрожує зникнення. Та устократ трагічніше зникнення цілого народу. Людство й досі не може вибачити конквістадорів Середньовіччя, знищення культури ацтеків, інків, майя. Мабуть, були б ми ще багатшими, коли б у загальнолюдській духовній скарбниці збереглися таємниці, мудрість, наукові та медичні відкриття, поезія цих давніх індіанських народів. Сучасні конквістадори користуються сучасними засобами. І от ми вже добровільно відмовляємося від свого рідного, соромимося його, як чогось нижчого, мало нині українських шкіл у містах України! Та й у них дуже часто українська мова використовується лише для того, щоб відповісти урок... (*З журналу; 150 сл.*)

Урок № 90. ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ З ТЕМИ «ГРУПИ СЛІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ». КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИНОНІМІВ ДЛЯ УНИКНЕННЯ НЕВИПРАВДАНИХ ПОВТОРІВ СЛІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити засвоєні знання п'ятикласників про основні відомості з теми «Групи слів за значенням», удосконалити вміння й навички практично використовувати слова різних груп за значенням в усному й писемному мовленні; удосконалити вміння користуватися словником синонімів для уникнення лексичних помилок; розвивати культуру усного й писемного мовлення, логічне, конкретне й абстрактне мислення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти вихованню почуття колективізму, розумінню його значення в житті кожного; формувати у школярів людські цінності.

Тип уроку: урок повторення вивченого, вироблення вмінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо повторення матеріалу, вироблення вмінь і навичок правильно використовувати синоніми.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

Вправи 376, 369, 364.

Пошукова робота

- ▶ Прочитайте прислів'я й прикази. Визначте їхню основну думку. Знайдіть у них антонімічну пару. До виділених слів доберіть синоніми.
1. Дружній череді й вовк не страшний. 2. Які люди, таке й життя буде.
3. У товаристві лад — усяк тому рад. 4. Мир буде, війна руйнує.

Довідка: *Дружній* — братерський, братній, братерний, братський, приятельський, приязний, товариський, лагідний, дружелюбний.

Люди — народ, люд, мир, публіка, миряни.

Товариство — компанія, громада, ватага, бесіда, братія, суспільство, панібратство, бомонд (аристократичне).

Мир — спокій, покій, замирення, примирення.

Війна — розмир, воєнні дії, свари, брань.

Розподільна робота

- ▶ Прочитайте виразно вірш. Знайдіть і випишіть у дві колонки слова однозначні й багатозначні. Обґрунтуйте свій вибір.

ЩО ЦЕ ЗНАЧИТЬ — НЕ ДРУЖИТИ

Що це значить не дружити,
Жити так — одинаком?
Не дружити — це ходити
Не дверима, а вікном.
Це без друга, без подружки
На перерві у кутку
Розправлялись самотужки
З апельсином нашвидку.

Це дивитись, наче в книжку,
Набік з видом кам'яним,
А насправді тишком-нишком
Роздавати штурхани.
В школі вчитись й не дружити —
Це, повірте, все одно,
Що, заплющившись, сидіти
І дивитись у вікно.

Оксана Сенатович

- ▶ Відредагуйте текст.

ЯК ДОБИТИСЯ ПОВАГИ В КОЛЕКТИВІ.

На перший погляд може здатися, що товаришування — те саме, що й дружба. Недарма слово «друг», «товариш», «приятель» вживаються як синоніми. Між словами справді багато спільного. Проте товаришування, на відміну від дружби, виникає у формальних ситуаціях. Товаришування виникає між людьми, волею випадку змушених спілкуватися — у шкільному класі чи в студентській групі, на роботі тощо. Це зовсім не означає, що в класі або на роботі ми не можемо мати друга. Ідеться про те, що дружба вимагає більшої довірливості, теплоти, ніж товаришування. Вам, очевидно, знайома ситуація, коли кілька однокласників товаришують, проте кожен має друга, який учиться деінде або й узагалі живе в іншому місці. Зрозуміти тонку грань між дружбою та товаришуванням допомагає прикметник «товариський», тобто «той, який любить і вміє спілкуватися з людьми». Отже, товаришування охоплює ширше коло людей. Товариш ґрунтується не стільки на почуттях взаємної прихильності, симпатії, скільки на доброзичливості, тобто на вмінні спілкуватися з людьми, виконуючи спільну справу. Друг — людина, зв'язана з ким-небудь довірою, відданістю, спільними поглядами, переконаннями, на яку можна в усьому поклатися. Товариш — людина, яка спільно з ким-небудь виконує якусь справу, бере участь у якихось діях (*З довідника*).

Тестування

1. Позначте рядок, у якому всі наведені слова є однозначними:
А Добрий, прикметник, овес. Б Ряд, новий, поле.
В Дієслово, Україна, префікс. Г Інший, займенник, крило.
2. Позначте рядок, у якому слова не є синонімами:
А Переконливий — пересвідчений.
Б Перманентний — важний.
В Скороспілий — поспішний.
Г Хазяйновитий — статків.
3. Позначте рядок, у якому до складу словосполучень входять омоніми:
А Відчинити квартиру — зачинити квартиру, без задніх ніг — валитися з ніг.
Б Мати відпустку — мати значення, взимку холодно — влітку жарко.
В Мітити олівцем — мітити в серце, міх муки — ковальський міх.
Г Сердечні люди — добрі люди, молодий сад — старий сад.
4. Позначте рядок, словосполучення якого записані без лексичних помилок:
А Платіжне завіщання. Б З тоски вити.
В Хлопати в долоні. Г Миготіти в очах.
5. Позначте слово, яке пояснює значення підкресленого слова в реченні: *Мій друг — альтруїстична людина.*
А Безкорислива. Б Некультурна.
В Корислива. Г Беззахисна.
6. Слово *шкірний* може поєднуватися зі словом у рядку:
А Промисловість. Б Захворювання.
В Пальто. Г М'яч.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Продовжити синонімічні ряди таких слів: *обіцянка, організувати, поверховий, повз, самобутній, швидкий.*
- ▶ Скласти міні-висловлювання, використовуючи синоніми до виділеного слова.
- ▶ Виконати за підручником вправу 371, 362.

Урок № 91. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 20.
ВІДПОВІДЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАУКОВОМУ СТИЛІ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити особливості побудови висловлювань у науковому стилі; ознайомити п'ятикласників із пам'яткою щодо підготовки розгорнутої відповіді на уроці української мови; удосконалити вміння п'ятикласників складати висловлювати в науковому стилі; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння формувати відповіді на уроках української мови; підвищувати культуру усного й писемного мовлення.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Чи часто вам доводиться відповідати на уроках, зокрема під час вивчення мови?
- ♦ Яким стилем ви користуєтесь під час відповідей? Чому?
- ♦ Чи виникають у вас труднощі під час побудови відповіді на запитання вчителя? З чим вони пов'язані?
- ♦ Як, на вашу думку, можна полегшити процес побудови відповіді на уроці української мови?

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

Спостереження над мовним матеріалом, розказаним учителем за допомогою узагальнювальної таблиці

БАГАТСТВО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Слово — це основна, базова одиниця мови, що складається з одного звука чи зі звукового комплексу, за яким закріплене певне значення. Зі словами пов'язані всі інші одиниці мови. Усі слова, наявні у мові, становлять її словниковий склад, або лексику. Розділ мовознавчої науки, що вивчає лексику, називається лексикологією (від грец. *lexis* — «слово», *logos* — «вчення»).

Слова виконують у мові номінативну функцію (функцію називання). Вони називають предмети, явища, речі, їхні ознаки, дії тощо (зошит, стіл, грім, дощ, повільно, міцний, ходити, копати). Усім словам, незалежно від функції, які вони виконують, завжди властиве певне значення.

В українській мові, як і в будь-якій іншій, є однозначні і багатозначні слова. Однозначні слова мають тільки одне лексичне значення, тобто називають один предмет, ознаку, дію тощо.

Наприклад, слово *бринза* означає сир з овечого молока; *антракт* — перерву між діями вистави або відділами концерту; *падчерка* — нерідна дочка одного з членів подружжя; *пакувати* — укладати речі, ув'язувати їх у пакунок, паку. Інших лексичних значень ці слова не мають.

До однозначних слів належать терміни (екватор, фонема, присудок, діабет, туберкульоз), назви конкретних предметів (парта, олень, дев'яносто, муха, дуб, око, серце), власні назви (Москва, Берлін, Херсон, Оксана, Павло, Дніпро).

Однозначних слів в українській мові небагато. Більшість із них полісемічні (від грец. *poly* — «багато», *seta* — «знак»). З часом слово, яке мало тільки одне значення, набуває інших (переносних) значень і стає багатозначним. Усі переносні значення групуються навколо прямих, тобто сприймаються як похідні від них. Основне значення слова називають прямим, а похідні — переносним значенням слова. Наприклад, слова *золота*, *гострий*, *грала*, *ніс*

у словосполученнях золота монета, гострий ніж, гралася дитина, ніс людини вжиті у прямому значенні, а вирази золоті руки, гострий біль, вода грала, ніс літака — у переносному.

Основне значення багатозначного слова є загальновідомим, переносні ж проявляються лише в контексті. Наприклад, *слово* має таке основне значення: «основна значуща одиниця мови, що становить собою звукове вираження окремого предмета». Інші його значення, зафіксовані в словнику, є вторинними: 1) усне або писемне висловлювання — Слово, чому ти не твердая криця (*Леся Українка*); 2) обіцянка, запевнення — Дайте мені слово, що такого з вами ніколи не трапиться (*І. Багмут*).

Бесіда

- ◆ Про що йшлося в тексті?
- ◆ До якого стилю мовлення можна віднести повідомлення вчителя? Аргументуйте свою думку.
- ◆ Чи було сказано в повідомленні про лексичне і граматичне значення слова?
- ▶ Доповніть повідомлення розповіддю про лексичне і граматичне значення слова.

Ознайомлення з пам'яткою «Як готувати відповідь на уроці української мови в науковому стилі»

1. Уважно прослухайте або прочитайте питання, вдумайтеся в нього.
2. Знайдіть і повторіть теоретичні відомості з мови, які потрібні для відповіді на питання.
3. Складіть план або скористайтеся запропонованим і згрупуйте за ним інформацію.
4. Доберіть власні приклади, сформулюйте висновок.
5. Повторіть особливості наукового стилю (точність у доборі слів, дотримання чіткого порядку у викладі думок, доказовість, уживання слів — термінів).
6. Під час відповіді на уроці не поспішайте, говоріть упевнено, робіть паузи, виділяйте за допомогою логічного складання розгорнутої відповіді за визначеним планом і таблицею.
- ▶ Проаналізуйте пункти плану до теми «Групи слів за значенням». Дайте розгорнуті відповіді на кожен пункт плану, наведіть власні приклади. Підготуйте відповідь у науковому стилі за темою «Лексичні ознаки стилів мовлення», користуючись пам'яткою.

План

1. Групи слів за значенням.
2. Омоніми, їхнє значення, морфологічне вираження, особливості вживання.
3. Синоніми, їхнє значення і стилістичні особливості.
4. Антоніми, їхнє уживання в мовленні.
- ▶ Сформулюйте відповідь на тему «Загальноживані і стилістично забарвлені слова», користуючись планом.

План (зразок)

1. Лексичні ознаки стилів мовлення.
2. Міжстильова (загальноживана) лексика.
3. Стилійстично забарвлена лексика:
 - а) лексика розмовно-побутового стилю;
 - б) лексика офіційно-ділового стилю;
 - в) лексика наукового стилю;
 - г) лексика публіцистичного стилю.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Усно відповісти на питання «Що таке лексична помилка?»
- ▶ Письмово відповісти на питання «Для чого користуються синонімами?»

Урок № 92. ПОХОДЖЕННЯ (ЕТИМОЛОГІЯ) СЛОВА. ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із групами слів за походженням, з етимологічним словником; формувати загальнопізнавальні вміння аналізувати походження слів, працювати з етимологічним словником; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти загальному мовному розвитку особистості школярів, спонукати учнів до глибшого пізнання мови.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

*Любіть Україну у сні й наяву
Вишневу свою Україну,
Красу її, вічно живу і нову,
І мову її солов'їну.*

В. Сосюра

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Настанова щодо вивчення теми «Походження (етимологія) слова. Етимологічний словник української мови». Уведення учнів у спроектоване понятійно-термінологічне поле (знайомство з основними поняттями теми): учитель акцентує увагу п'ятикласників на визначенні такого поняття, як етимологія (учення про походження слів). Внутрішня мотивація навчально-розвивальної діяльності учнів із теми.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Яка відмінність лексичного і граматичного значень слова?
- ♦ Що є основою лексичного значення?
- ♦ Що виражає граматичне значення слова?
- ♦ Чи можна виразити одне лексичне значення не лише одним словом, а виразом? Наведіть приклади.

V. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Ознайомитись із § 47 с. 167–168)

**Робота з теоретичним матеріалом таблиці,
спроектованої на мультимедійну дошку**

Групи слів за походженням

Незапозичені	Запозичені
Слова, успадковані з попередніх періодів розвитку мови: <i>холодний, кузня, діти</i>	Старослов'янські: <i>уста, совість, глава</i>
Власне українське: <i>коник, жіноцтво, гарбуз</i>	З інших слов'янських мов: <i>млин, зичити</i>
	З неслов'янських мов: <i>фантазія, імунітет, соло</i>

Основні ознаки слів іншомовного походження:

1. Початок слова на А, Е, І.
2. Наявний збіг голосних і приголосних.

3. Наявність звука [ф] (крім слів *Фастів, форкати, фе*).
4. Відсутнє чергування -о, -е з -і та немає випадних -о, -е.
5. Рідко можна виділити префікси й суфікси, а корінь може мати три і більше складів.
6. Частина слів з кінцевим голосним не відмінюється.

VI. УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ, УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНО ПІЗНАВАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ УМІНЬ ІЗ ТЕМИ

Виконання вправ за підручником 381, 383

Лексико-етимологічна вікторина

- ▶ З'ясуйте, що означають вказані слова й чому вони так називаються.

Бергамот — сорт груші, а також цитрусове дерево, плоди, квіти і листя, якого використовують для отримання ефірної олії, ароматизації різних напоїв і страв. Місто Бергамо знаходиться в Італії, тому вважають, що назва утворилася від назви міста.

Бефстроганов — страва з невеликих шматків вирізки, приправлених особливим соусом. Перша частина назви Беф- походить від французького «яловичина». Друга частина нагадує про історію походження страви. Граф Олександр Строганов (1795– 1891 рр.) влаштував в Одесі «відкриті столи», для яких кухарі вгадали страву і назвали її на честь мецената.

Гамбургер — котлета з подрібненої яловичини. В англійській мові назва первісно мала вигляд словосполучення, що означало «гамбурзький біфштекс». Офіційна дата народження гамбургера — 1904 рік. Винахід цієї страви належить американцям, які жили в місцевості, де було багато переселенців з німецького Гамбурга.

Творче редагування

- ▶ Відредагуйте вказані сполучення слів, уведіть їх у речення з прямою мовою.

Прийняти до відома; ведучий інженер; особиста справа школяра; прийняти участь; оцінка по українській мові.

Лексико-орфоепічна робота

- ▶ З'ясуйте за допомогою етимологічного і тлумачного словників значення й походження слів. Уведіть їх у зв'язне висловлювання з теми «Наша мова — диво калинове».

Ласун, рокфор, наполеон, сандвіч, чулий, муніципальний, баяндраси.

- ▶ Випишіть з орфографічного словника у дві колонки запозичені й незапозичені слова. Аргументуйте свій вибір.

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Поміркуйте й дайте відповіді на запитання:

- ◆ Що вивчає етимологія?
- ◆ Який принцип побудови етимологічного словника?
- ◆ Які ознаки слів іншомовного походження?
- ◆ Які групи слів за походженням ви знаєте?

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Підготувати виступ на основі теоретичного матеріалу § 47.
- ▶ З'ясувати походження двох власних назв (на вибір).
- ▶ Із художньої літератури (легенди, переказу, пісні) виписати старослов'язми та власне українські слова, з'ясувати їхнє значення й походження. Або виконати за підручником вправу 380.

Урок № 93. ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ З ТЕМИ
«ЛЕКСИКОЛОГІЯ». СЛУХАННЯ — РОЗУМІННЯ
ТЕКСТІВ РІЗНИХ СТИЛІВ І ТИПІВ МОВЛЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити засвоєні знання п'ятикласників про основні відомості з теми «Лексикологія»; удосконалити вміння й навички розуміти почуті висловлювання різних стилів і типів мовлення; розвивати культуру усного й писемного мовлення, логічне, конкретне й абстрактне мислення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до України, її народу.

Тип уроку: урок повторення вивченого, вироблення умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ Й ЗАВДАННЯМ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Мозковий штурм»

► Уважно прослухайте висловлювання, з'ясуйте, про які поняття йдеться.

1. Розділ мовознавства, який вивчає лексику певної мови. (*Лексикологія*)
2. Сукупність слів, що вживається в мові. (*Лексика*) 3. Лексичне значення, яке виникає внаслідок перенесення ознаки. (*Переносне значення слова*) 4. Слова однаково звучать, але мають різне лексичне значення. (*Омоніми*) 5. Слова різні за написанням і вимовою, але близькі за значенням. (*Синоніми*) 6. Різновид літературної (її функціональна підсистема), що обслуговує певну сферу суспільної діяльності мовців і відповідно до цього має свої особливості добору й використання мовних засобів (лексики, фразеології, граматики, фонетики). (*Стиль*)

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з вправами підручника 390, 391

Вибіркова робота

► Прослухайте текст. Визначте стиль і тип мовлення. Запишіть слова у дві колонки: 1) які є однозначними, 2) які є багатозначними.

НАРОДНІ СПІВЦІ

Кобзарство своїми корінням сягає часів Київської Русі. Попередниками кобзарів були музиканти, зображені на фресках у Софії Київській. З князівських часів дійшло до нас ім'я Мануйла. У Галицько-Волинському літописі згадується, що у 1240 році жив і творив співець Митуса. Кобзарі були творцями славнозвісних дум та історичних пісень, що відображали найважливіші події життя українського народу впродовж багатьох століть і закликали його на боротьбу проти поневолювачів. Сюжети дум та пісень про боротьбу проти турецько-татарських нападників і польської шляхти стали важливими історичними джерелами, створеними кобзарями — безпосередніми учасниками подій — під час походів або після них. Героями творів кобзарів ставали улюблені в народі історичні постаті: Самійло Кішка, Байда, Маруся Богуславка, Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний, Петро Дорошенко, Іван Богун.

Кобзарі завжди прославляли бойові походи Війська Запорозького, а козаки над усе любили пісню «На війну...». Безіменні народні співці передавали з покоління в покоління своє мистецтво, яке виховувало в народі патріотизм, почуття національної гордості, високу духовність. Недаремно Тарас Шевченко, який зізнався, що як поет зростав на високопатріотичних думках та піснях кобзарських, з поваги до цих народних співців назвав збірник своїх творів «Кобзарем».

Незрячі кобзарі були не жебраками, що випрошують милостиню, а професійними виконавцями, які грою на бандурі та співом заробляли собі на життя (За І. Шаровим).

Робота з тлумачним словником

- ▶ За допомогою тлумачного словника з'ясуйте значення таких слів: *фреска, шляхта, патріотизм, духовність, жебраки, професійний, бандура*.

Навчальне аудіювання

Українці — східноєвропейський етнос, що сформувався на землях України. За межами України проживають у Росії, Казахстані, Молдові, Білорусії, Киргизії, Узбекистані, Польщі, Канаді, США, Аргентині та інших країнах. Загальна численність перевищує 46 мільйонів осіб. У них 37 мільйонів мешкає в Україні. Розмовляють переважно українською мовою, що належить до східнослов'янської мовної групи. За релігійною приналежністю переважно християни східного обряду. До 20 століття вживали самоназву русь, русини, козаки. Також називалися рутенами, черкасами, малоросами.

Заселений переважно етнічними українцями ареал Європи розташований в її центрально-східній частині, на південному заході Східноєвропейської рівнини, у Східних Карпатах і прилягає до Чорного й Азовського морів. Українська етнічна територія охоплює близько 600 тис. км² (без врахування відірваних від суцільної етнічної території українських етнічних анклавів) і простягається приблизно на 1400 км із заходу на схід широкою смугою переважно від 300 до 700 км з півночі до південь.

Особливістю української етнічної території серед величезних євразійських просторів усіх сучасних слов'янських народів є те, що найімовірніше саме на ній сформувалася праслов'янська етнічна спільнота, частина якої (та, що не мігрувала звідси) з часом розвинулася в сучасних українців. Ядро української етнічної території від початку формування українців до сьогодні було розташоване в межах сучасної державної (національної) української території.

Українці віддавна сприймали природне середовище як невід'ємну складову рідного краю. Заселені українцями землі мали й мають великі ресурси для сільськогосподарського і промислового виробництва, мають геополітичне та історично-політичне значення. Це розпалювало загарбницькі апетити чужинців (*З енциклопедії*).

Бесіда

- ◆ Про що розповідається в тексті?
- ◆ Доберіть заголовок, щоб він відображав тему почутого.
- ◆ Де за межами України проживають українці?
- ◆ Яка загальна чисельність українців? Скільки осіб мешкає в Україні?
- ◆ Як саме називалися наші пращури?
- ◆ Яка територія заселена українцями?
- ◆ Де було розташоване ядро української етнічної території від початку формування українців?
- ◆ Які ресурси мають заселені українцями землі?

Словникова робота

- ▶ За допомогою тлумачного словника з'ясуйте значення таких слів: *етнос, ареал, анклав, праслов'янська етнічна спільнота, міграція, ресурси, геополітичне значення*.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити § 41–47, виконати тестові завдання на с. 172–173.

Урок № 94. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 21.
ДІЛОВІ ПАПЕРИ. ЛИСТ РІДНИМ, ДРУЗЬЯМ. АДРЕСА

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів з основними правилами листування, будовою листа, його мовним оформленням, вимоги до оформлення адреси на конверті; удосконалити творчі вміння аналізувати листи з точки зору стилістичного й мовного оформлення; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння складати листи, оформляти конверт; підвищувати культуру усного й писемного спілкування.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Чи часто вам доводиться писати листи? Кому саме?
- ♦ Чи виникали у вас труднощі під час оформлення листа і конверта? Які саме?
- ♦ Чи відрізняється усне мовлення від писемного? Чим саме? Яке з них складніше?
- ♦ Яким повинно бути мовлення будь-якої людини?
- ♦ Які ви знаєте правила спілкування?

IV. ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ УЧНІВ ПРО ЛИСТ ЯК ЖАНР МОВЛЕННЯ

Робота з теоретичним матеріалом підручника

- ▶ Прочитайте матеріал підручника с. 234, з'ясуйте, чого слід дотримувати під час складання листів.

V. КОЛЕКТИВНА РОБОТА З ТЕКСТАМИ-ЗРАЗКАМИ

Виконання вправи 519

- ▶ Прочитайте лист Василя Стуса до сестри. Зверніть увагу на будову листа, його мовне оформлення.

Текст 1

Привіт, Олено! Нарешті одержав від тебе лист і довідався, як ти проводиш канікули. Я теж багато читаю. Востаннє я перегорнув сторінку роману, що ти мені радила, «Князь Кий» В. К. Малика. Ти просиш написати, чи сподобався він мені! Не те слово! Я був настільки вражений подіями з історії Київської Русі. Цікаво було прочитати про героїчну боротьбу наших предків за утвердження й незалежність своєї держави. Знаєш, я вже кілька днів ходжу під враженням, тому більше сьогодні ні про що писати не хочеться.

Напиши, будь ласка, чи згодна ти з моєю думкою про роман або думаєш по-іншому. Чекаю відповіді.

Сергій.

Текст 2

Моя дорога, моя люба, моя далеко сестро!

Пересилаю тобі сердечні привіти з Новим роком. Веселих свят! Я дуже вдячний за всі тридцять листів. А ще ж я отримав чудову троянду, годинник з музикою, свічки, календар і т. д.

Оце, будь ласка, для тебе мій вірш. Я присвячую його тобі!

24 грудня 1978

Відданий Вам
Василь Стус

- ♦ Які почуття виникають у людини після прочитання такого листа?
- ♦ Як називають людину, яка пише листа? Як називають того, хто отримує листа?

VI. РОБОТА НАД ОФОРМЛЕННЯМ КОНВЕРТУ І НАПИСАННЯМ ЛИСТА

- ▶ Прочитайте матеріал підручника с. 235 щодо оформлення конверту. Перекажіть усно прочитане.

Творча робота

- ▶ Оформіть конверт і напишіть листа своєму найкращому другові (подрузі), який (яка) проживає в іншому місті. Під час роботи звертайтеся до пам'ятки підручника.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити теоретичні відомості, пов'язані з оформленням конверту і написанням листа с. 234–235.
- ▶ Оформити конверт і написати лист своїм одноліткам в Австралію.

ДОДАТОК

Текст для диктанту

ПРО ВІТАЛЬНІ ЛИСТІВКИ

Останнім часом мистецтво створення вітальних листівок досягло справжнього буму, посівши місце одного з найпопулярніших різновидів графіки. Сьогодні можна побачити неосяжний розмаїття варіацій сюжетів, форм, змісту листівок — на всі смаки та вподобання. А чи відомо вам, як виникли вітальні картки.

Ми не дарма назвали листівку карткою, адже саме таку назву вона мала на початку своєї історії. Насправді ж, листівка, або відкритий лист, чи, як її називали наприкінці XIX — початку XX століття, «артистична картка», маючи на увазі якийсь малюнок художника, не має точно визначеної дати народження.

Минуло багато часу, перш ніж листівка набула більш-менш звичного для нас вигляду. І хоча жодних відомостей про дату появи листівки не існує, оскільки в кожній країні цей шлях був різним, однак кінець XIX століття залишив нам таку кількість прекрасних зразків даного жанру, що саме цей час можна називати періодом розквіту мистецтва листівки (*З журналу; 137 сл.*).

Урок № 95. **КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 6**
З ТЕМИ «ЛЕКСИКОЛОГІЯ» (ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ). КОНТРОЛЬНА
ПЕРЕВІРКА НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ (ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ)

Дата _____

Клас _____

Мета: оцінити знання учнів із теми «Лексикологія» (визначити належність слів до певної лексичної категорії: однозначні й багатозначні); групи слів за значенням; з'ясувати можливі недоліки в опануванні мовною теорією; здійснити перевірку здатності п'ятикласників сприймати незнайомий текст, розуміти й запам'ятовувати фактичний зміст, тему й основну думку тощо; удосконалити вміння й навички вибирати з-поміж синонімів, антонімів найбільш відповідні контексту, знаходити й виправляти лексичні помилки.

Тип уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. ПІДГОТОВЧА РОБОТА

Мотивація навчальної діяльності учнів, ознайомлення із критеріями оцінювання тестових завдань. Проведення інструктажу щодо виконання завдань тестового характеру. Поділ учнів класу за варіантами.

IV. ТЕСТУВАННЯ

- Позначити речення, у якому допущено лексичну помилку:
А Оберігати ліси — обов'язок кожного.
Б Ліси — багатство країни.
В Істина є добром інтелекту.
Г Одна неділя має сім днів.
- Позначити рядок словосполучень, у яких слова вжиті в переносному значенні:
А Солодке печиво, гіркий перець.
Б Холодний погляд, солодка брехня.
В Світло знань, українська мова.
Г Білий сніг, тихий крик.
- Позначити рядок, у якому слова становлять синонімічний ряд:
А Об'єднання, союз, співдружність, федерація.
Б Штучний, надуманий, фальшивий, природний.
В Приязний, теплий, недобррозичливий, приємний.
Г Прізвисько, кличка, псевдонім, ім'я.
- Позначити рядок, у якому правильно підібрано антонім до слова *велетень*:
А Титан.
Б Силач.
В Ліліпут.
Г Великий.
- Яке лексичне значення має слово *оксамитові*?
А Зелений.
Б Яскравий.
В Ніжний.
Г Бархатний.
- Прикметник *кореневий* може поєднуватися зі всіма словами, крім:
А Живлення.
Б Канал.

В Житель.

Г Наголос.

7. Знайти рядок, який є продовженням визначення: лексикологія — це:

А Сукупність слів, що вживається в мові.

Б Розділ мовознавства, який вивчає лексикографію.

В Розділ мовознавства, який вивчає лексичний склад певної мови.

Г Розділ мовознавства, який вивчає правильність написання.

8. Слова, які мають різні лексичні значення, але однакове (чи подібне) звучання, називаються:

А Синонімами.

Б Антонімами.

В Фразеологізмами.

Г Омонімами.

9. Знайти слово, яке слід вибрати для пропуску в такому реченні: Весна за вушка ... трави:

А Висмикує.

Б Витягає.

В Вириває.

Г Витягує.

10. Знайти рядок словосполучень, які потребують редагування:

А Захоплення спортом, випереджати в розвитку.

Б Захоплювати рибалкою, небезпечні люди.

В Кефір знежирений, громадянська відповідальність.

Г Прийдешні покоління, тривожний стан.

► З'ясуйте значення слів *обишукувати* й *ошукувати*, уведіть їх у два речення.

V. ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЬНОГО АУДІЮВАННЯ ТЕКСТУ НАУКОВОГО СТИЛЮ

VI. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ

VII. ВІДПОВІДІ ВЧИТЕЛЯ НА ЗАПИТАННЯ УЧНІВ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

► Повторити вивчений теоретичний матеріал.

► Скласти кросворд, ребус чи шараду за вивченим матеріалом.

Урок № 96. ОСНОВА СЛОВА І ЗАКІНЧЕННЯ — ЗНАЧУЩІ ЧАСТИНИ СЛОВА. ОРФОЕПІЯ. ВИМОВА ПРЕФІКСІВ *PRE-*, *PRI-*, *PRI-*

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й поглибити знання учнів про основу як частину слова, що виражає лексичне значення, і закінчення, яке вказує на граматичне значення; сприяти зміцненню навичок їх виділення; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити основу слова й закінчення, визначати їхню роль у словах; правильно вимовляти префікси *pre-*, *pri-*, *pri-*; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до флори і фауни України.

Тип уроку: урок повторення з елементами поглиблення, формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бліцопитування

- ♦ З якими значущими частинами слова ви познайомилися в 5 класі?
- ♦ З яких частин можуть складатися слова?
- ♦ Які значущі частини слова можуть входити до основи?
- ♦ Визначте основу й закінчення в запропонованих словах: прочитати, музикант, земля, весняний, читанка, верболіз, намалюєш.

IV. ПОГЛИБЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ МАТЕРІАЛУ УРОКУ

Робота з підручником

Робота з матеріалом § 49 с. 176–177.

- ▶ Прочитайте матеріал підручника, знайдіть нову інформацію щодо виучуваної теми.

Робота над текстовим матеріалом

- ▶ Прочитайте текст. З'ясуйте особливості щодо вимови префіксів *pre-*, *pri-*, *pri-*.

Коментоване письмо

- ▶ Запишіть під диктовку текст, коментуючи орфограми й пунктограми.

НА ЛІСОВІЙ ГАЛЯВИНІ

Цілими днями Улянка блукала в лісі. Її вабили пресвітлі галявини, пахощі чебрецю, сонячні зайчики на лісових стежках. Любила прилягти дівчинка у високій траві, на галявині, яку обступили превисокі липи. Галявина була як райдужне око старого лісу, як зелене кругле озерце. Розкинувши руки, лежала дівчина на галявині, і полуденна спека пашіла м'якістю й духом нагрітого листа. Як було гарно відчувати себе маленькою хазяйкою в цьому лісі! (За О. Донченком)

Творча робота

- ▶ Доберіть по два слова до кожної схеми.

1.

2.

3.

4.

- ▶ Знайдіть у тексті три змінні слова, розберіть їх за будовою.

Відгадай загадку

- ▶ Відгадайте загадки. Запишіть відгадки, виділіть у них основу й закінчення.
- 1. Що за перли у траві ранком світять, мов живі
У природі чудеса — з ночі випала... (*роса*).
- 2. Красивий, щедрий, рідний край.
І мова наша — солов'їна.
Люби, шануй, оберігай наш край, що зветься... (*Україна*).
- 3. Через річечку повисло кольорове коромисло. (*Райдуга*)
- 4. Сіре сукно лізе у вікно. (*Ранок*)
- 5. Сидить дід над водою з червоною бородою:
Хто йде — не мине, за борідку ущипне. (*Калина*)

Пошук-редагування

- ▶ Прочитайте вислови. Знайдіть у них орфографічні й лексичні помилки. Аргументуйте свій вибір.
У день прикрасно світило сонце. Прелетіли на слободу журавлині ключі і дикі гуси. Мерехтіли в синьому просторі, розсікаючи втомленими крилами повітря, дикі качки. Надходила весна.
Прежухлий сніг лишився тільки в ярах та вибалках.
Утром діти йшли до школи. Тримали в руках букетики синіх пролісків та рожевого рясту. Принесли любимим учителям, щоб вони відчули подих весни і свята (*За А. Шияком*).

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Виконання за підручником вправи № 397.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал підручника § 49 с. 176–177, вправа 400.
- ▶ Від указаних слів утворити різними способами нові, розібрати їх за будовою:
мудрий, бій, школа, добрий, звати.

Мета: повторити і поглибити знання учнів про спільнокореневі слова й форми слова; сприяти зміцненню навичок їхнього добору; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити корінь слова і добирати спільнокореневі слова, форми до будь-якого слова; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до природи.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Пошукова робота

- ▶ Прочитайте текст. Визначте стиль і тип мовлення. З'ясуйте, що передає заголовок: тему чи основну думку тексту? Знайдіть і випишіть спільнокореневі слова і форми слова *весна*.

ГУСИ

Починалася весна, і я чув, як усе дзвінкіше й дзвінкіше лунає капіж, таять бурульки.

Аж якось серед цих звичних звуків мені почулося щось незвичайне, повесняному приємне. То кричали дикі гуси, які навесні повертаються в рідні місця. Клич цей кілька разів повторився й умовк, квапливий, тривожний. І я собі яскраво уявив гусячу зграю, що перетинала небо. Я від душі вітав сміливців. Хіба мало лиха зазнали вони на своєму шляху, перш ніж провістити весну над рідними озерами! Тепер я знаю: це справжній початок весни і зими більше немає вороття (*За В. Земляком*).

Робота з теоретичним матеріалом підручника

- ▶ Прочитайте матеріал підручника § 50. З'ясуйте, чим відрізняються між собою спільнокореневі слова і форми слова.

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Виконання вправ за підручником 402, 404.

Гра «Четвертий зайвий»

- ▶ Визначте й підкресліть зайве слово в кожному рядку.

1. Мідь, міді, міддю, мідний. 2. Україна, по-українськи, Україною, український. 3. Сивина, посивілий, сивий, сивиною. 4. Садок, садівний, у садку, садком. 5. Слухач, слухати, слухачем, слухачу.

Тестування

1. Позначити рядок, у якому запропоновано форми одного слова:

А Спів, співати, співак, співачка.
 Б Співаю, співаєш, співає, співаєте, співаємо.
 В Пісня, пісенний, пісняр, пісняри.
 Г Малий, малюк, маленький, мініатюрний.

2. Позначити рядок, у якому всі слова спільнокореневі:

А Високий, вищий, найвищий, височезний.
 Б Птах, пташиний, птахом, пташине.
 В Везу, везеш, везете, буде везти.
 Г Колосок, колос, заколоситися, колосковий.

3. Позначити рядок, у якому всі слова не мають закінчення:
- А Сіль, ряд, слово, тема.
 - Б Кіно, пальто, вікно, село.
 - В Сонце, вершки, ножиці, давно.
 - Г Кафе, таксі, леді, метро.
4. У якому рядку всі слова мають нульове закінчення?
- А Берег, кіт, блок, вечір, піч.
 - Б Твердий, вузький, поганий, дорогий.
 - В Вгору, по-українськи, вліво, чесно.
 - Г Можливий, вільний, великий, день.
5. Продовжити речення: «Основа слова — це ...»
- А ...зміна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення і служить для зв'язку слів у словосполученні і реченні.
 - Б... частина слова без закінчення, що виражає його лексичне значення.
 - В ... слова зі спільним коренем, але різними лексичними значеннями.
 - Г ...головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення споріднених слів.
6. Указати рядок, у якому всі слова спільнокореневі:
- А Радісний, радісно, радісному, радісна, радісний.
 - Б Нести, несучи, несеш, несуть, несе.
 - В Дорога, на дорозі, доріженька, дороги, дорожити.
 - Г Світлий, ясний, погожий, гарний, добрий.
 - Д Садити, садок, саджанці, сад, садівник.
7. Вибрати рядок, у якому всі слова є формами одного слова:
- А Веселий, веселіший, найвеселіший, веселому, веселі.
 - Б Весна, весняний, веснянка, провесна, весніти.
 - В Мова, прामова, мовити, мовлення, замовити.
 - Г Ходити, хід, бігати, біг, вхід.
 - Д Коса, косити, покосити, кошу, покоси.
8. Указати рядок, у словах якого виділено основу:
- А На/біг/ти, /греч/аники, /верх/овина, /голуб/ка, /весн/увати.
 - Б /Вітр/ильник, /вітр/ило, /вітер/, /вітр/ильний, /вітр/яний.
 - В /Вір/а, /вір/ний, /вір/нісінський, з/вір/итися, /вар/тість.
 - Г /Зірк/овий, перед/гроз/овий, об/мін/, /колос/ковий, /зор/овий.
 - Д /Зірк/овий, /передгроз/овий, /обмін/, /голосков/ий, /зоряниц/я.
9. У якому рядку всі слова мають префікс?
- А Здоровий, природний, швидкий, рухливий.
 - Б Безколірний, захмарний, нелегкий, додатковий.
 - В Особливий, вродливий, хворобливий, гумовий.
 - Г Стоматолог, філолог, фізіолог, біолог.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ▶ Дайте відповіді на питання.
- ◆ Чи можуть бути співзвучні слова спільнокореневими?
- ◆ Яка різниця між спільнокореневими словами і формами того самого слова?
- ▶ Виконайте за підручником вправу 402.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал підручника § 50, вправа 408.
- ▶ Використовуючи спільнокореневі слова і форми слова *природа*, скласти зв'язне висловлювання про природу України.

Мета: повторити й поглибити знання учнів про змінні й незмінні слова, сприяти зміцненню навичок їх розрізнення й визначення в текстах; розвивати творчі вміння використовувати їх під час творення нових слів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до пам'яток культури й архітектури.

Тип уроку: урок повторення з елементами поглиблення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Вибірково-розподільна робота

- ▶ Прочитайте текст, визначте тип і стиль мовлення. Випишіть у відповідні колонки таблиці змінювані і незмінні слова.

ПЕРЛИНА УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО (БРАМА ЗАБОРОВСЬКОГО)

До середини XVII століття церкви в Україні будувалися здебільшого з дерев'яними прикрасами. Причина зрозуміла: найперша запалена стріла нападників летіла в бік Божого храму. Церкви зводилися простими, щоб їх можна було швидко й легко відбудувати.

Та ось із Західної Європи через Польщу в Україну приходить бароко — архітектурний стиль, основною рисою якого є підкреслена декоративність та урочистість.

Новий стиль, так природно й охоче засвоєний українцями у другій половині XVII — на початку XVIII століття, одержав назву українського, або ж козацького бароко. Запорозькі гетьмани, полковники, козаки, заможні міщани активно забудовували українські міста барочними церквами, дзвіницями, трапезними, золотили церковні куполи, обносили вишуканими мурами монастирі (За А. Макаровим).

Коментар учителя. В українській мові слова за будовою не однотипні: змінювані й незмінювані. У змінюваних словах виділяють основу та закінчення.

Незмінювані повнозначні слова складаються з чистої основи:

1. Незмінювані іменники (метро, лото, бра).
2. Інфінітив (відповідати, малювати).
3. Дієприслівники (думаючи, дискутуючи, зваривши).
4. Прислівники (навесні, разом, повагом).

Робота з матеріалом підручника § 49 с. 178.

IV. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ

Гра «Хто більше?»

- ▶ Продовжте ряди змінюваних і незмінних слів (5–7). Розберіть їх за будовою

1. Сонно, салямі, бюро, умившись, ...
2. Хатами, верболіз, волошкове, шисте, ..

Творче конструювання

- ▶ Побудуйте міні-висловлювання за темою «Українська пісня — це геніальна поетична біографія українського народу», використовуючи такі опорні слова: співаючи, любовно, соло, безсмертна, бездонна душа, слава, гордо, композитор Микола Лисенко, збиратися, перли народної творчості, коштовні перлини, очищаймо ними душі.

Завдання на встановлення відповідності

- ▶ Установіть відповідність між словами і морфемними схемами.

1 Широкий	А
2 Затісно	Б
3 Даль	В
4 Скувати	Г

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Виконання за підручником вправи 398.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал сторінки 178, вправа 400.
- ▶ Використовуючи змінювані й незмінні слова, скласти зв'язне висловлювання за темою «Культурна спадщина України».

ДОДАТОК

Текст для переказу

У МУЗЕЇ КОБЗАРЯ

У Канівському державному музеї-заповіднику Т. Г. Шевченка огляд експозиції починається з розділу, що розповідає про тяжке дитинство та юнацькі роки Тараса. Тут містяться портрети батька і діда поета, малюнок хати батьків, факсиміле метричної книги села Моринці із записом про народження Т. Г. Шевченка.

Привертають увагу перші видання «Кобзаря» (1840) та «Гайдамаків» (1841). Серед експонатів, які розповідають про поїздку поета на Україну в 1843 році, — малярські твори на сільську тематику. У музеї представлені матеріали про роботу Т. Г. Шевченка в Київській археологічній комісії, зокрема його акварельні малюнки, що яскраво відтворюють історико-архітектурні та інші визначні місця України. Експонується факсимільне видання рукописної збірки «Три літа», а також факсиміле творів «Сон», «І мертвим, і живим...», «Єретик», «Заповіт».

Окремий зал присвячено перебуванню Кобзаря в казахських степах. З листів, малярських та поетичних творів дізнаємося про життя і побут казахів, киргизів, узбеків.

Експозиція знайомить відвідувачів з перебуванням Т. Г. Шевченка на Чернечій горі в 1859 році. Привертає увагу виконаний Шевченком план хати, яку він хотів збудувати над Дніпром біля Канева.

Експонати п'ятого залу розповідають про смерть і похорон Шевченка в Петербурзі. Тут можна побачити останнє прижиттєве видання «Кобзаря» 1860 року, автопортрет поета, виконаний до смерті, а також посмертну маску Т. Шевченка.

Велику цінність становлять меморіальні речі, пов'язані з похованням Т. Г. Шевченка, що експонуються у вітринах шостого залу музею.

Експозиція широко висвітлює святкування ювілеїв поета народами світу. Численні документи та фотографії розповідають про роботу Міжнародного форуму діячів культури з нагоди вшанування Т. Г. Шевченка.

Про всенародну шану до Кобзаря свідчать вироби народних та професійних митців — вишивка, інкрустація, художнє випалювання, кераміка, різьба по дереву.

Окремий розділ музею — «“Заповіт” мовами народів світу» — знайомить шанувальників таланту Тараса Григоровича з усіх континентів землі з безсмертним «Заповітом» у перекладі різними мовами народів земної кулі. Цей розділ доповнює велика карта світу під девізом: «Сюди людські стежки навіки пролягли» (За Г. Ф. Базилевич, Л. М. Єфіменко; 251 слово).

Урок № 99. **ЗНАЧУЩІ ЧАСТИНИ СЛОВА.**
ПРАВОПИС, НАПИСАННЯ ПРЕФІКСІВ ПРЕ-, ПРИ-, ПРИ-

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й поглибити знання учнів про значущі частини слова, сприяти зміцненню навичок їх виділення; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити префікси *пре-, при-, при-*, визначити їхню роль у словах, правильно писати, розвивати творчі вміння використання цих префіксів для створення нових слів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до творчих особистостей держави.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Робота з текстом

- ▶ Прочитайте текст. Визначте тип і стиль мовлення. Поясніть свій вибір.

На високому вокальному небосхилі України **прізвище** Оксани Андріївни Петрусенко сяє зіркою першої величини. Це співачка — легенда, співачка — самоучка.

Вона **прийшла** на сцену сімнадцятирічною дівчинкою, і її школою стали провінційні драматичні та музичні театри.

Багато **незабутніх і прекрасних** образів створила на Київській оперній сцені Оксана Петрусенко.

- ◆ Як вимовляємо префікси у виділених словах? Чому?
- ◆ На що вказують префікси *пре-, при-*?

Робота з теоретичним матеріалом підручника § 53

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вправа № 430

Творчий диктант

- ▶ Замініть слова і словосполучення словами з префіксами *при-* або *пре-*.

1. Місцевість біля моря. 2. Дуже розумний. 3. Невеликий мороз. 4. Повернення птахів. 5. Лягти на кілька хвилин.

Орфографічний практикум

- ▶ Запишіть висловлювання, установлюючи замість крапок пропущені букви. Свій вибір аргументуйте.

1. Спинись, хвилино! Ти пр..красна! (*Гете*) 2. Часто великі таланти залишаються пр..хованими (*Латинське прислів'я*). 3. У кожної людини три характери: той, який пр..писують, той, який вона сама собі пр..писує, і нарешті, той який є насправді (*В. Гюґо*). 4. Покоління відходить, й покоління пр..ходить, а земля віковічно стоїть (*Старий Заповіт*).

Розподільний словниковий диктант

- ▶ Запишіть у три колонки слова з префіксами *пре-, при-, при-*.

Пре-	При-	При-

Пр..амбула, пр..вілеї, пр..тендент, пр..нциповий, пр..освященство, пр..кінцевий, пр..дикат, пр..таманний, пр..старий, пр..парат, пр..м'єра, пр..стол, пр..рва, пр..мудрився, пр..тримати, пр..хмарний, пр..пилений.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Виконання вправи 431.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити теоретичний матеріал, запропонований у підручнику § 53 с. 190.
- ▶ Підготувати зв'язне висловлювання в науковому стилі про особливості вживання префіксів *пре-, при-, прі-*.

ДОДАТОК

Тексти для диктантів

НОВА ВЧИТЕЛЬКА

Добрий десяток літ сплигло весняною водою з того часу, як Олександра Василівна прийшла на свій перший урок. Але й досі, входячи в клас після літніх канікул, учителька відчуває легке хвилювання. Адже кожного разу вона входить у коло нових учнів, як у нову свою сім'ю. Після Юркового запитання Олександра Василівна зрозуміла, що з кожною хвилиною вона здружується з класом. Безслідно зникло хвилювання, вона легко знаходила потрібні слова. Міцніла в школярів довіра до неї, прірви між ними не було, і на серці ставало легко й ясно. І раптом згадалось, як ходила вона вчора над морем, примруживши очі. Звечоріло, і лілова смужка далеких просторів повільно забарвлювалась пречудовим світлом заходу (*За О. Донченком*).

У кінці XIX століття найбільш заможні селяни і мешканці приміських зон будували багатокамерні житла з трьох-чотирьох кімнат. У сінях влаштовувалась комора, а кожна з кімнат переділялась на дві — чисту хату (велику хату, залу) й кухню.

Українська хата являла собою наземну одноповерхову споруду, за винятком пригірських районів Карпат, Буковини та Поділля, де під житлом, яке будували на крутих схилах, влаштовували цокольне приміщення для господарських потреб — погріб, пивницю (*За Т. Косміною*).

Урок № 100. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 22.
**ЗАМІТКА В ГАЗЕТУ (ЗІ ШКІЛЬНОГО ЖИТТЯ)
ІНФОРМАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ**

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити п'ятикласників з особливостями замітки як жанру мовлення, підготувати учнів до самостійного написання замітки в газету інформаційного характеру; на основі текстологічних знань формувати вміння здійснювати стилістичний аналіз замітки, створювати власні газетні замітки; підвищувати культуру усного і писемного мовлення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти вихованню такої риси особистості, як колективізм.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Якими засобами масової інформації ви користуєтесь на сьогодні?
- ♦ Які газети і журнали ви читаєте?
- ♦ Чому їх називають періодичними виданнями?
- ♦ Яке оформлення має газета? Який матеріал уміщується в газетах?

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД МОВНИМ МАТЕРІАЛОМ

- ▶ Прочитайте текст. Визначте тип, стиль мовлення, тему й основну думку тексту.

ЩЕДРІСТЬ НАШИХ ДУШ

14 лютого — особливий день для всіх закоханих і не тільки. Незвичайно проходить він щороку в нашій гімназії, адже кожен клас, який виявив бажання, бере участь у роботі приватних підприємств. Учнівські колективи по своєму організують у цей день роботу, основна мета якої — якомога більше заробити грошей, які будуть використані на придбання потрібних речей, розвиваючих ігор для малюків з ураженим ЦНС (центральної нервової системи) Обласного будинку дитини.

Учні 5-Б другий рік поспіль до цього заходу готуються ретельно й відповідально, адже випікають самі й разом із батьками такі смачні тістечка, торти, печиво, пончики, рулети, що втриматися від такої спокуси мало кому вдалося. Майже вся продукція була реалізована — і ми посіли I місце в цій благодійній акції.

Упевнена, що надалі наш колектив буде завжди перемагати, бо такі справи ще більше нас згуртовують. Не забуваймо народну мудрість: добре там живеться, де гуртом сіється і жнеться!

Бесіда

- ♦ Про що ви дізналися із замітки?
- ♦ Завдяки чому учні 5-Б перемогли в благодійній акції?
- ♦ З яких частин складається висловлювання?
- ♦ Що виражає заголовок тему чи основну думку?

V. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом підручника с. 236

Проблемне запитання

- ▶ Чи можна висловлювання за темою «Щедрість наших душ» назвати заміткою інформаційного характеру? Свою відповідь аргументувати.

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Виконання вправи 525

Творче редагування

- Прочитайте учнівські замітки. З'ясуйте, що виражають заголовки — тему чи основну думку. Дослідіть, яких помилок, на вашу думку, припустилися автори. Відредагуйте усно зміст заміток, поясніть свій вибір.

Текст 1

В ОЧІКУВАННІ ЮВІЛЕЮ

Наша гімназія незабаром святкуватиме ювілей — 200 років з дня народження. Це найстаріший навчальний заклад на півдні України. Запрошуємо всіх узяти участь у конкурсі віршів, присвячених рідному закладу, проєктів «Гімназія майбутнього»

Текст 2

МІСТЕР ГІМНАЗІЇ — 2013

21 лютого в гімназії відбувся конкурс «Містер гімназії — 2013». У змаганнях брали участь учні 5–6 класів і переможці попереднього конкурсу «Міні — містер гімназії — 2013».

Семеро юних, але таких хоробрих хлопців, змагалися між собою. Справедливе та лояльне журі, до складу якого увійшли лише представниці чарівної половини людства, об'єктивно оцінювало наших героїв за багатьма критеріями. Ураховувалося все: артистизм, спритність, творчість, креативність, кмітливність, вихованість.

Досвідчені ведучі із перших хвилин сказали не один десяток приємних компліментів хлопцям. Ті, у свою чергу, не підвели, і зробили все можливе для того, щоб кожен відчув, що цей конкурс — справжнє свято талантів і мужності.

Звичайно, не обійшлося без конкурсу талантів — тут розкрилися хореографічні, вокальні, акторські та інтелектуальні здібності кожного. Чарівними були вітальні листівки до свята 8-го Березня, які учасники виготовили лише за 3 хвилини із підручних засобів.

Але конкурс є конкурсом. Уболівальники із захопленням підтримували своїх кандидатів та чекали оцінок журі. Звання «Містер гімназії — 2013» одержав учень 5-А класу Бова Іван, якого ми щиро вітаємо з перемогою.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити матеріал с. 236–237, вправа 526.

Урок 101. РОЗБІР СЛОВА ЗА БУДОВОЮ. ГРАМАТИКА. ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ВИВЧЕНИХ ЧАСТИН МОВИ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й поглибити знання п'ятикласників про особливості будови вивчених частин мови, сприяти зміцненню навичок виділених в них значущих частин; розвивати творчі вміння використання значущих частин слова для створення нових лексем, їхніх форм; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати в кожній особистості такі риси, як колективізм.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Громада — рада, що рішила, так і буде.

Громада — великий чоловік.

Народна мудрість

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Гра «Продовж думку»

- Корінь — це
- Основа — це
- Префікс — це
- Суфікс — це
- Закінчення — це
- Змінюване слово відрізняється від незмінного тим, що
- Закінчення виражає
- Спільнокореневими називаються слова
- Форма слова — це

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота за підручником з алгоритмом розбору слова за будовою § 51, с. 185

- ▶ Ознайомтеся з послідовністю розбору слова за будовою, запам'ятайте її. Усно перекажіть опрацьований матеріал.

Вибіркова робота

- ▶ Прочитайте уважно текст. Визначте тему, основну думку, стиль і тип мовлення. Знайдіть і випишіть п'ять змінних слів, щоб вони були різними частинами мови, і три незмінних. Розберіть їх за будовою, користуючись алгоритмом, указаним у підручнику.

Тим часом Рудий не помічав його і далі вовтузився на горбочку, щось бурмочучи й стиха вигукуючи. Павлик мимохіть прислухався. Те, що він почув, так здивувало його, що він забув про страх.

— Ігоре, ану візьмись, браток!.. Павлику, а ти з того краю заходь!.. Разом! Узяли!.. Галочко, не крутись під ногами, а то ще придавимо ненароком... Васю, одійди — тобі ще роботи вистачить. Ти художник. Ти голову ліпитимеш... Ну-мо, хлопці, разом!..

Тільки тепер Павлик побачив, що робить Рудий. Він ліпив сніговика. Одна величезна брила снігу вже стояла на горбочку, а він катав другу. Рудий ліпив сніговика сам. Якщо заплющити очі й не дивитися, то здавалося, що всі вісімнадцять тут, поряд з ним. Рудий називав кожного на ім'я, звертався до кожного і сам собі відповідав за них. І голос його був такий лагідний, що аж не вірилося, що це говорить Рудий. Це було щось неймовірне: Рудий вдавав усю їхню компанію. І себе самого вважав рівноправним членом цієї компанії. Тут, на самоті, коли ніхто з них не знав і не бачив цього, Рудий дружив з ними всіма...

Рудий підкотив другу брилу до першої і, обхопивши її руками, намагався підняти. Він стогнав від натуги, ковзав ногами по снігу, падав, підводився і знову брався піднімати, але важка брила не піддавалася. І хоч як він підбадьорював себе — все марно. Він був сам — один. А одному це було не під силу...

Творча робота

- ▶ Від зазначених слів утворіть нові, щоб вони були різними частинами мови. Виконайте морфемний аналіз (розібрати слова за будовою): *захист, дорога, стіл, будити, формувати, чудо, вабити*.

Графічний диктант

- ▶ Складіть схеми почутих слів, запишіть їх у зошит: *радісний, предобре, перекладач, перечитати, він, учора, причинити*.

Гра «Хто швидше»

- ▶ Доберіть і запишіть слова, які б відповідали наведеним нижче схемам.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити вивчений матеріал § 51 с. 185, вправа 419.
- ▶ Підготувати повідомлення у науковому стилі на тему «Особливості будови самостійних змінних і незмінної частин мови».

ДОДАТОК

Текст для диктанту

РАНОК

Місяць світив усе ясніше. Соловей співав невтомно, а хвиля хлюпотіла. Хлопець не спав, думаючи про райську квітку щастя. Північ минула. Літня, коротка ніч кінчилася. Ранок був недалеко. На виднокрузі появився вузький пасмужок, зразу блідий і невиразний. Зорі блідли, блідло й небо. Солов'ї притихли. Подуло раннім холодом, і роса затремтіла на квітах. Також хлюпала вода у ставі. Груди хлопця хвилювали, очі світилися, губи горіли. Підніс голову, руками обіперся на ліжку і сів. Хвилину слухав. Усі вдома спали. Хлопчина тихо встав і підійшов до вікна. Вікно відчинив легенько. Переліз і здригнувся. Зимна роса облила його теплі ноги, і ранній холод перейшов його (*Б. Лепкий, 100 сл.*).

Урок № 102. **ЗНАЧУЩІ ЧАСТИНИ СЛОВА. ТЕКСТ.
УДОСКОНАЛЕННЯ ВМІНЬ ЗНАХОДИТИ ІНФОРМАЦІЮ
ДО ОБРАНОЇ ТЕМИ, АНАЛІЗУВАТИ ЇЇ, ДОБИРАТИ
КЛЮЧОВІ СЛОВА ДЛЯ ВИСЛОВЛЮВАННЯ**

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й поглибити знання учнів про значущі частини слова, сприяти зміцненню навичок знаходити інформацію до обраної теми, аналізувати її; удосконалити вміння добирати ключові слова для майбутнього висловлювання; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти розумінню поняття людини на Землі.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Істинне призначення людини — жити, а не існувати.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ

Спостереження над мовним матеріалом

- Прочитайте текст. Визначте тип і стиль мовлення, тему та основну думку поезії Максима Рильського. Знайдіть слова, у яких префікси і суфікси надають емоційного забарвлення і виразності тексту.

СИНОВІ

Ти був іще малим котигорошок,
Така собі одна із людських мошок,
Що виповзли на сонце, бо весна
Тепло лила із келиха без дна,
І щось собі блаженно лепетали, —
І от тебе розумники спитали
(Можливо, й сам слова сказав я ті):
Чим хочеш бути, хлопчику, в житті?
Серйозний, як усі котигорошки,
Ти на питання це подумав трошки
І відповів: людиною. Дитя!
Благословляючи твоє життя,
У трудну виряджаючи дорогу,
Яку пораду чи пересторогу
Я кращу дам, ніж дав собі ти сам?
Будь вірним слову, що усім словам
Із ним одним ніколи не зрівняться!
Хай веселять тебе любов і праця,
Хай дружби непогасної крило
Гірке від тебе відганяв зло,
І хай у час останній свій про сина
Спокійно я подумаю: людина!

Максим Рильський

Творче конструювання

- Прочитайте висловлювання. З'ясуйте, про що в них ідеться. За одним із висловлювань напишіть твір-мініатюру.

1. Я думаю, що головне призначення людини на Землі — творити добро, жити для людей (*Василь Ярошенко*). 2. Яке призначення людини? Бути нею! (*Станіслав Єжилец*). 3. Толерантність — це гармонія в багатоманітності (*Григорій Сковорода*).

Вибіркова робота

- ▶ Прочитайте поезію В. Симоненка. З'ясуйте її основну думку. Знайдіть і запишіть ключові слова, які допомагають авторові у її розкритті. Розберіть п'ять із них за будовою.

ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ — ЛЮДИНА?..
Ти знаєш, що ти — людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.
Більше тебе не буде.
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й злі.
Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба —
Гляди ж не проспий!
Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Василь Симоненко

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити матеріал підручника § 49–51.
- ▶ Написати твір-мініатюру (можна віршований: сенкан, акровірш, даймонд) за темою «Що означає бути людиною?».

Урок № 103. РОЗБІР СЛОВА ЗА БУДОВОЮ. ПРАВОПИС. ВИВЧЕНІ ОРФОГРАМИ В ЗНАЧУЩИХ ЧАСТИНАХ СЛОВА

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й поглибити знання п'ятикласників щодо розбору слів за будовою, сприяти зміцненню навичок знаходити вивчені орфограми в значущих частинах слова, правильно їх записувати; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати в кожній особистості найкращі риси характеру: доброту, толерантність, щирість, небайдужість, тощо.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Які орфограми щодо написання префіксів вам відомі?
- ♦ У якій значущій частині слова відбувається чергування голосних і приголосних?
- ♦ Які правила переносу пов'язані зі значущими частинами слова?
- ♦ Які правила написання [е], [и], [о] в коренях слів?

Робота з підручником § 52.

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Пояснювальний диктант

- ▶ Запишіть текст під диктовку. Підкресліть вивчені орфограми. Розберіть виділені слова за будовою.

Предивна й смішна Ніна Марківна! Вона ніяк не могла збагнути, що мені анітрішечки не потрібна арифметика, що я хочу стати не бухгалтером, а знаменитим мандрівником.

Я прочитав усі пригодницькі книжки, які тільки були в шкільній бібліотеці. Деякі знав майже напам'ять. Я марив пригодами. Навіть сни мені снились тільки пригодницькі. Але в житті мені дуже не щастило. За винятком невдалої поїздки в Індію, куди, звичайно, я приїхати не зміг, бо міліція затримала мене на вокзалі. У житті моєму не було жодної пригоди. Хоч плач! (За В. Нестайко)

Розподільний словниковий диктант

- ▶ Запишіть слова у колонки залежно від того, із якими значущими частинами слова пов'язана орфограма.

Орфограми в префіксах	Орфограми в коренях	Орфограми на межі значущих частин слова	Орфограми частин слова в суфіксах

Розказати, беззубий, український, пташиний, оббігти, допомагати, безстрашний, роззброєння, прибратися, шелестіти, берегти, легенький, величний, дерев'яний, кленовий, навесні, рідкісний, студентський, доблесний, легко, тополька, сопілонька, між'ярусний, духмяний.

Творча робота

- ▶ Від указаних слів утворіть нові за допомогою префіксів, суфіксів, коренів. Розберіть утворені слова за будовою. Уведіть їх в усне міні-висловлювання за темою «Ким би я хотів стати і чому?»

Світла, дорога, пробувати, спроба, робота, прямо, високі, день, глибина, добувати, долати.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Виконання за підручником вправи 421, 425.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Продовжити розпочату на уроці роботу щодо створення міні-висловлювання за темою «Ким би я хотів стати і чому». Скласти висловлювання за цією темою, записати в зошит.
- ▶ Повторити § 49–53. Підготувати запитання учням за вивченою темою «Будова слова. Орфографія».

ДОДАТОК

Робота з текстом

МОРОЗИВО

А в будинках багатих римлян вважалося шиком подати на десерт персики, усередину яких замість кісточки клали шматочок льоду.

І все ж таки вважається, що першими рецепт приготування морозива віднайшли китайці, які завели моду ласувати снігом і льодом, змішаними зі шматочками апельсинів, лимонів і зернятками гранатів. Так чи інакше, саме з Китаю венеціанець Марко Поло привіз на батьківщину секрет охолодженого щербету (сьогодні ми назвали б його «фруктовий лід»).

З Італії рецепти приготування морозива потрапили до Франції, Німеччині та Англії. Однак у ті часи в Європі не були знайомі з правилом «Усе краще — дітям», тому все краще потрапляло на стіл королів та вельмож. Це стосувалося і морозива: при дворі Катерини Медичі, приміром, рецепт його приготування вважався державною таємницею, в Англії Карл II теж поспушився, заборонивши робити та подавати морозиво поза королівським двором.

Поступово у «фруктовий лід» почали додавати молоко і вершки.

А за Наполеона III французи з міста Пломб'єр-ле-Бен винайшли... пломбір.

Відтоді нові види морозива з'являлися ледве не щодня. Тому сьогодні ми маємо, з чого вибирати.

Тож ласуйте на здоров'я, але не переборщіть, аби не перетворити задоволення на застуду! (З журналу)

Завдання

1. Прочитайте текст.
2. Доберіть власну назву до тексту.
3. Якої ви думки про уживання морозива у надмірній кількості? Чому?
4. Відшукайте додаткові відомості-цікавинки про морозиво. Підкресліть усі орфограми, використані у знайдених текстах.
5. Слова першого абзацу розбийте на склади та розберіть за будовою.

Урок № 104–105. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ № 23–24. КОНТРОЛЬНИЙ ТВІР-ОПОВІДАННЯ ПРО ВИПАДОК ІЗ ЖИТТЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: оцінити мовленнєво-мисленнєві вміння усвідомлювати тему й основну думку, тип і стиль мовлення, послідовність викладу матеріалу щодо оповіді про випадок із життя; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння здійснювати змістово-композиційний і мовний аналіз твору-оповідання.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ◆ Що таке оповідання? (*Невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажа.*)
- ◆ Які вимоги ставлять до побудови оповідання? (*Нерозгалужений, як правило, однолінійний, чіткий за побудовою сюжет.*)
- ◆ Як показані характери головних героїв? (*Уже в сформованому вигляді*)
- ◆ Яка роль відводиться описам у творі-оповіданні? (*Їх мало, вони стислі, лаконічні*)
- ◆ З яких трьох основних частин складається оповідання? (*Зав'язка, кульмінація, розв'язка*)

Пошуково-дослідницька робота

- ▶ Прочитайте текст. З'ясуйте, чи можна його вважати оповіданням про випадок із життя. Обґрунтуйте свою думку. Визначте тип і стиль мовлення. Знайдіть у тексті зав'язку, кульмінацію, розв'язку.

На наступній перерві Кукуєвицький закліпав волохатими віями, почервонів і тихо сказав:

— А я ... якось узимку пішов на Дніпро подивитися на підлідний лов. Лід був тільки попід берегом, в далі вода. І шмат крижини, де я стояв, одірвався і поплив. Усі кричать. А я не злякався. Тільки кричу: «Агов! Швидше рятуйте, бо мені в гастроном по сметану треба!» І по мене послали катер, і виловили мене уже під Києвом, біля Жукового острова. Але сметану я таки встиг купити.

Спасокукоцький крєкнув і теж почервонів. Потім зібрав усі свої сили і сказав:

— А мене... а я ... а мені справжню пожежу гасити довелося. О! На дачі. Загорілася солома біля корівника. Але я не розгубився, схопив відро з помиями і ... Якби не я, згорів би к свиням і корівник, і хата, і все на світі...

— А я ... скромно опустил очі Кукуєвицький. — А я ... лишився колись сам у квартирі. І раптом подзвонив злодій. І каже: «Одчиняй! Київгаз!» А я весь заціпенів і кажу: «Не одинок! Всі розбійники завжди кажуть «Київгаз», а тоді заходять, убивають і грабують. Тікайте, бо зараз як візьму татову мисливську рушницю і як стрельну через дірку для ключа!» А він каже: «Дурний!» А я кажу: «Од такого чую!» Він злякався і пішов (*За В. Нестайком*).

IV. САМОСТІЙНЕ СКЛАДАННЯ ОПОВІДАННЯ ПРО ВИПАДОК ІЗ ЖИТТЯ НА ОДНУ ІЗ ЗАПРОПОНОВАНИХ ТЕМ

- ▶ Вчитайтеся в кожну тему, запропоновану вчителем. Пригадайте, чи пов'язані якісь події вашого життя із темами творів. Якщо ні, складіть твір-оповідання за самостійно обраною темою.

- ▶ Запишіть твір-оповідання на чернетці, відредагуйте написане, звернувши увагу на будову речень, розділові знаки, чергування *y — в, і — й*, наявність мікротем.
- ▶ Охайно і правильно переписати в контрольний зошит.

V. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити матеріал з теми «Будова слова. Орфографія».
- ▶ Скласти три тестових питання за цією темою.

ДОДАТОК

Приклади творів

Івасик ловив рибу. Усе, що зловив, склав у кошичок, закинув кошичок на плечі та й іде додому.

Побачив його Тарасик та й тихенько, тихенько за ним. Думає, як би витягти рибку.

Тільки Тарасик підкрався до кошачка, а Івасик почув, що хтось ззаду до кошачка добирається, та й озирнувся.

Тарасик одскочив, руки заклав назад, голову задер, іде, наче то не він до кошачка добирався.

Пішов Івасик далі. Йде собі спокійно, а Тарасик знову підкрався, заклав у кошичок руку та як заверещить!

Великий рак вчепився йому в палець!

Насилу Івасик одчепив од пальця рака. Одчепив, поклав у кошичок та й пішов собі додому.

А в Тарасика палець розпух, кров з його капає. Плаче бідний *(За М. Коцюбинським; 112 сл.)*.

Коли ми відчинили двері, каченята полізли до кімнати. А качка з балкона сердито засичала на них, щоб верталися назад. Та вони її не слухалися. Мабуть, вона їх не встигла виховати.

Ми почали годувати каченят крихтами хліба й дрібно нарізаними шматочками яблук. Вони глтали все підряд.

— Мов із голодного краю вирвалися, — сміялася мама.

Качка дозволяла нам годувати своїх дітей, тільки сичала сердито, якщо ми брали котресь у руки. Мабуть, боялася, щоб ми їх не забрали в неї назовсім. Начебто ми не розуміємо, що такого робити не можна!

А каченята росли та й росли і стали такими голосними, що всі сусіди знали тепер про них і часто приходили до нас подивитися на жителів балкона, їхня мати зовсім спокійно терпіла людей *(За М. Слабошпицьким; 118 сл.)*.

Отож я й не чіпав качку. Тільки заглядав у ямку, коли її не було в ящику. Там на споді вона настелила сухого листя. А на ньому вже з'явилося друге яйце, третє, четверте.....

Потім їх стало аж дев'ятеро. Попритулялися одне до одного, мов живі істоти.

Що ж вона з ними робитиме? Мабуть, каченят висиджуватиме...

Невже в нас на балконі будуть живі каченята?

Даремно я сумнівався. Так воно й сталося. Одного ранку ми почули з балкона писк і вереск. Глянули туди — аж там кубляться пухнасті жовті каченятка. Такі гарні й кумедні. Та все тицяються дзьобиками то в ящик, то в стінку, то в свою маму. Мовби шукають чогось *(За М. Слабошпицьким; 106 сл.)*.

Урок № 106. **ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ З ТЕМИ «БУДОВА СЛОВА. ОРФОГРАФІЯ». КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ. ВИКОРИСТАННЯ В МОВЛЕННІ СЛІВ ІЗ ПРЕФІКСАМИ ТА СУФІКСАМИ, ЩО НАДАЮТЬ ТЕКСТУ ЕМОЦІЙНОГО ЗАБАРВЛЕННЯ Й ВИРАЗНОСТІ**

Дата _____

Клас _____

Мета: узагальнити й систематизувати знання учнів з теми «Будова слова. Орфографія», сприяти зміцненню навичок знаходити, виділяти значущі частини слова, визначити їхню роль у словах; розвивати творчі вміння використання префіксів і суфіксів для утворення слів, що надають висловлюванню емоційного забарвлення та виразності; підвищувати культуру усного й писемного мовлення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до видатних українців.

Тип уроку: узагальнення і систематизація вивченого.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ Й ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Виконання вправ за підручником 441, 438.

Гра «Мікрофон»

- ▶ Дайте відповіді на учнівські запитання, які були підготовлені вдома за темою «Будова слова. Орфографія».

Вибіркова робота

- ▶ Прочитайте текст. Визначте тип і стиль мовлення. Яка його основна думка? Випишіть спільнокореневі слова і форми слів, розберіть три з них за будовою.

ЯСНОЧОЛИЙ ДОБРОТВОРЕЦЬ

Довженко! Як багато сплелось в цьому слові, у звучному прізвищі митця. Ми вимовляємо це прізвище, і перед нами постає на диво красива, струнка людина, ясноока, кристально чиста і натхненна. Які він залишив по собі кінокадри, новели, повісті і щоденники — щирі сповіді власного серця!

Довженко був сином українського людяного хлібороба, який мав широкі і щедрі руки, любив жарт, точно, влучне слово, любив пісню і землю свою. Він був сином простої селянки, закоханої в природу. Від батька і матері взяв Сашко все найкраще: широкий розмах у всякому ділі, і гарячу, сердечну любов до рідного краю, і мову рідну, і милу серцю народну пісню, ніжність і ласку, доброту і щедрість віддавання.

Кожний, хто був близько знайомий з Олександром Петровичем Довженком, на все життя зберігає пам'ять про зустрічі з ним, про щирі розмови, від яких ставав багатшим, добрішим. Від нього можна було набратися не тільки тепла, а й мудрості — отого непогасного жару, що беруть люди у груди на все життя (За І. Цюною).

Творча робота

- ▶ Від указаних слів утворіть за допомогою префіксів і суфіксів нові слова, які надаватимуть тексту емоційного забарвлення та виразності. Уведіть ці слова у два-три прості речення, ускладнені звертаннями, вставними словами. Полуниця, слово, стрічка, прізвище, мороз, розумний, старий, шити, хвалити, мудрий.

Розподільний словниковий диктант

- ▶ Запишіть слова у два стовпчики: 1) змінні; 2) незмінні. Розберіть їх за будовою.

Багато, травневий, обсипати, найменший, рано, кіно, сидимо, мрійний, пюре, шосе, ампула, радіо, сніг, щоденник, підв'язку.

Ти — редактор

- ▶ Прочитайте уважно висловлювання. Знайдіть помилки у вивчених орфограмах. Поясніть свій вибір за допомогою правила. Запишіть відредагований варіант.

Дочка України Катерина Білокур перевернула загальну увагу поетичного силою своїх творів. Вона мовби розповідала світові, який талановитий її народ, як росвинуте в ньому від природи естетичне чуття, яка сприйнятлива його душа до всього прекрасного в житті (За О. Гончаром).

Тестування

- ▶ Прочитайте уважно завдання тестового характеру і знайдіть у кожному лише одну правильну відповідь

1. Визначити рядок слів, у яких можна виділити основу слова і закінчення:

- А Широко, багатий, ліс.
- Б Стверджувати, здоровий, квітка.
- В Швидкий, місто, вивчили.
- Г Товариш, хникати, природно.

2. Визначити рядок, у якому записані лише спільнокореневі слова:

- А Сніг, підсніжник, у снігу.
- Б Дорога, подорожник, придорожній.
- В Школа, школі, по-шкільному.
- Г Читаємо, читають, читає.

3. Визначити рядок, у якому є лише незмінні слова:

- А Щомиті, читати, салямі.
- Б Вікно, підводний, голосно.
- В Тихо, ремісник, водій.
- Г Писанка, зліт, морозко.

4. Установіть відповідність між словами і схемами, які відповідають їхній будові:

А Законний.	А
Б Приїдемо.	Б
В Навесні.	В
Г Куток.	Г

5. Знайдіть рядок слів, які записані без помилок:

- А Котати, приамбула, призвище.
- Б Бесталаний, спитати, український.
- В Опсипаються, всередині, прехворіти.
- Г Преподобний, пристаркуватий, сфотографувати.

Відповідь: 1 В; 2 Г; 3 А; 4 Б.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити вивчений матеріал із теми «Будова слова. Орфографія» § 49–53, виконати тестові завдання на с. 194.

Урок № 107. **КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 7**
З ТЕМИ «БУДОВА СЛОВА. ОРФОГРАФІЯ»
(ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ)

Дата _____

Клас _____

Мета: оцінити рівень навчальних досягнень п'ятикласників з розділу «Будова слова. Орфографія»; з'ясувати можливі недоліки в ході опанування мовної теорії.

Тип уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ознайомлення з критеріями оцінювання тестових завдань. Проведення інструктажу щодо виконання завдань тестового характеру.

IV. ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Знайти правильне твердження:

- А Будова слова — це розділ мовознавства, який вивчає будову слова.
- Б Морфеміка — це розділ мовознавства, який вивчає будову слова.
- В Морфологія — це розділ мовознавства, який вивчає правильну вимову слів.
- Г Орфографія — це розділ мовознавства, який вивчає звукову систему мови.

2. Позначити рядок, у словах якого корінь збігається з основою:

- А Завозити, перепис, читати.
- Б Землемір, підліток, фрукт.
- В Вікно, сад, кінь.
- Г Розчистити, кресляр, дошка.

3. Позначити рядок, у якому є лише спільнокореневі слова:

- А Син, пасинок, косинець, усиновлення.
- Б Ліс, лісок, у лісі, лісом.
- В Мороз, заморожений, морозко, морозиво.
- Г Корінь, кореня, безкореневий, укорінити.

4. Правильну послідовність розбору слова за будовою запропоновано в рядку:

- А Префікс, корінь, суфікс, закінчення.
- Б Префікс, корінь, закінчення, основа.
- В Закінчення, префікс, корінь, суфікс, основа.
- Г Закінчення, основа, префікс, корінь, суфікс.

5. Позначити рядок, у якому слова правильно поділені на морфеми:

- А Закон/н/ий, відкри/тий, вихован/ня, абрикос/ов/ий.
- Б Ефект/вин/ий, пере/з/да/ч/а, вч/и/тел/юва/ти.
- В Досто/вір/ність, зай/тят/ий, конституц/ій/н/ий.
- Г Міся/це/хід, кор/еневий, мовчазн/ий.

6. Позначити рядок, у якому є лише форми слова:

- А Слово, словниковий, слова, слові.
- Б Рвати, рвемо, рвуть, рвано.
- В Вода, водний, водо, на воді.
- Г Барва, барвою, барві, барво.

7. Позначити рядок слів, у яких пишемо префікс *пре-*:

- А Пр..жорстоко, пр..скупий, пр..подобний.
- Б Пр..непорочний, пр..цілитися, пр..пишний.

- В Пр..скакати, пр..дивний, пр..бувати.
Г Пр..бути, пр..бляклий, пр..комічно.
8. Позначити рядок слів, у яких пишемо префікс *при*-:
А Пр..варений, пр..волокти, пр..дрібний.
Б Пр..ораний, пр..ніши, пр..гладжений.
В Пр..берігати, пр..вабити, пр..смачний.
Г Пр..булець, пр..хитрий, пр..високо.
9. Позначити рядок слів, які записані без орфографічних помилок:
А Безсилий, зкопати, мішсезоний.
Б Розхвилюватися, оттоптати, прикрасний.
В Приподобний, пресунути, премадона.
Г Розфарбувати, прірва, схопити.
10. Позначити рядок слів, які є незмінними:
А Зібрати, найбільший, сухо.
Б Палаці, мрія, величезний.
В Бароко, влітку, працювати.
Г Сонце, ківі, читати.
11. Скласти міні-висловлювання за темою «Чиїми іменами може пишатися Україна і чому?», використовуючи слова з префіксами і суфіксами, що надають лексемам емоційного забарвлення й виразності.

Номер завдання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Правильні відповіді	Б	В	В	Г	Б	Г	А	Б	Г	В	
Кількість балів	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2

V. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

VI. ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ, ЩО ВИНИКЛИ В УЧНІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Повторити відомості з теми «Синтаксис. Пунктуація», «Просте речення» § 9–17.

Урок № 108. **ПОВТОРЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ
І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО З РОЗДІЛУ
«СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦІЯ. ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ»**

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні в п'ятому класі знання учнів про основні відомості з синтаксису й пунктуації, просте речення; удосконалити пунктуаційні навички п'ятикласників у простому реченні, правильно інтонувати їх залежно від мети висловлювання та ускладнювальних компонентів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти відродженню українських звичаїв і традицій.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення й систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо повторення матеріалу з розділу «Синтаксис. Пунктуація». Просте речення

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

**IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ
ЗНАНЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ**

Виконання вправ за підручником 442, 443

Робота з текстом

- ▶ Виразно прочитайте текст. Визначте, що виражає заголовок — тему чи основну думку. Яке речення є ключовим?

ЗВИЧАЇ — СКАРБ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Кожна нація, кожен народ має свої звичаї. Вони виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Але звичаї — це не відокремлене явище в житті народу. Це втілені в дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру народу, що у свою чергу впливає на процес розвитку народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно зв'язана із звичаями народу.

Звичайі народу — це ті прикмети, по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому.

Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичайі — це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших справах. Звичайі, а також мова — це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичайі і мова виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу (*О. Воровай*).

- ▶ Випишіть прості речення. Визначте, чи є в них ускладнювальні компоненти.
- ▶ Поясніть вживання тире в тексті. Чи можна перебудувати речення так, щоб у них тире не вживалося?

Творче конструювання

- ▶ Прочитайте текст. Доберіть до нього заголовки. Поширте думку кожного речення за допомогою другорядних членів, однорідних членів, вставних слів, звертань.

Однією з форм духовної культури народу є звичаї та обряди. Звичайі — це усталені правила.

Обряди — це символічні дієства, приурочені до відзначення подій у житті людських гуртів, родин, окремих осіб.

Коментоване письмо

- ▶ Запишіть під диктовку речення. З'ясуйте, чи можна це висловлювання назвати текстом. Поясніть розстановку розділових знаків. Випишіть у дві колонки:

а) словосполучення;

б) сполуки слів, які не вважаються словосполученнями.

Свято Івана Купала — давнє літнє торжество. У давнину купальські розваги займали у часі тривалий період. Про це свідчать купальські пісні. Їх співали з перших днів Петрівки аж до свята Петра і Павла (12 липня). Але, як відомо, кульмінаційна точка цього святкування припадала на період літнього сонцестояння (3 кн. «Українське народознавство»).

Дослідження-моделювання

- ▶ З наведених слів змоделюйте прості речення. Виділіть граматичні основи.
 1. Хліб, найдавніший, найважливіший, український обряд.
 2. Україна, хліб, багато, вид, обрядовий.
 3. Коровай, весілля, обряд, символ, хліб, гідність, достаток, краса.
 4. Паска, Великдень, хліб обрядовий, цілюща, сила.
 5. Пиріжки, калина, символічна, страва, пов'язана, культ, місяць.

Пунктуаційний практикум

- ▶ Запишіть текст, розставляючи потрібні розділові знаки. Поясніть доцільність уживання коми й тире в реченнях висловлювання.

Староукраїнські традиції ввійшли у кров наших звичаїв. Тепер ми собі не уявляємо Різдва без куті Великодня без писанки Святої Тройці без клечання. Навіть називаємо це останнє свято «Зеленими Святами». Усі ми відзначаємо свято Купала на «Введення» закликаємо щастя на майбутній рік на «Катерини» кличемо долю а на «Андрія» хто з нас не кусав калети і яка дівчина не ворожила чи вийде заміж цього року? (О. Воронай)

- ▶ Поясніть лексичне значення слова *калета*. (*Калета — це великий корж із білого борошна.*)
- ▶ Визначте, чи є у висловлюванні прості речення. Свою відповідь обґрунтуйте.
- ▶ Виділіть головні і другорядні члени речення у всіх простих реченнях. Укажіть на спосіб їх морфологічного вираження (належність до частин мови).

Творче конструювання

- ▶ Застосовуючи риторичні засоби, складіть діалог із товаришем по парті за варіантами:

Варіант 1. «Найбільш відомі звичаї і традиції літнього циклу».

Варіант 2. «Найбільш відомі звичаї і традиції осіннього циклу».

Варіант 3. «Найбільш відомі звичаї і традиції зимового циклу».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити правила § 9–12, виконати вправу 445.
- ▶ Скласти твір-мініатюру за темою «Чи слід дотримувати звичаїв і обрядів сучасним українцям?», використовуючи прості та складні речення. Прості речення підкреслити однією лінією.

Урок № 109. ПОВТОРЕННЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ
ВИВЧЕНОГО З ТЕМИ «СИНТАКСИС.
ПУНКТУАЦІЯ». СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні п'ятикласниками відомості з синтаксису й пунктуації; удосконалити навички відрізняти прості речення від складних, правильно розставляти в них розділові знаки; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до видатних українців.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення й систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо повторення матеріалу з розділу «Синтаксис. Пунктуація».

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Виконання вправи 447

Пошукова-вибіркова робота

- ▶ Виразно прочитайте текст. Визначте, що виражає заголовок — тему чи основну думку? До якого стилю і типу мовлення можна віднести текст? Знайдіть складні речення, доведіть свою думку. Випишіть їх, підкресливши граматичні основи.

Дмитро Іванович Яворницький — український історик, археолог, етнограф, фольклорист, лексикограф, письменник, дослідник історії українського козацтва. Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету, однак був звільнений з роботи у цьому закладі за надмірне захоплення історією Запоріжжя. Як політично не благадійного його відсилають до Ташкента під погляд поліції. Тут він продовжує дослідити у галузі історії й археології, паралельно займається викладацькою діяльністю. У 1902 році земська управа і наукове товариство Катеринослава запросили Яворницького на посаду директора крайового історичного музею, у якому Дмитро Іванович пропрацював до 1932 року.

Творче конструювання

- ▶ Прочитайте текст. Поширте думку кожного речення так, щоб воно стало складним. Підкресліть граматичні основи.

1. Величною постаттю в українському музичному мистецтві є Микола Віталійович Лисенко. 2. Подружжя Ольга Антонівна та Микола Віталійович Лисенки навчали музиці Лесю Українку. 3. М. В. Лисенко зібрав та обробив кількост українських народних пісень. 4. Ним були написані опери «Чорноморці», «Наталка Полтавка», «Тарас Бульба». «Енеїда». 5. Він створив близько 80 вокальних та фортепіанних творів, дитячі опери «Пан Коцький», «Зима і Весна», «Коза-дереза».

Графічний диктант

- ▶ Прослухайте текст. Визначте будову його речень. Позначте прості речення цифрою 1; складні 2.

Зразок: 1) 2; 2) 2; 3) 1.

1. Микола Петрович Мозговий — український естрадний співак, композитор-пісняр, народний артист України. 2. Закінчив Київську державну консерваторію ім. П. І. Чайковського, написав чимало пісень, які стали популярними. 3. Мозговий зробив великий особистий вклад у розвиток і збагачення української культури, за що у 1993 році він був удостоєний звання «Народний артист України». З 1993 році Микола Петрович очолював Український мистецький фонд ім. В. Івасюка, який займається організацією концертів, конкурсів. 4. У 2005 році відомий композитор став генеральним директором Національного палацу мистецтв «Україна». 5. 30 липня 2010 року у народного артиста зупинилось серце, але його справу продовжила дочка Олена.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Прочитайте текст і виконайте завдання

Надзвичайно цікаві легенди, історії про наш край та людей, що тут жили, зібрав Яків Новицький. Цей відомий історик і етнограф був старшим товаришем, вірним другом і однодумцем Дмитра Яворницького.

У збірці Я. Новицького «Народна пам'ять про Запоріжжя», що писалася більше тридцяти років, ми знаходимо й розповіді про характерників.

В одній з них мова йде про запорізького ватажка Кравчину: «Билися козаки з ляхами. Аж ось наскоче Кравчина — і ляхам стало важко. Кулі летять, а запоріжці їх за пазуху ловлять.

А як треба перейти річку, то Кравчина йде перед загоном — і стане сухо. Так, було, в сухому одязі переходять запоріжці річку» (За І. Щупаком).

Рівень 1

1. Виразно прочитайте наведений текст.
2. Випишіть з тексту по 5 іменників, прикметників, займенників, дієслів, а також всі прислівники та службові слова.
3. Випишіть 5 словосполучень (на вибір), розберіть їх синтаксично.

Рівень 2

4. З'ясуйте походження слова *запорожці*.
5. З'ясуйте за тлумачним словником значення таких слів: *легенда, етнограф, характерник, ватажок, ляхи*.

Рівень 2

6. Складіть речення зі словами, лексичне значення яких з'ясували.
7. Знайдіть легенди про козацтво. Одну з них письмово перекажіть, користуючись прямою мовою або діалогом.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти повідомлення (3–5 речень) про видатного художника (цю) України, використовуючи складні речення.
- ▶ Або виконати за вправу 446, повторити матеріал на с. 73–74.

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні п'ятикласниками знання з теми «Синтаксису й пунктуація»; удосконалити пунктуаційні навички учнів, уміння робити синтаксичний розбір речень, правильно інтонувати їх залежно від мети висловлювання та ускладнювальних компонентів речення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до видатних постатей України.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення й систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Виконання вправи 156 (I, II)

Пунктуаційно-синтаксичний практикум

- ▶ Запишіть текст, розставляючи розділові знаки. Свій вибір аргументуйте. Виконайте повний синтаксичний розбір 1,3,4 речень.

1. Володимир Михайлович Івасюк український композитор і поет. 2. Він є одним із основоположників української естрадної поп-музики. 3. Володимир Михайлович професійний медик скрипаль. 4. Прекрасно грав на фортепіано віолончелі гітарі майстерно виконував свої пісні. 5. У 1994 році Л. Кравчук підписав Указ про присудження Івасюку Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка посмертно, бо 1979 році за загадкових обставин він помер.

Дослідження-моделювання

- ▶ З указаних слів утворіть прості і складні речення, розставте в них розділові знаки. Виконайте повний синтаксичний розбір.

1. Віктор Борисович Хазан, український, учений, політик, літератор.
2. Він, понад 150, праці, наукові, автор, проблеми, присвячені, екологія.
3. Амосов Микола Михайлович, кардіохірург, учений, талановитий, письменник, Україна, визнання, широке, за, кордон, світ, найвідоміший.

Ключ. 1. Віктор Борисович Хазан — український учений, політик, літератор. 2. Він є автором понад 150 наукових праць, які присвячені проблемам екології. 3. Амосов Микола Михайлович — це один із найвідоміших у світі кардіохірургів, талановитий учений, письменник, який одержав широке визнання в Україні та за кордоном.

Тестова робота

- ▶ Установіть відповідність між реченнями та їхнім синтаксичним розбором.
1. Речення просте спонукальне, розповідне, поширене, ускладнене звертанням, однорідними присудками.
 2. Речення просте, розповідне, двоскладне, поширення, ускладнене однорідними членами, які стоять перед узагальнювальним словом.
 3. Речення розповідне, просте, двоскладне, поширене, ускладнене однорідними членами речення.
 4. Речення просте, розповідне, двоскладне, поширене, ускладнене вставним словом.

- А Мальовнича природа, доброзичливі селяни, тихий ритм сільського життя, уважне і дбайливе ставлення батьків — усе це сприяло гарному настрою Лесі Українки.
- Б Михайло Драгоманов — політичний і громадський діяч.
- В На жаль, творчість М. Коцюбинського довго розглядали літературознавці у викривленому вигляді.
- Г Українці, не забувайте імена класиків української літератури, поважайте їх слово.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Прочитайте і запишіть текст

ВОЛОШКА

Ця квітка найбільш популярна у Німеччині. З нею пов'язано чимало легенд і переказів. Люблять її і в нас. Щоправда, походження української назви «волошка» не відоме. А от російська змушує згадати про непереможну силу кохання. Як твердить легенда, був у матері син на ім'я Василь. Якось у нього закохалася русалка. Вона зачарувала хлопця і завела в поле, де перетворила на квітку, що нагадує своєю барвою голубе небо. Існує думка, що ця історія своїм корінням сягає Візантії та нагадує легенду про квітку базиліку. Легенда розповідає, що брати красуні Ізбетти вбили юнака, якого вона кохала. Дівчина сховала його відрубану голову під горщиком з базиліком. Коли ж жорстокі брати і її відібрали, то вона стала доглядати квітку, вважаючи, що в неї переселилася душа коханого (*З календаря; 116 сл.*).

Нині у світі відомо сорок різних видів мінеральних вод. Більшість із них є в Україні. Вивчає їх бальнеологія, наука, що сягає своїм корінням у сиву давнину. Так, за легендою, герой давньогрецького епосу Геркулес, перш ніж розпочати боротьбу з орлом Зевса, який мордував прикутого до скель Прометея, прийняв «курс» мінеральних ванн у життєдайному джерелі Кавказу.

За багатством цілющих джерел, виявлених в останні роки, наша країна поступається місцем хіба що Кавказові. Особливо численні вони в Карпатах. Цей мальовничий гірський вал таїть у собі казкову підскельну силу. У районі стародавнього Ужгорода є, скажімо, великі родовища вуглекислої води нарзанного типу. Це справді чудодійна вода (*За І. Падалкою; 100 сл.*).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти два простих речення, ускладнені звертанням, вставним словом, однорідними членами за темою «Геніальність Т. Г. Шевченка».
- ▶ Виконати їх синтаксичний розбір.
- ▶ Повторити § 42–46.

Урок № 111. ПОВТОРЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО З РОЗДІЛУ «ЛЕКСИКОЛОГІЯ»

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні в п'ятому класі знання учнів про основні відомості з лексикології, удосконалити вміння й навички п'ятикласників щодо правильного використання груп слів за значенням в усному й писемному мовленні; розвивати культуру усного й писемного мовлення, логічне, конкретне й абстрактне мислення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу, продовжити знайомити п'ятикласників з видатними українцями.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення і систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо повторення матеріалу з розділу «Лексикологія». Ознайомлення учнів зі структурою уроку. Ознайомлення з пам'яткою бізнесмена-початківця.

Вступне слово вчителя. Доброго дня, вельмишановні пані та панове! Раді вітати вас, молоде покоління українських бізнесменів, на засіданні бізнес-клубу, яке оголошую відкритим. Прошу всіх приготувати робочі блокноти, щоб робити в них необхідні записи.

Спочатку дозвольте вас ознайомити з «Пам'яткою бізнесмена-початківця» (Вивішують плакат або пам'ятку на екран.)

Пам'ятка бізнесмена-початківця

1. Насамперед досконало й різнобічно вивчіть справу.
2. Виховуйте в собі найкращі людські якості.
3. Особливу увагу зверніть на виховання вольових якостей характеру.
4. Розширюйте власний світогляд.
5. Учїться, по-перше, грамотно спілкуватися, по-друге, працювати енергійно, творчо.
6. Завжди дотримуйте активної життєвої позиції.

Звичайно, якщо якому-небудь бізнесменові не вдається виконати той чи інший пункт, він однаково зможе досягнути успіху в бізнесі. Та жоден підприємець не здатний плідно працювати, не знаючи рідної мови. Без знання рідної мови неможливо підтримувати контакти, вести облік виконуваної роботи, оформляти документи.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

Учитель. Тож давайте повсякчас поглиблювати й удосконалювати знання рідної мови. І сьогоднішнє засідання бізнес-клубу присвяtimo лексикології.

Мета нашого засідання — розвивати словниковий запас, виробляти вміння і навички пояснювати значення і правильно використовувати їх у мовленні, розширювати знання з економіки, розвивати монологічне й діалогічне мовлення.

Суть ділової гри полягає в тому, щоб здобути якомога більше балів, які є умовними грошима, за відповіді на запитання. Зароблені кошти будуть зберігатися у вас, а після закриття засідання ми визначимо найкращих підприємців.

На мою думку, бізнесмен повинен мати великий словниковий запас, а найголовніше — досконало знати економічну лексику. Допоможуть нам краще оволодіти мовою п'ять турів бізнес-гри.

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Лексична п'ятихвилинка (робота в парах)

- ▶ Відредагуйте записані словосполучення та сполучення слів. Аргументуйте свій вибір.
- 1. Попередити хворобу, заключати договір, лід зрушився, кидатися в очі, від нічого робити.
Довідка: запобігти хворобі; укладати договір; крига скресла; впасти в око (очі, вічі); знічев'я.
- 2. Записати синонімічний ряд до будь-якого прикметника три фразеологізми біблійного, професійно-виробничого походження та з'ясувати їхнє значення.
- 3. З'ясувати групу пропозованих слів (омоніми, омографи, омоформи, пароніми).
Віз (дієслово) — віз (іменник); мука — мука; провід — провід; поганий — гидкий; талан — талант.

Аукціон ерудитів

- ▶ Розтлумачте вказані слова. Чи можна їх уважати багатозначними? Відповідь аргументуйте. Складіть синонімічний ряд до кожного слова.
Оберемок (кількість чого-небудь), що можна охопити руками, помістити (в ряднину) — рядно, наруччя. Розпещувати (псувати когось надмірною увагою) — розбещувати, розніжувати, зніжувати, балувати, панькати. Пролісок (весняна квітка з блакитними, синіми чи білими квітками) — проліска, проліс, скоролісок, підсніжка, первоцвіт.
- ▶ Запишіть імена та прізвища українців, яких можна назвати видатними. Коротко розкажіть про їхні досягнення.

Творчий диктант

- ▶ Напишіть під диктовку текст. Поясніть розстановку розділових знаків. Продовжте сюжетну лінію тексту, використовуючи свої знання.
Багатьма видатними синами й доньками може пишатися наша держава. Наприклад, народна художниця України Марія Приймаченко своєю творчістю відкрила оригінальну сторінку самобутнього мистецтва світової культури. Її виставки з великим успіхом експонувалися в багатьох країнах світу.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ДІЛОВОЇ ГРИ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти розповідь про сучасного видатного українця.
- ▶ Або виконати за підручником вправу 448.

Урок № 112. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. РОБОТА ЗІ СЛОВНИКОМ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні в п'ятому класі знання учнів про основні відомості з «Лексикології», удосконалити знання, уміння й навички п'ятикласників щодо користування різними видами словників для збагачення, виразнення мовлення; розвивати культуру усного й писемного мовлення, логічне, конкретне й абстрактне мислення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до видатних українців.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення й систематизації.

*Нашого світу по всьому світу.
Народна творчість*

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Виконання вправ 450, 451.

Коментоване письмо

- ▶ Запишіть текст під диктовку, коментуючи написання слів і розстановку розділових знаків.

ПЕТРО ЯЦИК

Патріот і меценат Петро Яцик належав до того рідкісного типу людей, які вже з першого погляду викликають глибоку довіру. Він був спокійним, самозосередженим, доброзичливим. Як кажуть, на таких можна покластися. Мав тверде слово, був дисциплінованим. Нам, на жаль, бракує такого повсякденного, повсякчасного ворожіння своїм реноме.

- ▶ За допомогою сучасного словника іншомовних слів з'ясуйте значення понять *меценат*, *реноме*.

Довідка: *Меценат* (від латин. *Maecenas*). 1. Римський політичний діяч I ст. до н. е., який уславився покровительством над поетами та художниками. 2. Багатий покровитель наук і мистецтв.

Реноме (від фр. *renommée*). Громадська думка, що закріпилася за ким-небудь; репутація.

- ▶ До слів *дисциплінований*, *доброзичливий*, *рідкісний* доберіть синоніми, усно уведіть їх у прості та складні речення.

Довідка: *дисциплінований* — організований, підтягнутий, підтягнений, зібраний; *доброзичливий* — зичливий, прихильний, доброзичливий, поблажливий, теплий (про ставлення до інших); *рідкісний* — винятковий, особливий, унікальний, екстраординарний, виїмковий (*застаріле*).

Пошукова робота

- ▶ За допомогою тлумачного словника чи словника іншомовних слів з'ясуйте значення зазначених слів (усно) і доберіть до них українські відповідники (письмово).

Гуманний, бар'єр, імпічмент, спікер, брокер, біографія, вояж, гармонія, економія, дебош, версія, декорація, старт.

Довідка: людяний, перешкода, голова палати, посередник, життєпис, прогулянка, злагодженість, ошадливість, бенкет, припущення, прикрашення, початок.

Творча робота

- ▶ З'ясуйте лексичні значення багатозначних слів. Складіть речення з кожним значенням багатозначних слів.
Сонце, рукав, гніздо, море.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ▶ Прочитайте текст й виконайте завдання.

Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.
Прислухайтесь, — як океан співає —
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів:
У нього кожне слово — це перлина.
Це праця, це натхнення, це людина.
Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний дар, а не сумне провалля:
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля.
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтеся доглядати свій сад.

М. Рильський

Завдання

1. Виразно прочитайте текст.
2. З'ясуйте лексичні значення підкреслених слів за тлумачним словником.
Уведіть ці слова до самостійно створених речень.
3. Пригадайте все відоме про однозначні та багатозначні слова. Створіть зв'язну розповідь, підкріплюючи її прикладами з тексту.
4. Доберіть синоніми та антоніми до слів: *плекайте, чистіша, співає, мудріших, провалля, гнів, доглядать*. Зверніть увагу, чи немає в тексті синонімів або антонімів. Відповідь обґрунтуйте. Які ще розряди слів за значенням ви знаєте?
5. Випишіть з тексту два слова з переносним значенням. Уведіть їх до самостійно створених речень. Зробіть висновки.
6. Чи наявні запропонованому тексті фразеологізми? Доведіть свою думку.
7. Знайдіть три афоризми або фразеологізми про «творчість», «слово» або «мову». Уведіть їх до самостійно створених речень.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти два тестових питання за темою «Лексикологія» з чотирма варіантами відповідей, одна з яких правильна.
- ▶ Виконати за підручником вправу 449.

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні в п'ятому класі знання учнів із теми «Лексикологія», удосконалити знання, уміння й навички п'ятикласників щодо практичного використання знань про однозначні й багатозначні слова, синоніми, омоніми, антоніми в усному й писемному мовленні, удосконалити вміння користуватися різними видами словників для збагачення, увізнення мовлення; розвивати культуру усного й писемного мовлення, логічне, конкретне й абстрактне мислення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до видатних українців.

Тип уроку: урок-практикум.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вправа 453.

Гра «Відгадай слово»

- ▶ Прослухайте словникову статтю щодо тлумачення слова, відгадайте, про що йде мова. Доберіть до слів синоніми.
- 1. Відігнутий, закочений назовні край одягу, вбрання, взуття (закот — відворот, вилога, лацкан на грудях)).
- 2. Відбиття звуку від віддалених предметів, що сприймається як повторення первинного звуку. (Луна — відлуння, відлук, відгук, відгомін, відзвук, виляск, відголос).
- 3. Людина, яка багато працює й живе зі своєї праці (трудівник, трудящий, подвизник).
- 4. Певний спосіб дії. Життя, манера поведінки, що стали звичними, постійними для кого-небудь (звичка — звичай, вдача, мода, привичка (*розм.*), навичка (*розм.*)).
- 5. Взаємні стосунки, взаємний зв'язок (спілкування — зносини, контакт, контактування, комунікація, порозуміння).

Вибіркова робота

- ▶ Прочитайте текст. З'ясуйте його тему й основну думку. Знайдіть і выпишіть усі багатозначні слова. За допомогою тлумачного словника з'ясуйте всі значення багатозначних слів, уведіть їх усно в речення.

СЕРГІЙ КОРОЛЬОВ

4 жовтня 1957 року ракета вивела на орбіту штучний супутник Землі. Це стало першим необхідним кроком в освоєнні космічного простору. Без ракетно-носія не могло бути й мови про космічні польоти.

На чолі великої справи стояв керівник, який вірив у реальність таких польотів, у той час, коли багато хто вважав їх фантастикою. Цим керівником був головний конструктор у галузі ракетобудування й космонавтики, академік, українець за походженням Сергій Корольов (*Із журналу*).

Довідка: Земля, конструктор, супутник.

Ти — редактор

- ▶ Прочитайте вказані сполучення слів, знайдіть у них лексичні помилки, визначте їхню суть. П'ять відредагованих словосполучень уведіть у прості речення, ускладнені однорідними членами, вставними словами, звертанням.

Працює круглодобово, благоприємні умови, бистродіючий засіб, увести в заблужденіє, зробити ісправлення, наложний платіж, дорога з одностороннім рухом, займана должність, дрібне озеро, говорити по-українськi.

Довідка: працює цілодобово, сприятливі умови, швидкоплинний засіб, увести в оману, зробити виправлення, післяплата, дорога з одnobічним рухом, займана (обіймана) посада, мілке озеро, говорити українською.

Тестування

1. Установити відповідність між словами і їхніми тлумаченнями:

1 Адрес	А Спосіб дії, схильність
2 Звичка	Б Місце знаходження, проживання
3 Навичка	В Уміння
4 Адреса	Г Ювілейне привітання
 2. Установити відповідність між групою слів за значенням і прикладами:

1 Антоніми	А Лютий (звір) — лютий (місяць)
2 Омоніми	Б Відданий, незрадливий
3 Синоніми	В Багатий — бідняк
 3. Позначити рядок, у якому вжиті лише багатозначні слова:
 - А Вид, сеньйорита, березень.
 - Б Лист, семикутник, білуга.
 - В Точити, прострочити, будова.
 - Г Полотно, ділянка, травень.
 4. Позначити рядок, у якому вжиті лише стилістично забарвлені слова:
 - А Битва, благословляти, природонька.
 - Б Одержувати, семінар, бабище.
 - В Прерозумний, тонюсінський, ненечко.
 - Г Священний, козаченько, грибочок.
 5. Позначити речення, у якому виділене слово вжите в переносному значенні:
 - А Сторож брязнув ключами.
 - Б Гроші втікали до шинкаря.
 - В У яру блищав маленький ставочок.
 - Г Зеленіють густі, старі садки.
 6. Позначити рядок сполучень слів, у яких не допущено лексичних помилок:
 - А Хвіст піджати, хлопіві рослини.
 - Б Феодальний строй, усічений конус.
 - В Упущення в роботі, дратуватися по пусткам.
 - Г Слушне зауваження, полишати свій намір.
- Ключ:** 1) 1 Г, 2 А, 3 В, 4 Б; 2) 1 В, 2 А, 3 Б; 3) В; 4) В; 5) Б; 6) Г.

Правильні сполуки 6 завдання: хвоста підібгати, бавовняні рослини, феодальний лад, зрізаний конус, недогляди в роботі, дратуватися через дрібниці.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Повторити вивчені пунктограми, орфограми, підготуватися до написання контрольного диктанту.
- Виконати за підручником вправу 452.

Урок № 114. РІЧНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА ЗА ТЕКСТОМ АДМІНІСТРАЦІЇ

Дата _____

Клас _____

Мета: оцінити рівень орфографічної й пунктуаційної грамотності п'ятикласників: засвоєння правил написання слів, розстановки розділових знаків; перевірити вміння охайно оформлювати роботу, дотримання єдиного орфографічного режиму.

Типу уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ознайомлення з критеріями оцінювання контрольного диктанту. Проведення інструктажу щодо написання диктанту й підготовка учнів до сприймання тексту.

IV. ПІДПИС КОНТРОЛЬНИХ АРКУШІВ, НА ЯКИХ БУДУТЬ ПРАЦЮВАТИ УЧНІ

V. НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ

Перше читання тексту контрольного диктанту вчителем

Повторне читання тексту диктанту вчителем окремими частинами і його написання учнями

Дорогу прокладав Щек, а Кий з Хоривом трималися позаду, пильно поглядали на далекий обрій. Так їхали до вечора. А коли досягнули Високої могили, Кий велів ставати на нічліг. Вибрали місце над струмком. Коней стриножили й пустили пастися. Князю Добромиру намостили з трави та бур'яну м'яку постелю на горбку і поклали відпочивати. Гунна прив'язали до дерева, щоб не втік. І тільки після цього брати взялися готувати вечерю. Щек і Хорив збирали сухий хмиз і розкладали багаття. Шматки стрепета, пахуче зело, їстівне коріння — усе це Кий поклав у бронзовий казанок і наповнив водою. За якусь годину вечеря була готова, і кухар сказав: «Князю, княгине, до їжі» (*За В. Маликом, 104 сл.*)

VI. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР АРКУШІВ

VII. ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ, ЩО ВИНИКЛИ В УЧНІВ ПІД ЧАС НАПИСАННЯ РІЧНОГО КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити вивчені орфограми. Скласти повідомлення в науковому стилі за темою «Орфограми в значущих частинах слова».

ДОДАТОК

Тексти для диктантів

Наша мовна традиція сягає далеких, докняжих часів, а в період держави Київської Русі наше слово сягнуло державного творення: було відкрите не лише для близьких сусідів, а й для найвіддаленіших земель, збагачувалося іншими мовами й збагачувало їх. Його розвитку не могли зашкодити чвари й усобиці, феодальна роздробленість і навіть багатівікове монголо-татарське іго. Гідно подиву, що його не стяла шабля, не затоптали в болото кінські копита, що воно не розвіялося у вихорі навальних орд, а залишилося сіллю землі й народу.

Горіли хроніки, храми і святі книги, а слово вийшло з вогню, як заповіт, гнане, принижене й занапачене, воно ніколи не відчувало себе, як у полоні.

Народні братства творили, як тепер, єдиний національний фронт (Б. Харчук; 112 сл.).

МИКОЛА САМОКИШ

Разом із ним в академії навчалося чимало вихідців з України, зокрема Сергій Васильківський і Порфирій Мартинович, які серйозно цікавилися культурою та побутом українського народу і, часто збираючись в академічному гуртожитку, ділилися творчими планами, читали книги з історії України, співали народних пісень. Студенти підтримували стосунки з Данилом Мордовцем — відомим письменником, знавцем історії та давнього побуту українського народу, автором історичних романів, нарисів, спогадів про Тараса Шевченка, організатором видання художніх творів Кобзаря українською мовою у Петербурзі, видавцем «Малорусского литературного зборника», до якого увійшли двісті дві народні пісні, зібрані 1844 року Миколою Костомаровим у західній частині Волині. У Данила Мордовця була чимала колекція малюнків Шевченка, які, безперечно, вплинули на формування мистецького кредо молодих учнів академії (За С. Музиченко; 114 сл.).

ЯК ЗРОБИТИ МЕНЮ ЗДОРОВИМ

Передусім зменшіть кількість жирів, особливо насичених, у денному раціоні. Вибирайте пісне м'ясо, зрізайте з нього жир, вживайте більше риби та м'яса птиці.

Вершкове масло замініть легким маргарином з поліненасиченими жирами, а для смаження та салатів використовуйте олії — соняшникову, кукурудзяну, маслинову.

Менше ковбас, бекону, копчених м'яса та риби, а краще — взагалі відмовтеся від них.

Не надуживайте сметану, вершки, майонез, жирні приправи; вибирайте знежирене молоко, йогурти та сир з низьким процентом жирності.

Не зловживайте бісквітами, тістечками, чіпсами, шоколадом, якщо вистачить сили волі, — повністю виключіть ці продукти з вашого меню (З журналу; 87 сл.).

ДАВНІ ВУЗЛИКИ

Історія вузликового плетіння нараховує тисячоліття. Первісні мисливці плели сітки з вовни тварин і болотяних трав. У скандинавських музеях можна побачити залишки давніх сіток, зроблених із липового лика. У фінських болотах в 40-х роках були знайдені залишки сіток часів кам'яного віку. Втім, ставлення до плетива та вузлів протягом віків неодноразово змінювалося. Римським сенаторам було заборонено мати на одязі хоча б один вузол! На Русі, зазначав Володимир Даль, «в'язати вузли» означало «чаклувати, нахарити, ворожити», а християнство засуджувало вузли-амулету. А от на Сході в давнину існувала «вузликова грамота», завдяки якій збирали та зберігали інформацію (З журналу; 92 сл.).

СКІЛЬКИ МЕТРІВ ВАШЕ БІОПОЛЕ?

Екстрасенси стверджують, що в звичайної людини середньостатистичний радіус фізичного біополя дорівнює 130 см. Ті ж, у кого він перевищує 3 м, можуть лікувати. Однак поле людини, яка лікує, повинне бути позитивним. Є і нейтральне, і негативне. Мало того, не кожен цілитель здатний віддавати свою біоенергію: поле є, але воно при ньому і залишається. Щоб біоенергетик поділився своїм полем із хворим, у них повинні збігатися групи крові. Це теж донорство. Ось чому людина, яка збирається звернутися до цілителя, повинна знати розмір полів свого й екстрасенса, групи крові. А йти навмання?.. Подумайте! (З календаря; 92 сл.).

Урок № 115. АНАЛІЗ ДИКТАНТУ. ВИВЧЕНІ ОРФОГРАМИ В ЗНАЧУЩИХ ЧАСТИНАХ СЛОВА

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити правила орфографії й пунктуації, на які були допущені помилки в диктанті; удосконалити навички правильно писати слова з вивченими орфограми в значущих частинах слова й розставляти розділові знаки в простих і складних синтаксичних конструкціях; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до історичного минулого.

Тип уроку: урок аналізу контрольної роботи, повторення з елементами узагальнення і систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ

V. КОЛЕКТИВНА РОБОТА НАД ТИПОВИМИ ПОМИЛКАМИ

Заповнення колонок таблиці

Тип помилки	Правило	Приклади
I (орфографічні)	<ol style="list-style-type: none"> Апостроф уживається після <i>б, п, в, м, ф, р</i> перед <i>я, ю, є, ї</i>. Подовжуються приголосні між двома голосними. Власні назви (імена людей) пишемо завжди з великої літери 	Тім'я, пір'я, в'язанка Стаття, Ілля, зрання Либідь, Миколай
V (пунктуаційні)	<ol style="list-style-type: none"> Однорічні члени речення, з'єднані лише інтонаційно, виділяємо комами. Частини складного речення відокремлюються комами Якщо узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів речення, то перед ними ставимо тире. Звертання завжди в реченні відокремлюються комами Якщо слова автора стоять перед прямою мовою, то ставимо двокрапку, відкриваються лапки і слова прямої мови записують з великої літери 	Мама, тато, бабуся, дідусь — мої найдорожчі люди. Треба багато працювати, щоб гарно вчитися. Помідори, огірки, перець, квасолю, картоплю, моркву, буряки — усе вирощує бабуся на своєму городі. Мамо, уже ранок! Кий сказав: «Усім треба гарно відпочити»

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Творча робота

- ▶ Запишіть по п'ять слів із префіксами *пре-, при-, прі-*, які б означали: (наближення), (неповноту дії), (вищій ступінь ознаки).

Гра «Скажи одним словом»

- ▶ Кожне з названих словосполучень замініть одним словом і правильно запишіть. Поясніть правопис.

1. Те що не має краю. 2. Відсутність хмар. 3. Розпорядок уроків. 4. Порушення законності. 5. Без жодної помилки.

Ти — редактор

- Прочитайте слова, знайдіть у них помилки. Відредагований варіант запишіть, поясніть свій вибір за допомогою правил.

Зилений, сміється, військомат, дівчинонка, годинник, працюєшь, пам'ять, серце, проїздний, студенський, мохти, різкий, кланятися, крояти, осень, велечезний.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Прочитайте і запишіть текст, виконайте завдання

Ще в сиву давнину на Поділлі, у тихій і затишній долині, де било з-під землі кришталеве джерело, осіли люди. Жили мирно і щасливо, аж поки на рідний край не напали монголо-татарські орди. Не раз налітали люті вороги, але щоразу підіймалося з руїн село.

Якось зненацька наскочили ординці, спалили хати та повели всіх людей у полон. Нікому було вже відбудувати село. І тоді сталося диво. На попелище в долині вирости дивовижні рослини, які не боялися вогню, бо самі спалахували полум'ям і залишалися цілісінькими. Здавалося, в них уселився дух непоборного народу, що його ніякі вороги не могли зломити...

У народі назвали цю рослину неопалимою купиною. Так розповідає легенда.

У деяких місцевостях нашої республіки так називають ясенці, що споріднені з жовтоцвітною рутою запашною.

Ясенці — дуже гарні рослини. Мають привабливі білі або рожеві п'ятипелюсткові квітки, зібрані у китицеподібні суцвіття. Причому чотири пелюстки спрямовані вгору, а п'ята — донизу. Чіткі темніші жилки на пелюстках збігаються в центральній частині квітки, де на її дні міститься нектар (*З жури налу*).

Завдання

1. Уважно прочитайте текст та зробіть детальний переказ. Підкресліть орфограми.
2. Визначте основу слів і закінчення змінних слів у першому абзаці.
3. Розберіть підкреслені слова за будовою.
4. Виконайте словотвірний аналіз слова *п'ятипелюсткові*.
5. Випишіть з тексту слова, в яких можливі чергування голосних або приголосних. Чергування зазначте.
6. Підготуйте власну розповідь про одну з відомих українських рослин (бажано використати й довідкові джерела). У розповіді застосуйте спільнокореневі слова і, по можливості, форми слів.
7. Розкрийте зміст поданого речення: «Спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті».
8. Назвіть усі самостійні частини мови, що є в тексті. За якими ознаками ви визначили їх?

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Повторити всі вивчені орфограми за § 27–39. Скласти три-чотири тестових запитання на основі вивчених орфограм.

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні в п'ятому класі орфограми; удосконалити вміння й навички учнів щодо практичного застосування основних правил правопису; виробити потребу постійно звертатися до орфографічного словника; сприяти підвищенню культури писемного мовлення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до видатних українців.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення і систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Пояснювальний диктант

- ▶ Запишіть під диктовку текст, розставляючи розділові знаки і пояснюючи написання слів із вивченими орфограми.

Світове значення має творчість великих українських композиторів XVIII століття Дмитра Боршнянського, Максима Березовського, Артема Веделя.

Всесвітню славу своєю творчістю здобули українські композитори Микола Лисенко, Микола Леонтович, Кирило Стеценко, знамениті українські співаки Соломія Крушельницька, Марко Полторацький, Олександр Мишуга, Модест Менцінський, видатний диригент, композитор і музикознавець Олександр Кошиць та багато інших (За І. Новиченком).

Творче редагування

- ▶ Прочитайте слова, знайдіть помилки в їхньому написанні, запишіть відредаговані варіанти, поясніть за допомогою правила свій вибір.

Рибячий, доготь, пам'ять, жираф'ячий, порт'єра, т'м'яний, дзв'якнути, Вячеслав, сопілонці, більчик, червяк, поливяний, реміньця, моркв'яний, пюре, верфю, з'ясувати, різьте, меньше, б'є, гільці, цегельні, трюх'ярусний, прем'єр, ад'ютант, монпанс'є, міжгіря, св'ятковий.

Розподільний словниковий диктант

- ▶ Пропоновані слова запишіть у відповідні колонки, поясніть свій вибір.

Заввишки, навмання, скатертю, тушшю, роздоріжжя, даний, зроблений, священний, біль, бароко, колектив, Донеччина, пасса, суддею, ралі, спагеті, Тольятті, Кассандра, Геннадій, жовчу, відомістю, орлиний.

Подвоєння приголосних	Без подвоєння приголосних

Гра «Упізнай слово»

- ▶ За наведеним лексичним значенням з'ясуйте, про що йде мова. Відповіді запишіть, поясніть написання за допомогою правила.

1. Прикметник утворений від іменника, що означає передовий пункт, опори чого-небудь. (*Форпостний*) 2. Різко протилежний у чомусь. (*Контрастний*). 3. Надміру скупа, жадібна людина. (*Скнара*). 4. Невеликі тонкі гілки, відділені від дерева, куща, сухі гілки, сучки дерев, що попадали на землю. (*Хворостняк, хмиз*). 5. Так говорять про страву, приготовлену без м'яса,

жирів. (Пісний). 6. Так говорять про людину, яка прагне власної вигоди, наживи. (Корислива). 7. Людина, яка сповнена достатку, радості, задоволення. (Щаслива)

Тестування

1. Позначити рядок, у всіх словосполученнях якого на місці пропуску слід ужити *в*:
А Живемо.. Києві, заніс.. приміщення,.. школі.
Б.. своїх, був.. селі, посадив..сю моркву.
В Забути.. тому, виконав..праву, росла.. огірок.
Г Поклав..кишеню, ходив.. яру, листочок..пав.
2. Позначити рядок, у якому всі слова іншомовного походження пишуться з *и*:
А Акц..з, с..луєт, патр..от.
Б Дрес..рувати, башк..р, д..станція.
В Д..намо, рец..див, афор..зм.
Г Ч..лі, калм..к, альп..нарій.
3. Позначте рядок, у якому всі слова іншомовного походження пишуться з *і*:
А Ене..да, ф..літр, ем..грація.
Б Анти..сторичний, астеро..д.
В Аквар..ум, без..дейний, проза..к.
Г П..анісімо, інфляц..я, дез..інтеграція.
4. Позначте рядок, у якому всі слова записані правильно:
А Прескакати, припарат, претензія.
Б Безподатковий, розхвалити, припудрити.
В Россекретити, схрещений, приамбула.
Г Зблизитися, прегнати, призвище.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Вправа № 459 за підручником.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити відомості з теми «Будова слова й орфографія».
- ▶ Скласти три тестових питання за цією темою.

ДОДАТОК

Антарктида... Таємний і загадковий континент. Куточок планети, що й нині продовжує дивувати вчених своїми несподіванками: тут полюс найнижчих температур, і разом із тим тут, під товстим шаром льоду, спокійно мешкають мікроорганізми. Над Антарктидою формуються потужні повітряні течії, від її берегів починають свій шлях крижані мандрівники — айсберги, надра материка приховують величезні поклади корисних копалин. Все це й привертає до Антарктиди увагу вчених, їхні експедиції постійно вирушають неходженими шляхами «країни білого безгоміння».

Припущення про існування південного материка висловлювалося ще в глибокій давнині. За кілька століть до відкриття континенту на багатьох картах світу з'явилося вигадане зображення Антарктиди (За С. Косарем; 94 сл.).

Урок № 117. ПОВТОРЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО З РОЗДІЛУ «БУДОВА СЛОВА. ОРФОГРАФІЯ». ЗНАЧУЩІ ЧАСТИНИ СЛОВА

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні в п'ятому класі знання учнів із розділу «Будова слова й орфографія»; удосконалити уміння й навички п'ятикласників щодо практичного використання знань з розділу «Будова слова й орфографія»; закріпити відомості про значущі частини слова, удосконалити орфографічні навички; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати в учнів патріотичні почуття до своєї держави.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення і систематизації.

*Для всіх ти мертва і смішна,
Для всіх ти бідна і нещасна,
Моя Україна прекрасна,
Пісень і волі сторона.*

Олександр Олесь

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо повторення матеріалу з розділу «Будова слова. Орфографія».

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Вправа 454 (I, II)

Вибіркова робота

- ▶ Прочитайте речення. Запишіть їх, уставляючи слова з дужок, які відповідають контексту і стилю висловлювання. Аргументуйте свій вибір.

1. (Калина, калинонька, калинка) — кущ або (невеличке, невелике, малюсіньке, маненьке) (деревище, дерево) заввишки до трьох метрів (З підручника). 2. У Вербну неділю ми з мамою освятили (гілочки, гілки, галуззя) верби у церкві, а потім удома (легко, легенько, легесенько) били родичів і бажали (здоров'я, здоров'ячка), довгих років життя (З журналу). 3. (Барвінок, барвіночок), росте в лісах, на схилах горбів і стелить свої (стебельця, стебна) низько біля самої (землі, матінки-землі) (З підручника).

Словниковий диктант

- ▶ Запишіть під диктовку слова. Підкресліть орфограми. Розтлумачте підкреслені слова, а виділені розберіть за будовою.

Журі, змалку, голос, сьомий, проганяти, напередими, ревінь, преосвященство, преамбула, пристаркуватий, прейскурант, претензія, принаймні, прекрасний, розсада, рослинний.

Навчальне редагування

- ▶ Прочитайте речення. Знайдіть лексичні й орфографічні помилки, виправте їх і запишіть речення. Поясніть свій вибір.

1. Коли в лісі розквітнули весняні квіти проліски, лісник почав оберегати їх від «бізнесменів». 2. Дивовижний бузок дивує не тільки великими груздями білих та лілових квітів, а й запахом. 3. Нависні, коли наступила вже повна весна, з'являється жовтий козалець. 4. Ніжність лілії використовували грецькі

та римські красуні, від цієї квітки ніжною ставала шкіра. 5. Любисток дуже давно придбав права громадськості на Україні.

Гра «Четвертий зайвий»

- ▶ Розберіть за будовою слова в кожному рядку і знайдіть «зайве» серед них. Свій вибір обґрунтуйте.

1. Старенький, старець, старина, старіти. 2. Залізяка, залізник, залізний, залізниця. 3. Лісовий, проліс, лісник, лісничий.

Намалюй схему

- ▶ Накресліть до кожного ряду слів спільну схему.

1. Вітер, поле, даль.
2. Минулий, столик, водиця.
3. Скувати, зчистити, підкреслити.
4. Землемір, місяцехід, добродій.
5. Шумно, рано, сісти.

Творча робота

- ▶ Прочитати текст. Про що в ньому іде мова? Продовжте думку автора, побудувавши висловлювання «Я — українець (українка)».

«Україна — це тихі води і ясні води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці, медовії та молочнії ріки...

Україна — розкішний вінок із рути і барвінку, що над ним світять золоті зорі...», — такими чудовими словами описав Степан Васильченко свій рідний край.

А й справді! Хто хоч раз у житті бачив зелені гаї, вишневі сади... (За С. Васильченком)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити § 49–53, виконати вправу 458.
- ▶ Скласти акровірш, даймонд, або сенкан, або діаманту за темою «Я громадянин України».
- ▶ Повторити відомості про спільнокореневі слова, форми слова.

ДОДАТОК

Виконання завдань тестового характеру

1. Основа слова — це...
А все слово без закінчення;
Б все слово;
В префікс і корінь.
2. Закінчення служить для...
А утворення нових слів;
Б зміни форми слова;
В точної передачі інформації.
3. Утворити нові слова за допомогою префіксів від слів *казати, писати, сипати, тлумачити, чудовий, мусити, великий, в'язати, полоти, кинути*.
4. Утворити нові слова за допомогою суфіксів від слів *учити, мудрий, нога, дівчина, голова, гарний, білий, стіна*.
5. Вставити пропущені букви:
Пр..дставити, пр..морський, пр..берегти, пр..зирство, пр..бій, пр..близно, пр..красно, пр..крашати, пр..бічник, пр..борканий.
6. Дібрати слова за схемами і скласти з ними речення: *іменник, прислівник, дієслово*.
7. Скласти невелике монологічне висловлювання в науковому стилі на тему «Будова слова. Орфографія».

Урок № 118. СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ СЛОВА Й ФОРМИ СЛОВА

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, узагальнити й поглибити знання учнів про спільнокореневі слова й форми слів; сприяти зміцненню навичок добору спільнокореневих слів і форм; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити корінь слова; розвивати творчі вміння використання спільнокореневих слів під час створення монологічних та діалогічних висловлювань; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати найкращі почуття в учнів.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення і систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

«Мозковий штурм»

- ♦ Які слова називаються спільнокореневими?
- ♦ Які основні ознаки змінюваних слів?
- ♦ Яку особливість мають незмінні слова?
- ♦ Що таке форми слова?

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вибірковий диктант

- ▶ Прослухайте текст, знайдіть і випишіть спільнокореневі слова і форми слів.

ЗАХОПЛЕННЯ

Добре, коли діти захоплюються. У захопленнях виховуються звички творчої людини, нахили, виробляється характер. Але багато що залежить від того, чим захоплюватися, чи вистачає в тебе волі довести до кінця розпочату справу. І біда, коли ці захоплення нерівні, поривчасті, носять випадковий характер. Сьогодні одне, а завтра інше. Вихованню найкращих рис характеру сприяють різні захоплення (*За В. Красниковим*).

Творча робота

- ▶ До наведених слів доберіть спільнокореневі слова і форми. Запишіть їх у відповідні колонки таблиці. Виділіть у спільнокореневих словах корінь, а форми слів розберіть за будовою.

Подане слово	Спільнокореневі слова	Форми слів
Пекти Радити Увага Малюнок Провід Розум Повага		

- ▶ Складіть зв'язне висловлювання (3–5 речень) за темою «Які риси характеру я хотів (ла) би в собі виховати?», використовуючи слова, записані в таблиці.

Гра «Хто швидше»

- ▶ Утворіть від коренів нові слова за допомогою префіксів і суфіксів. Спільнокореневі підкресліть однією лінією, а форми слова — двома.
Хід, біг, ліс, сад, річ

Тестування

- ▶ Виконайте тестові завдання, які мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише один правильний.
- 1. Позначити рядок, у якому записані лише спільнокореневі слова:
 - А Вага, важити, важиш, вазі.
 - Б Крила, крилатий, крилами, крилато.
 - В Читати, читанка, читання, читацький.
 - Г Батько, прабатьки, по-батьківськи, батька.
- 2. Позначити рядок, у якому зазначені лише форми слова:
 - А Стук, перестук, стукати, стукітливий.
 - Б Писати, правопис, писаний, писака.
 - В Мораль, моральний, мораліте, моралі.
 - Г Вокзал, вокзалу, на вокзалі, вокзалом.
- 3. Позначте рядок незмінних слів:
 - А Повагом, учора, антитіло.
 - Б Чарівно, таланити, бароко.
 - В Стерно, зіркий, імпресаріо.
 - Г Допізна, дрова, планер.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити основні відомості з теми «Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія» 23–28, виконати вправу 460.
- ▶ Підготувати питання за цією темою для гри «Мікрофон».

ДОДАТОК

Навчальне аудіювання

- ▶ Прочитати текст мовчки. Що нового ви дізналися? Дати визначення слову *врахмани*.

Не всякому *українцеві* відоме слово *рахманний*. Слово *рахманний* залетіло в нашу мову з давньої візантійської легенди про міфічних людей — *врахманів*. *Врахмани* — жителі далекої казкової країни. Вони не знають ні заліза, ні золота, ні срібла, ні вогню — нічого. І проте *врахмани* — *найщасливіші* люди на землі. Через їхню країну *протікає річка*. На одному *березі* її живуть чоловіки, на другому — жінки. Вони проводять своє життя у всіляких веселощах. Живляться *врахмани* фруктами і слодкою водою. Вони завжди задоволені (*Нар. творчість*).

- ▶ Виписати виділені слова. Дібрати спільнокореневі й виділити корінь. Пояснити орфограми.

Урок № 119. ПОВТОРЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ
І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО З РОЗДІЛУ
«ФОНЕТИКА Й ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ Й ОРФОГРАФІЯ»

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, поглибити, узагальнити й систематизувати засвоєні в п'ятому класі знання учнів про основні відомості з розділу «Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія»; удосконалити вміння й навички п'ятикласників практично використовувати знання з розділу «Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія»; виробити потребу постійно звертатися до словників: орфографічного, орфоепічного, словника наголосів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти відродженню українських звичаїв і традицій.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення і систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо повторення матеріалу з розділу «Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія».

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

**IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ
ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ**

«Мозковий штурм»

- Відгадайте загадки за звуками і складіть вислів із трьох слів:

1. Приголосний, глухий. Моя пара [х]. 2. Приголосний, твердий, дзвінкий. Не маю пари. Знайдіть мене у слові *рак*. 3. Голосний, ненаголошений. В алфавіті позначають першою літерою. 4. Приголосний, глухий. Моя пара [з]. 5. Голосний, наголошений. В алфавіті позначають першою літерою. 6. Приголосний, твердий, дзвінкий. Моя пара [ф]. 7. Приголосний, м'який, дзвінкий. Не маю пари, знайдіть мене у слові *рясно*. 8. Голосний, ненаголошений, зараз позначаю один звук. В алфавіті позначають останньою літерою. 9. Приголосний, твердий, глухий. Моя пара [д]. 10. Голосний. Наголошений. Але навіть у ненаголошених складах вимовляюсь чітко. В алфавіті мене поставили після літери т. 11. Голосний, ненаголошений, позначаю два звуки. В алфавіті є восьмою літерою. 12. Приголосний, глухий. Моя пара [з]. 13. Приголосний, пом'якшений, дзвінкий. Моя пара [ф]. 14. Голосний наголошений. Завжди позначаю один звук і пом'якшую приголосний. 15. Приголосний, твердий, глухий. Моя пара [д].

Речення — відгадка: Краса врятує світ.

Виконання вправ за підручником 461, 464.

Творче конструюванн

- Прочитайте початки висловів. Продовжте їх. Визначити жанр. Затранскрибуйте один вислів.

1. Сійте не пусто, то зберете 2. Сухий і теплий май — скупий буде 3. Травень дощовий — рік 4. У травні випадуть три дощі — врожаю на 5. У травні дощі в полі — у серпні хліб 6. Урожайний рік по ... видно.

Довідка: густо, врожай, житній, три роки, у коморі, весні.

Творче редагування

- Прочитайте слова. Знайдіть і виправте орфографічні помилки. Поясніть свій вибір. Розставте слова в алфавітному порядку. Уведіть деякі з них у речення з прямою мовою, звертаннями на тему «Краса природи навесні».

Солоткий, ягітка, контрастний, рідкісний, ніч, багатство, вирізблений, дитинчин, пісьня, бадьйорий, батальон, мавп'ячий, торфянистий, півяблука, мишяк, інекція, ссадити, зкопати, прерода, сигнал, кіпарис, Адриатіка, коравай, допомогати, плисти, греміти, зелінити.

Пояснювальний диктант

- ▶ Запишіть текст під диктовку. Поясніть розстановку розділових знаків, підкресліть орфограми. Розтлумачте значення виділених слів. Запишіть останнє речення, рисками позначаючи всі можливі переноси.

КРАЄВИД

Ви на самому шпильочку гори. Від вас праворуч в'ється шлях поміж деревом, а ліворуч — яри та бескеття, гострі голови червоного глею. А прямо перед вашими очима розіллалася долина. На луках поодинокі кущі зеленого дерева порозкидалися темним затканням. Над річкою село з білими хатками та садками облягло її узорчастою лиштвою.

Довідка: *литва* — вишивка у вигляді прямої гладі. Кольорова вишивана нашивка, кайма; *бескеття* — круті урвища, провалля; *глей* — розмоклий від дощу глинистий ґрунт.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Пошукове редагування

Прочитати тексти, знайти в них орфографічні й орфоепічні помилки. Виправити помилки, позначаючи їх на полях. Аргументувати свій вибір за допомогою правил.

Текст 1

Батьківщина — твій дім, твоя колиска. У рідному домі не завжди все гаразд. Є в нас своє лихо й горе. Говорячи про них, памятай: ти говориш про лихо і горе свого рідного дому. Щоб мати право говорити про лихо й горе свого народу, треба десять разів зробити щось конкретне для зміцнення своєї батьківщини. Говорити про недоліки — для цього великого розуму не треба. Думай і роби все для того, щоб перимагали добро і справедливість. Умій не тільки дивитися, а й бачити. Виробляй свої погляди на світ. Світогляд виробляється лише тоді, коли в житті ти бачиш і створюєш щось дороге для тебе (За В. Сухомлинським).

Текст 2

Там, межі високими вербами, дзюрчить струмочок. За ним, поміж кущами, гадюкою в'ється на Шевченкову гору стежичка. Пройдиш кілька ступенів, і наче яка сила зупинить тебе. Мимохіть озернешся, і мальовнича картина прикує тебе до місця. Мов з моря блакиті виринули веселі дніпрові гори, вкриті то синім кучерявим лісом, то золотою стернею, то яснозиленою травою. Золоте сонечко сипле на них своє проміння. Горяче повітря обіймає їх. Блакитне небо пестливо схиляється над ними. Дзвінка дівоча пісня сердечна та тужлива лунає десь у зелених горах. Вище — кругозір ширшає, кращає (За М. Коцюбинським).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Зробити фонетичний розбір слів *джміль, ясний, легкий, уявляє*.
- ▶ Знайти й виписати 5–6 народних прикмет травня-червня.
- ▶ Або виконати за підручником вправу 465.

Мета: закріпити основні відомості з фонетики, орфоєпії; удосконалити вміння й навички п'ятикласників щодо правильної вимови голосних і приголосних звуків, запису слів у фонетичній транскрипції; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати найкращі риси характеру.

Тип уроку: урок повторення з елементами узагальнення і систематизації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ◆ Чим відрізняються звуки мовлення від звуків мови?
- ◆ Як творяться голосні і приголосні звуки?
- ◆ Коли приголосні стають м'якими і пом'якшеними?
- ◆ Як відрізнити глухі звуки від дзвінких?
- ◆ Скільки букв в українському алфавіті?
- ◆ Скількома звуками позначається ця кількість букв? Чому така розбіжність?
- ◆ Що таке наголос? Як вимовляються наголошені й ненаголошені голосні?
- ◆ За допомогою якого словника перевіряється правильність наголошення слів?

V. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Орфоєпічна п'ятихвилинка

- ▶ Запишіть наведені слова, позначаючи рискою правильний наголос. За потреби зверніться до орфоєпічного словника. Виділені слова запишіть у фонетичній транскрипції. З'ясуйте значення незрозумілих слів.

Ярмарковий, юродивий, щелепа, шелюга, черговий, цямрина, царина, фольга, феномен, уподобання, судно, соняховий, середина, прошарок, оцет, отаман, окрім, ніздря, меблевий, калиновий, індустрія, забавка, голіруч, бюлетень.

Довідка: ярмарковий, юродивий, щелепа, шелюга, черговий, цямрина, царина, фольга, феномен, уподобання, судно, соняховий, середина, прошарок, оцет, отаман, окрім, ніздря, меблевий, калиновий, індустрія, забавка, голіруч, бюлетень.

Вправа 463, повторити матеріал на с. 99

Вибіркова робота

- ▶ Прочитайте прислів'я і приказки. З'ясуйте, про які риси характеру людини в них ідеться. Знайдіть і випишіть слова:
 - 1) у яких звуків менше, ніж букв;
 - 2) звуків і букв порівну;
 - 3) звуків більше, ніж букв.
- ▶ Запишіть у фонетичній транскрипції виділені слова.

Звуків менше, ніж букв	Звуків = букв	Звуків більше, ніж букв

1. Без діла жити — тільки небо коптити. 2. Без діла псується сила. 3. Зароблений сухар — краще краденого бублика. 4. Ключі від щастя — в праці. 5. Без

терпіння немає вміння. 6. За розум візьмешся — діло буде. 7. Наполегливістю гори й доли здолаєш. 8. Працьовитому — достаток, ледарю — остаток. 9. Доц не завада — як дружна бригада.

Фонетичний практикум

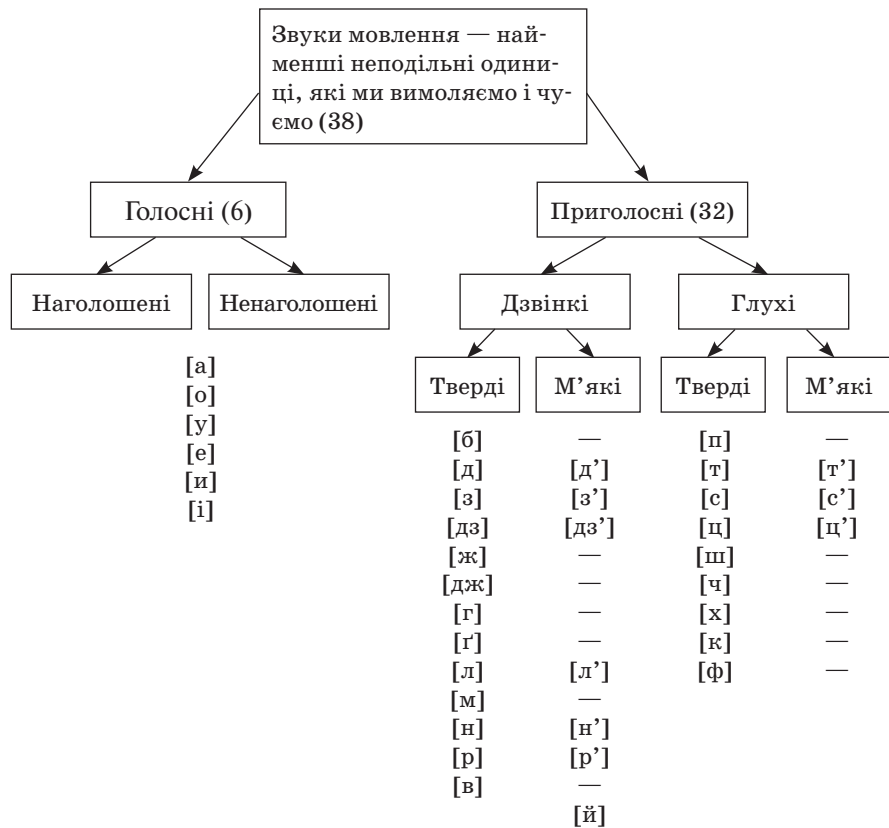
- ▶ Наведені слова запишіть у фонетичній транскрипції. Яке явище відбувається у цих лексемах?

Принісши, озвучся, коритце, вогко, студентство, кореспондентський, шістсот.

Довідка: [при^ен'іш:и]; [озвуц'с':а]; [кориц:е^и]; [вохко]; [студенство]; [коре^испонден'с'кий]; [ш'іс:от].

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Спостереження за теоретичним матеріалом узагальнювальної таблиці «Звуки мовлення»

- ▶ Які відомості вивчаються в розділі «Фонетика»? Що таке звук?
- ▶ На які основні групи поділяються звуки мовлення?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити теоретичний матеріал із розділів «Синтаксис. Пунктуація. Лексикологія. Будова слова. Фонетика. Графіка й орфографія».
- ▶ Підготуватися до контрольної тестової роботи.

Урок № 121. **КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 8**
З ТЕМИ «ПОВТОРЕННЯ»

Дата _____

Клас _____

Мета: оцінити рівень навчальних досягнень п'ятикласників із вивченого упродовж року; з'ясувати можливі недоліки в ході опанування мовної теорії.

Форма проведення тематичного оцінювання: виконання завдань тестового характеру.

Типу уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. ПІДГОТОВЧА РОБОТА

Мотивація навчальної діяльності п'ятикласників. Ознайомлення з критеріями оцінювання тестових завдань. Інструктаж щодо виконання завдань тестового характеру.

IV. ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ТЕСТОВОГО ХАРАКТЕРУ

1. Позначити рядок, у якому запропоновано складне речення:
А Природа довершує нас і наші творіння.
Б Переді мною білів міст.
В Ось мати вступила вбік, і таріль сонця засріблилась у густій блакиті.
Г Вона блукала по вулицях, сиділа над Тібром.
2. Позначити рядок словосполучень, у яких головним словом є іменник:
А Встають рано, затоплює хати, світанкове повітря.
Б Розвішують по тинах, золота бахрома, брязнув відром.
В Своя думка, кожна билинка, стояли в воді.
Г Царство весни, вітряні дні, кінець квітня.
3. Установити відповідність між ускладнювальними компонентами і реченнями:

1 Однорідні обставини	А Хлопці, дядько Миколо, починайте пісню!
2 Звертання	Б Велично й врочисто промовляли руїни тисячолітньої давнини.
3 Вставне слово	В Мати дивиться у вікно, сміється.
4 Однорідні присудки	Г По-моєму сьогодні буде дощ.
4. Установити відповідність між групами слів за значеннями і словами:

1 Синоніми.	А Маскарадний бал — низький бал.
2 Омоніми.	Б Хустка, Київ, ангіна.
3 Антоніми.	В Важкий, гарячий, крила.
4 Багатозначні слова.	Г Влітку — взимку.
5 Однозначні слова.	Д Гарно, мило, славно.
5. Позначити рядок, у всіх словах якого вживається апостроф:
А Двох..ярусний, пів..яру, під..їжджати.
Б Зв..ялений, пів..ящика, медв..яний.
В Кам..яніти, солов..ї, грав..юра.
Г Кон..юктивіт, тьм..яно, кур..йозний.
6. Позначити рядок, у всіх словах якого вживається м'який знак:
А Міл..ярд, Бат..ківщина, змагаєш..ся.
Б Брин..чати, т..мяніст.., візуал..ний.
В Безбат..ченко, спіл..чанський, рїж..мо.
Г Ковз..кий, зат..марити, крад..кома.

7. Позначити рядок слів іншомовного походження, які записано без помилок:
- А Барокко, Кріт, мадона.
 Б Вана, піцца, єхідна.
 В Дизель, кисет, фільтр.
 Г Кинджал, графин, круїз.
8. Позначити два рядки слів, у яких не допущено орфографічних помилок:
- А Атаман, паганий, хапати.
 Б Кажан, допомога, прикопав.
 В Камиш, проводи, меливо.
 Г Шепчеш, солдат, предивний.
9. Позначити рядок, у якому є лише спільнокореневі слова:
- А Церква, церковний, церквою.
 Б Зачепити, зачепила, зачепили.
 В Весна, по-весняному, завесніло.
 Г Келих, келиха, келихом.
10. Позначити рядок слів, у яких звуків більше, ніж букв:
- А Дзеркало, щирість, джем, місяць.
 Б Книгарня, дзеркало, досьє, ряд.
 В Щоки, сім'я, солов'ї, хімія.
 Г Вільний, якір, склад, звук.
11. Позначити рядок слів, у яких не порушено орфоепічні норми:
- А Зблизька, допізна, газопровід, ганок.
 Б Добуток, водночас, босоніж, визнання.
 В Вівсяний, адже, бджоляний, судно.
 Г Ялиновий, меблевий, навколо, жалити.
12. Позначте рядок, у якому правильно запропонована фонетична транскрипція зазначених слів: *ховається, сміється, щастя, дзеленчання*.
- А [ховаец':а], [см'ійес':а], [шчаст:а], [дзеленчан':а].
 Б [ховаец':а], [см'іец':а], [щаст'я], [дзе^нле^нчан':а].
 В [ховайец':а], [см'ійец':а], [шчаст'а], [дзе^нле^нчан':а].
 Г [ховайец':а], [сміец':а], [щаст'я], [дзилинчан':а].

Оцінювання тестових завдань

Номери завдань	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Правильні відповіді	В	Г	1 Б 2 А 3 Г 4 В	1 Д 2 А 3 Г 4 В 5 Б	А	Б	Г	Б, Г	В	В	Г	В
Кількість балів	0,5	0,5	2	2,5	0,5	0,5	1	1	0,5	1	1	1

V. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ ДЛЯ ТЕМАТИЧНИХ АТЕСТАЦІЙ

VI. ВІДПОВІДІ НА УЧНІВСЬКІ ЗАПИТАННЯ, ЩО ВИНИКЛИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Скласти кросворд на 4–5 питань за вивченими орфограмами.

Мета: розвивати уміння учнів мислити, знаходити й виправляти помилки в тестових завданнях; класифікувати й систематизувати матеріал, вивчений за рік; узагальнити поняття, закономірності, правила та винятки з них; виховувати відповідальність, культуру усного й писемного мовлення.

Тип уроку: урок аналізу контрольної роботи.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЬНОЇ ТЕСТОВОЇ РОБОТИ, КОРОТКИЙ КОМЕНТАР ДО КОЖНОЇ УЧНІВСЬКОЇ РОБОТИ

IV. РОБОТА НАД ПОМИЛКАМИ, ДОПУЩЕНИМИ В КОНТРОЛЬНІЙ РОБОТІ

Учитель разом зі всіма учнями працює над помилками завдань I і II варіантів, записуючи назву орфограми, розділу, який необхідно довчити.

V. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторювати вивчений матеріал за «Українським правописом у схемах і таблицях».
- ▶ Виконувати завдання за будь-яким посібником для тематичних атестацій з української мови за 5 клас.

ДОДАТОК

Повторення й узагальнення вивченого в кінці року

1. Визначте рядок, у якому всі слова пишуться без знака м'якшення.
 - А Бат..ко, здаєт..ся, кажут.., лял..ці.
 - Б Л..вів, малесен..кий, біл..ший, мал..ованийй.
 - В Парас..ці, брех..ня, камін..чик, дерз..кий.
 - Г П'ят.., черешен..ці, відповідніст.., кравец..
2. Визначте рядок, у якому допущені помилки у вживанні апострофа.
 - А Торф'яний, м'ясо, роз'яснити, к'янті.
 - Б Ад'юнктура, пів'юрти, рюш, Монтеск'є.
 - В Кар'єра, Румянцев, кювет, миш'як.
 - Г Дитясла, девятнадцять, моркв'яний, бур'я.
3. Визначте рядок, у якому правильно написано всі слова іншомовного походження.
 - А Приорітет, ліман, каса, каньон.
 - Б Беладона, Ахіллес, піанісимо, пеньюар.
 - В Митрополіт, мана, будизм, сеньор.
 - Г Єпископ, кіпарис, тона, ватт.
4. Визначте рядок, у якому фонетичний запис відображає правильну вимову слів.
 - А [я р м а р к о в и й].
 - Б [щ і п ц і].
 - В [ш ч а в е л'].
 - Г [с т а т у й а].

5. Установіть відповідність між фразеологізмами та їх тлумаченням.
1 Загрібати жар чужими руками.	А Привласнювати наслідки чужої праці.
Б Бездіяльність.
В Відходити від справи.
Г Бити тривогу.
2 Заговорювати зуби.	А Багато розмовляти.
Б Говорити дуже швидко.
В Переводити розмову на щось інше.
Г Обманювати.
3 Чухати потилицю.	А Вирішувати негайно питання.
Б Задумуватися.
В Торкнутися найболючішого.
Г Бездіяльність.
4 Зуби з'їсти.	А Голодувати.
Б Малодосвідчена людина.
В Кричати, лементувати.
Г Мати великий життєвий досвід.
6. Установіть відповідність між розділами науки про мову і тим, що вони вивчають.
1 Фонетика.	А Правила вживання розділових знаків.
2 Орфоепія.	Б Правила нормативної літературної мови.
3 Будова слова.	В Значущі частини слова, значення морфем.
4 Пунктуація.	Г Словниковий склад мови.
Д Звукова система мови та зміни звукового складу.
7. Запишіть синтаксичні одиниці в такій послідовності:
- А Фразеологічне словосполучення.
Б Словосполучення з залежним словом прислівником.
В Просте поширене речення.
Г Складне речення.
- 1) Світ великий, край далекий. 2) Стріляний горобець. 3) Працювати на швидкуч. 4) Надворі стояв легенький туман.
8. Складіть і запишіть діалог (6–7 реплік) на тему «Мова — найцінніший скарб людини», використовуючи звертання, вставні слова, речення з однорідними членами.

Критерії оцінювання

Тип завдання	Завдання закритої форми							Завдання відкритої форми
	з вибором однієї відповіді				на встановлення відповідності		на встановлення послідовності	
Номери завдань	1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість балів	1 б.	1 б.	1 б.	1 б.	1,5 б.	1,5 б.	2 б.	3 б.

Навчальне видання

ГОЛОБОРОДЬКО Євдокія Петрівна
МАРЕЦЬКА Людмила Петрівна
ГОЛОБОРОДЬКО Костянтин Юрійович
ОКУНЕВИЧ Тетяна Григорівна
ЧАЛОВСЬКА Марина Вікторівна

УКРАЇНСЬКА МОВА

5 клас

II семестр

(за підручником О. В. Заболотного, В. В. Заболотного)

Головний редактор *К. Ю. Голобородько*
Редактор *О. О. Маленко*
Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 12.07.2013. Формат 60×90/8. Папір офсет. Друк офсет.
Гарнітура «Шкільна». Ум. друк. арк. 17,00. Зам. № 13-08/05-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
www.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

Віддруковано з готових плівок
Виробник: ТОВ «Тріада Принт». Свідоцтво ДК № 1870 від 16.07.2007 р.
Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. (057) 757-98-16, 757-98-15

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal dotted lines for note-taking, filling the page below the header.

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

Код	Ціна
УММЗ	

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ЗАПИТУЙТЕ АБО КУПУЙТЕ У ВАШОМУ МІСТІ!

Біла Церква
вул. Богдана Хмельницького, 5, т. (0456) 33-38-90,
e-mail: ranokbc@rambler.ru.

Білгород-Дністровський
Маг. «Шкільний світ», вул. Ізмаїлівська, 35,
т. (048) 49-225-85.

Вінниця
Маг. «Ранок», вул. Козицького, 29 А;
вул. Острозького, 32, т. (063) 108-71-26.

Дніпропетровськ
РП Довгаль С. А., Інститут ІППО,
вул. Свердлова, 70, к. 203, т. (067) 560-94-09.
Філія видавництва «Ранок»:
вул. Академіка Янгеля, 35; т. (056) 785-01-74,
(056) 789-06-24, факс: (056) 790-07-97,
(067) 635-19-85.

Донецьк
РП Присада І. М., ДІМЦО, вул. 50-річчя СРСР, 104,
т. (062) 304-67-02, (050) 174-21-67.
Мандриков О. М., ринок «Маяк», конт. № 115,
т. (050) 64-94-557.

Житомир
РП Титарчук Л. І., вул. Михайлівська, 15,
т. (067) 444-47-16.
Гадзинський А. П., м-н Згоди, 3/75, кв. 99;
вул. Михайлівська, 21, т. (0412) 448-182;
вул. Перемоги, 13, т. (041) 246-83-80.

Запоріжжя
Маг. «Учбова книга», вул. Українська, 143,
т. (061) 270-08-39, (061) 270-73-87.

Івано-Франківськ
РП Дейчаковська М. І., вул. Міцкевича, 3,
т. (099) 727-11-75, (0342) 22-24-94.
Маг. «Школяр», вул. Незалежності, 29,
т. (0342) 53-73-45.
Маг. «Дім книги», вул. Тичини, 61,
т. (0342) 71-34-73.

Київ
Представництво,
вул. Костянтинівська, 71, т. (044) 377-73-22;
вул. Борщагівська, 174/32, т. (044) 457-44-24.
Ринок «Петрівка» 51-й ряд, місце № 9-12,
16-й ряд, місце № 9-10, т. (067) 585-98-20.

Кіровоград
РП Воловоденко В. П. КОППО ім. Сухомилинського,
вул. Тимирязева, 63/39,
т. (066) 129-79-72, (098) 392-23-50.
Маг. «Шкільний світ»,
пров. Тимирязева/ Карла Маркса, 63,
т. (095) 165-49-33, (0522) 34-86-75.
Склад магазину «Шкільний світ»,
вул. Поповича, 7В,
т. (095) 165-49-33, (0522) 34-86-76.

Ковель
ТЦ «Ажур», маг. «АВС», вул. Лесі Українки, 31,
т. (067) 332-58-87.

Кременчук
Маг. «Роксолана», вул. Перемоги, 26,
т. (0536) 63-20-64.
Маг. «Школяр», вул. 50 років Жовтня, 21,
т. (05366) 4-41-18.

Кривий Ріг
Маг. «Книголюб», вул. Ватутіна, 24, оф. 13,
т. (056) 409-81-02.
Маг. «Книги», вул. Труханівського, 75,
т. (0564) 66-41-88.

Луцьк
Маг. «Дім книги», вул. Конякіна, 37А,
т. (0332) 71-66-97.
Маг. «Дім книги», м. Дубно,
вул. Замкова, 21, т. (03656) 3-23-04.
Кіоск в «Волинському ІППО»,
вул. Вінніченка, 21 (1-й поверх).

Луганськ
РП Зецер С. Ю., фірмовий магазин (СШ №5),
вул. 1-ша Словянська, 1,
т. (0642) 71-09-46, (050) 140-68-80.

Львів
РП Полусмак Г. І., вул. Перова 6, т. (050) 807-96-69.
Маг. «Гуртівня»,
вул. Замарстинівська, 11 (СШ № 87),
т. (032) 237-82-97.
Маг. «Світ знань», вул. Леонтовича, 2,
т. (067) 278-93-35, (0322) 72-92-56.
Філія видавництва «Ранок»:
вул. Володимира Великого, 2,
т. (067) 340-36-60, факс: (032) 244-14-36.

Миколаїв
Маг. «Книги», просп. Жовтневий, 338,
т. (051) 225-70-55.
Маг. «Гуртівня», вул. Космонавтів, 23,
т. (063) 952-67-25.
Маг. «Світ книг», вул. Велика Морська, 51,
т. (0512) 67-01-38.

Немирів
Маг. «Школяр», вул. Горького, 95,
т. (063) 265-65-02.

Новомосковськ
Склад, Петросян В. Л., пров. Ломоносова, 7,
т. (056) 937-78-36, (050) 526-09-78.

Одеса
Маг. «Книги, канцтовари»,
вул. Затонського, 10, т. (050) 392-14-92.
Маг. «Методична та дитяча література»,
вул. Марсельська, 28, т. (050) 392-14-92,
(050) 392-28-46.
Маг. «Учебная книга», вул. Пироговська, 21,
т. (0482) 32-12-71.

Полтава
Маг. «Книги», вул. Артема, 16, т. (0532) 56-02-04.
Маг. «Літера», вул. Шевченка, 58 А,
т. (066) 01-667-98.

Рівне
РП Климко Л. В., вул. Чорновола, 74,
т. (097) 298-50-40, (066) 059-28-75.
Маг. «Світ книг», вул. Коновальця, 5,
(0362) 64-60-81.
Маг. «Слово», вул. Соборна, 57, т. (0362) 26-94-17.
Маг. «Книги», вул. Київська, 65, т. (0362) 28-28-88.
Маг. «Знання» м-н Незалежності, 5,
т. (0362) 22-24-72.

Сімферополь
Синица Г. Л. Центральний Ринок «Чонгар»,
вул. Субі, 2 (місце №63, 64); вул. Проїзна, 13,
т. (050) 190-84-40, (050) 397-58-74,
(0652) 25-32-75.
Маг. «Все для школи», вул. Леніна, 13,
т. (065) 270-10-34.
Філія видавництва «Ранок»: вул. Київська, 153-Б,
т. (067) 692-32-43, факс: (0652) 54-21-38.
Фірмові магазини видавництва «Ранок»:
вул. Київська, 153-Б (в АТБ), т. (050) 188-64-29,
(095) 538-34-94;
вул. Гагаріна, 3 (в АТБ) т. (099) 755-99-62,
(095) 538-34-94;
вул. Ялтинська, 169 (в АТБ), тел. (050) 250-96-54,
(095) 538-34-94.

Сміла
Маг. «Кругозір», вул. Чапаєва, 4, т. (047) 33-42-171.

Суми
Маг. «Ранок Книга», просп. Лушпи, 15,
т. (099) 31-30-660, (0542) 32-65-63.
Маг. «Книголюб», вул. Козацький вал, 1,
вул. Наб. ріки Стрілки, 46, т. (0542) 22-53-00.

Тернопіль
Бабовал Н. Р., вул. Шевченко, 7,
т. (068) 843-32-45, (0352) 43-57-83.
Філія видавництва «Ранок»: вул. Об'їзна, 12;
Ринок «Західний», 3-й ряд, т. факс: (0352) 49-58-36
т. (067) 395-33-05, (067) 350-19-05.
Домарецький О. Г., маг. «Дім книги»,
вул. Коперника, 19, т. (0352) 43-01-39.

Тульчин
Маг. «Книги», вул. Леніна, 88, т. (063) 265-65-02.

Ужгород
ТЦ «Едельвейс»
Маг. «Абетка», вул. Волошина, 26.
Маг. «Абетка+», вул. Грушевського, 61,
т. (0312) 66-41-13, (050) 131-98-67.

Умань
Маг. «Книги», вул. Леніна, 21,
т. (067) 472-77-97.

Харків
Маг. «Книголенд», вул. 23 Серпня, 47,
т. (057) 721-06-86.
Маг. «Книголенд», вул. Чернишевського, 14,
т. (057) 752-04-55.
Книжковий ринок, вул. Ключківська, 30
(1-й ряд, конт. № 12, 8-й ряд, 30-те місце)
т. (067) 138-15-99, (050) 843-90-47;
(2-й ряд, 23-ге місце) т. (098) 290-48-48.
Маг. «Почитайко», вул. Героїв Праці, 15,
т. (057) 758-27-69, (057) 758-36-64.
Маг. «Книголенд», просп. Маршала Жукова, 37,
(зуп. «29 мкрн») т. (057) 719-27-17.

Херсон
РП Одайник С. Ф., т. (097) 320-86-95.
Маг. «Меридіан», вул. Покришева, 15,
т. (0552) 37-01-85, (0552) 41-13-21.
Маг. «Гувернер», вул. Іллі Кулика, 135,
вул. Декабристів, 22,
т. (0552) 22-26-10.

Хмельницький
Маг. «Книжковий світ», вул. Подільська, 25,
т. (067) 602-77-04, (0382) 65-60-73.
Філія видавництва «Ранок»: пров. Купріна, 15,
база «СЕМ», т. (0382) 706-316,
факс: (0382) 64-16-46, 64-16-45,
т. (067) 381-06-33.
ТД «Дім книги», вул. Грушевського, 50,
т. (0382) 70-40-04, (098) 929-91-27.

Черкаси
РП Підолічко М. Д., вул. Бідгощська, 38/1, к. 110,
т. (0472) 64-41-07, (067) 25-22-218.
Маг. «Шкільний світ», вул. Бідгощська, 38/1,
т. (067) 473-93-23.
Маг. «Книги», вул. 30 років Перемоги, 50,
т. (0472) 51-22-51.

Чергінів
РП Будлянська О. О., вул. Слобідська, 83, пов. 2,
т. (0462) 72-27-84.
вул. Шевченка, 32, т. (046) 26-22-743.

Чернівці
Маг. «Оксамит», вул. Головна, 45,
т. (099) 200-98-08, (095) 689-57-79.
Маг. «Книги», вул. Синельникова, 13 А,
т. (050) 081-19-12, (050) 100-12-20.
Маг. «Книги», вул. Ломоносова, 4,
т. (037) 252-64-13.